

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

OSMANLI
İMPARATORLUĞUNDAN
GÜNÜMÜZE
BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

OĞUZHAN KÖSEBEY
9825010907

DANIŞMAN: DOÇ. DR. DENİZ ÜLKE ARIBOĞAN

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

T 94328

İSTANBUL
2000

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDAN GÜNÜMÜZE BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİ

I- GİRİŞ **1**

II- BULGAR TARİHİ **4**

A- Bulgarların Tarihsel Geçmişi

1- Tuna Bulgaristan'ı

2- İkinci Bulgar Türk Çarlığı

B- Osmanlı Yönetiminde Bulgaristan ve Bulgarlar

C- Bulgar Milli Bilinci ve Bulgar İsyancıları

1- Bulgarların Milli Bilinçlerini Kazanmaları

2- Bulgar İsyancıları

a- 1841-1859 Dönemi

b- 1859-1878 Dönemi

D- Bulgaristan'ın Bağımsızlığını Kazanması

III- BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİ **26**

A- Bulgar- Türk İlişkileri'nin Tarihsel Geri planı

1- 1879-1887 Dönemi

2- 1887-1909 Dönemi

B- Balkan Savaşları ve Bulgar – Türk İlişkileri

1- I. Balkan Savaşı ve Bulgar – Türk İlişkileri

2- II. Balkan Savaşı ve Bulgar – Türk İlişkileri

- C- Bulgar - Türk İlişkileri'nin I. Dünya Savaşı'ndaki Durumu
 - 1- I. Dünya Savaşı Öncesi Bulgar – Türk İlişkileri
 - 2- I. Dünya Savaşı ve Bulgar – Türk İlişkileri
- D- II. Dünya Savaşı ve Bulgar - Türk İlişkileri
 - 1- Balkan Antantı ve Bulgar Türk İlişkileri
- E- Soğuk Savaş Yıllarında Bulgar - Türk İlişkileri
- F- Soğuk Savaş Sonrası ve Günümüzde Bulgar - Türk İlişkileri
- G- Bulgaristan'ın Yeniden Şekillenen Dış Politikası ve Türkiye
 - 1- Bulgaristan'ın İç Yapısı
 - 2- Bulgaristan'ın NATO Politikası ve Türkiye
- H- Bulgaristan'ın Avrupa Kurumlarına Bakışı ve Türkiye

IV- BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİNDE BİR BAKIŞ AÇISI “BULGARİSTAN’ DA YAŞAYAN TÜRK AZINLIKLAR” 69

- A- Azınlık Kavramı ve Bulgaristan'daki Türkler
- B- Tarihsel Süreç İçerisinde Bulgaristan'daki Türkler
 - 1- 1984'den 1989'a Zorla Asimilasyon
 - 2- 1989'da Kitlesele Göçler
- C- Günümüzde Bulgaristan'daki Türklerin Durumu
- D- İkili ve Çok Taraflı Anlaşmalar Bakımından Bulgaristan Türklerinin Durumu
 - 1- Berlin Anlaşması (1878)
 - 2- İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi (1909)
 - 3- 1913 Anlaşması ve Müftülöklere İlişkin Sözleşme

- 3- Neuilly Barış Anlaşması (1919)
- 4- Türkiye – Bulgaristan Dostluk Anlaşması (1925)
- 5- Türk – Bulgar İkamet Sözleşmesi (1925)
- 6- 1947 Tarihli Bulgar Barış Anlaşması
- 7- Aralık 1975 Türkiye – Bulgaristan Deklarasyonu
- 8- İnsan Hakları İle İlgili Belgeler

E- Pomaklar ve Bulgar Türk İlişkilerine Yansımaları

V- SONUÇ

96

VI- EKLER

101

A- Balkan Anlaşma Misakı

B- 1925 Tarihli Türkiye İle Bulgaristan Arasında İmza Olunan Muhadenet Muahedenemesi ve Umumi Protokol İle İkamet Mukavelenamesi

C- 1928 Tarihli Türkiye Cumhuriyeti İle Bulgaristan Kraliyeti Arasında Münakit Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi

D- 1929 Tarihli Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Krallığı Hükümeti Arasında Aktolunan İadei Mücrimin Mukavelenamesi

E- 1930 Tarihli Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Hükümeti Arasında Münakit Ticaret Muahedenamesi

F- Resimler ve haritalar

VII- KAYNAKÇA

151

BÖLÜM I
GİRİŞ

GİRİŞ

Türkiye ile Bulgaristan arasında her düzeyde ilişkiler Türk bilim çevreleri tarafından en ince ayrıntılarına kadar incelenmeyi beklemektedir. İncelemelerde öncelikle değinilmesi gereken nokta tarihsel geri plan olarak görülmektedir. Zira Sosyal Bilimlerin Fen Bilimleri gibi deney yapma olanağına sahip değildir. Tarih Sosyal Bilimlere bu eksik bulunduğu deney alanı sağlamaktadır. Bu sebeple Türk Bulgar ilişkilerini incelemeyi önce Bulgar tarihinin incelenmesinin daha yararlı olacağını düşünmekteyim. Böylece tarihsel geri planın iyi bilinmesinin ve araştırılmasının da ilişkiler bazında yapılacak çözümlerinin etkinliğini ve doğruluk derecesini arttıracığına inanmaktayım. Bu nedenle incelemenin ilk bölümünde Bulgar tarihine ve Bulgarlar ile Osmanlılar arasındaki ilişkilere ve yer verilmiş ve konuya önemle eğinilmiştir. Tarih bir bakıma dünün göz önüne alınarak yarının denetlenmesini sağlayacak bir araç olarak da araştırmacılara yardımcı olmaktadır.

İkinci bölümde ise araştırmanın ana konusu olan Bulgar –Türk ilişkileri yer almaktadır. Bulgar – Türk ilişkileri dönem dönem içinde bulunulan uluslararası yapının ve Bulgaristan'ın güvenlik ve yayılma emelleri doğrultusunda farklılık göstermektedir. Özellikle Soğuk Savaşın hakim olduğu yıllarda Bulgaristan ile Türkiye arasındaki ilişkiler daha çok Türkiye – Rusya ilişkilerine endeksli olmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte ortaya çıkan yumuşama ortamı ilişkileri Rusya'nın güdümünden çıkararak nispeten ondan ayrı bir karakter göstermiştir.

Araştırmanın üçüncü kısmını Bulgar – Türk ilişkilerinde önemli bir açılım olan ve ilişkileri en yüksek seviyede etkileyen Bulgaristan'da yaşayan Türk ve Müslüman azınlıklar ve bu azınlıkların Bulgar – Türk İlişkilerine etkileri oluşturmaktadır. Bu bölümde Pomaklar konusuna ayrı bir yer verilmektedir. Pomaklar uluslararası bilimsel çalışmalarda köken itibariyle Müslüman Bulgarlar olarak görülmektedir. Ancak Türkiye'de de az sayıda da olsa önemli bir Pomak

kitlesi yaşamaktadır ve kendilerinin Türk olduklarını iddia etmektedirler. Bu sebeple de araştırmanın bu bölümünde bu konuya da yer vermeyi uygun buldum.

Araştırmanın son bölümü ise sonuç kısmını içermektedir. Ancak sonuç bölümünde araştırmanın kısa bir özeti yapılmaktan daha çok elde edilen bilgiler ışığında bir çözümlenme yapılarak geleceğe yönelik önermelerde bulunulacaktır. Bu doğrultuda geçmiş, günümüz ve gelecek arasında sağlam bir köprü kurularak Türk – Bulgar ilişkileri açısından ufukumuzun genişlemesi ve daha sağlam analizler yapılmaya olanak sağlaması amaçlanmaktadır.

BÖLÜM II
BULGAR TARİHİ

A- BULGARLARIN TARİHSEL GEÇMİŞİ

1- TUNA BULGARİSTAN'I

Bulgarların bilinen ilk devleti 681 yılında Esperuh tarafından kurulmuştur. Tuna Bulgaristan'ı olarak bilinen bu devletin sınırları ise Dobruca ve Beserabya dahil olmak üzere doğuda Karadeniz'e, batıda İsker Henri'ne, güneyde Balkan Dağlarına dek uzanmakta ve tüm Kuzey Bulgaristan'ı kaplamaktaydı.¹

Esperuh'un ardından bir süre sonra 803 yılında Tuna Bulgarlarının başına Ünlü yönetici Krum Han geçti. Krum Han ilk iş olarak 803'te Büyük Avar Devleti'nin yıkılmasının fırsat bilerek Doğu Macaristan'ı işgal etti. Daha sonra Bizans Trakya'da ki topraklarında zorlamaya başladı ve birkaç yıl boyunca Bizans ordularını ağır yenilgiye uğratarak Selanik ve Thermopil bölgelerini de içine alan geniş toprakları ele geçirmeyi başardı.²

Krum Han ölünce Bulgarların başına oğlu Omurtag geçti. Omurtag (814 – 831) babasının ruhuna saygı çerçevesinde Bizans'la 30 yıllık bir ticaret anlaşması imzaladı. Omurtag aslında hayatını büyük eserler meydana getirilmesine adanmıştır ve onun zamanında bir çok eser meydana getirilmiştir. Tuna Bulgar şehirleri arasında Pliska ve Preslav bu devirde yapılan sarayları ve su testileri ile meşhurdur.³

Omurtag'dan sonra yerine oğlu Malamir (831-836) geçti. Omurtag ve Malamir (yada Balamir) Bizans'ta ki bölünmelerden yaralanarak, İslav topraklarını Arnavutluk'a kadar işgal ettiler, ancak buna rağmen Ege Denizi'ne ulaşamadılar.⁴ Malamir Han'dan sonra tahta geçen Pressian (Persiyan) (836-852) Han

¹ Halim Çavuşoğlu, Balkanlarda Pomak Türkleri (Ankara:KÖKSAY 1993), s:8

² Prof. Dr. Laszlo Rasonyi, Tuna Köprüleri, Çeviren: Hicran Akın (Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü 1984), s.25

³ Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Türk Bozkır Kültürü (Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 1987), s.110

⁴ Meydan Larousse, a.g.e., Cilt 2, s.631

Makedonya'da ki Slavlar'ı kendilerine bağlama çabalarına ağırlık verdi ve Bulgaristan sınırını güneybatıya doğru daha da genişletti.⁵

Presian'dan sonra tahta 1. Boris (852-889) çıktı. 864'de Boris Han (Bogoris Han) Hıristiyanlığı (Ortodoks) kabul etti. Hatta Bogoris Han, adını Mihail olarak değiştirdi ve atalarından gelen Han unvanını atarak Slavlar da olduğu gibi Knez (Knuz) unvanını benimsedi.⁶ Bundan sonra Bulgar halkı, bir asır içinde Slavca konuşan Hıristiyan bir millet haline geldi.⁷

Hıristiyan olarak Mihail adını alan Bogoris, devletinin Bizans tarafından yutulmasını önlemek amacıyla harekete geçti ve 870'de Bulgar kilisesinin doğuya bağlanmasını kabul etmesine rağmen, bu kilisenin bağımsızlığını Bizans'a kabul ettirdi ve incil'i Bulgarca'ya çevirterek Bulgar papazlar yetiştirdi.⁸

1. Bogoris'ten sonra yerine oğlu 1. Simon (893-927) tahta geçti. Simon gençliğini Bizans'ta geçirmişti ve orada aldığı kültürün heyecanını korumuş ve kendisini Doğu İmparatoru yapacak olan bir fethin ihtiraslı hayallerini kurmuştu. Simon ülkenin sınırlarını Adriyatik kıyılarına, Sava ve Drina ırmaklarına kadar genişletti ve Büyük Bulgaristan'ı kurma çabalarına girişti. Bu arada da Bizans ile olan barış durumu da 894'de bozuldu. Endişeye kapılan Bizans, Macar kabilelerin duruma müdahale etmelerini sağladı ve Macarların ittifakı ile sağlanan yeni bir ordunun gelişi ile VI. Leon Simon' dan bir anlaşma koparmayı başardı. Ancak Bulgarların İstanbul'u tehdit etmelerini ve yıllık vergiye bağlamalarını önleyemedi. Ve Simon 904 yılında Bizans ile imzalanan bir anlaşma ile devletin sınırlarını Selanik yakınlarına taşıdı. Bulgarlar Simon devrinde güçlerini daha iyi kavramışlardı ve gelecek devirlerde de Bizans'ın karşısına dikildikleri ve onun üzerinde hegemonyalarını kurmaya çalıştıkları görülmektedir.⁹

⁵ Ana Britannica Cilt 5 (Ana Yayıncılık 1986), s.93

⁶ Çavuşoğlu, a.g.e. , s.48

⁷ Mehmet Eröz, Hıristiyan Türkler, (Ankara: Türk Kültürünü araştırma Enstitüsü, 1983) , s.9

⁸ Çavuşoğlu, a.g.e. , s.49

⁹ Auguste Bailly, Bizans Tarihi, Çeviren: Haluk Şaman, (Tercüman 1001 Temel Eser No:46)

Cilt:1, s.221-222

Simon ölünce oğlu Peter (Petro) (927-969) tahta geçti. Bu dönemde başta büyük başarılar kazanıldı ve devletin sınırları iyice genişledi böylece gerçek bir Bulgar İmparatorluğu kuruldu. Ancak bu dönem pek uzun sürmedi. Büyük başarılarla rağmen iç ve dış karışıklıklar sebebiyle Bulgar Devleti'nin çöküşüne giden yol yine Peter zamanında hız kazandı. 933 yılında da Sırp lar bağımsızlıklarını kazandı ve Bulgar Devleti'nin kuzeyi, doğudan gelen yeni bir istila dalgası altında kaldı. Ayrıca bu dönemde Bulgar hanlarına, Çar unvanı verildi. Krallığın yıkılması Çar 2. Boris (969-972) zamanında gerçekleşti. 972'de 1. İoannes Tmiskes liderliğinde ki Bizanslılar, Bulgaristan'ın doğusunu ele geçirdi. Çar esir alınarak hükümranlıktan vazgeçirildi ve Bizans, Krallığı ilhak etti. Ancak Bulgaristan'ın batısı bağımsızlığını korumaktaydı. Bizans'ın işgali çok sert oldu bu da 980 yılında bir ayaklanma doğurdu. Bu ayaklanmanın başına Samoil (Samuel) geçti. Samoil (980-1014) Bulgaristan'ın kuzeyini ve Sırbistan'ı ele geçirerek yeni bir Bulgar Krallığı kurdu. Ancak Samoil 1014 yılında Bizans'a yenildi. Bizans İmparatoru 2. Basileios 15000 esir askerin gözlerini oyarak Samoil'e gönderdi. Samoil bu olaydan iki gün sonra üzüntüsünden öldü. Daha sonra 1018'den 1185'e değin eski Bulgaristan toprakları Bizans egemenliği altına girdi.

2- İKİNCİ BULGAR ÇARLIĞI

Bizans'ın Bulgaristan üzerinde ki egemenliği 1186'ya kadar sürdü. Daha sonra. Bizans'ın zayıflığından yararlanan Asen ve Peter kardeşler 1185'de bağımsızlık hareketine giriştiler ve ayaklanmanın başına geçtiler. Peter ile Asen'in ayaklanma hareketi ilk başta başarısızlığa uğradı ancak 1186'da bağımsızlıklarını ilan etmeyi başardılar. Preslav'ı zaptederek Bizans'ı barış yapmaya zorladılar. Haçlı seferi sonucunda kurulan Latin İmparatorluğu Bulgarlara savaş açtı. Ancak Bizans savaşta Edirne'de büyük bozguna uğradı (1205). Ayrıca Bizans İmparatoru da esir düştü. Asen'in ikinci kardeşi Kaloyan'da krallığın sınırlarını güneyde Filibe'yi, Makedonya'nın büyük bir kısmını, batıda Niş ve Sofya'yı da içine alacak

şekilde genişletti. ayrıca Kaloyan tacını Papadan alarak İkinci Bulgar Krallığı'nın Avrupalı devletlerce tanınmasını sağladı.¹⁰

İkinci Bulgar 2. İvan Asen hükümdarlığında (1218 - 1241) en parlak dönemini yaşadı. Başarılı birkaç sefer sonrasında Arnavutluk, Epir, Makedonya ve Trakya'yı egemenliği altına aldı. Ancak Bulgarlar Balkanların en kuvvetli devleti olduğu bir sırada Moğol istilasına (1241) uğradılar. Moğol istilasından sonra Bulgaristan çökmeye başladı. Asenler'in son temsilcisinin hükümdarlığı 1280 yılında sona erdi ve sonraki hükümdarlar da merkezi yönetim kurmakta başarılı olamadılar.

28 Temmuz 1330'da Çar Mihail Şişman Sırp kralına yenildi ve Bulgaristan'ın Makedonya'da ki eyaletleri Sırp egemenliğine girdi. Mihail Şişman'dan sonra 1331 yılında tahta İvan Aleksandır geçti. İvan Aleksandır bir bütün olarak Bulgaristan'ın son kralıdır. Ölüm tarihi hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır ve 1353 ile 1371 arasında ki 18 yıla dağılmaktadır. Bu rivayetlerden en kuvvetlisi 1365 yılında öldüğüne dair olmaktadır.

Aleksandır ölünce Bulgaristan oğulları ve akrabaları arasında bölündü. Bu bölünme sonucu Orta Bulgaristan, Batı Bulgaristan, Dobruca ve Köstendil Prenslikleri ortaya çıktı. Bu prenslikler içinde en önemlisi Şişman'ın hükümranlığında ki Orta Bulgaristan'dır. Osmanlılar bu Bulgar devletleri arasında ki rekabetten yararlanmasını bilmişlerdir. 1340'a doğru tüm Meriç Vadisi'ne akınlar düzenleyen Osmanlı ordusu 1362'de Plovdiv'i ele geçirdiler. 1371'de Birinci Murad'ın Balkan fethi planında kuzey batı cephesi komutanı olan Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa komutasında ki Osmanlı ordusu, Bulgar kralı Şişman ve Sırp kralı Uyliyeşa'nın birleşik ordusunu Samaku'da müthiş bir bozguna uğrattı. Bu savaş sonrası karşı koyma imkanı kalmadığını anlamakta gecikmeyen Köstendil Bulgar prensi de mevkiinde kalmak ve vergiden muaf tutulmak şartıyla 1373'de teslim oldu ve bir Türk valisi olarak mevkiinde kaldı. Bulgar kralı Şişman ise kız kardeşi Tamar'ı 1376'da 1. Murad'a verdi. Yine aynı yıl Bulgar krallığı Osmanlı hakimiyetine girmiştir. 1386 yılında ise Sofya fethedilmiştir.

¹⁰ Meydan Larousse, cilt 2, s.631

1388' de Sırp ve Boşnak orduları Osmanlı kuvvetlerini ani bir baskınla Ploşnik mevkiinde bozguna uğratmışlardır. Bu bozgun, bozulan Balkan İslavlığına hayatiyet vermiş ve Sırp, Bulgarlar, Ulahlar, Boşnaklar ve kısmen de Arnavutların Türkleri Balkanlardan atmak için ittifak oluşturma akdi yapmaları ile sonuçlanmıştır. Bu Balkan ittifakının Türklere karşı birlikte bir hareket ihtimalini ortadan kaldırmak amacıyla Bulgaristan üzerine yürüyen Osmanlı ordusu Pravdi, Şumnu ve Tırnova şehirlerini almıştır. Bunun üzerine Kral Şişman Niğbolu kalesine kapanmıştır. Ancak 1. Murad'ın ordusuyla Niğbolu önüne gelmesi ile Kral Şişman'ın mukavemet ümidi kesilmiş, tekrar itaat ve inkıyada altına girmiştir. Ancak Şişman bir takım taahhütler altına girmesine rağmen 1. Murad oradan çekilir çekilmez isyan bayrağını yeniden açmış, bu da Bulgaristan'ın fethi ile sonuçlanmıştır.

Silistire, Hezergrad ve Rusçuk şehirleri ele geçirilmiş ve kralda ailesi ile beraber esir alınmıştır. Dolayısıyla Niğbolu Kaleside Osmanlı fetih alanlarına girmiştir. Şişman ise eniştesi 1. Murad'ın merhameti sayesinde bir Osmanlı valisi olarak ülkesinde kalmıştır. Kral Şişman 1393 yılına kadar geçen 5 senede durumunu biraz düzeltmişti. Bulgarların, Macarlar ve diğer Balkan ülkeleri ile ittifak yapma ihtimalini de göz önünde tutarak tedbir alma gereği duymuş ve Osmanlı ordusu 1393 yılında üç ay süren bir kuşatma sonrasında Tırnova'yı ele geçirmiştir. Bu sırada Şişman kalesine kapanmış olduğu için Tırnova savunmasını Bulgar tarihinin önemli kişilerinden olan Bulgar Patriği "Eflim" idare etmiştir. Tırnova'dan sonra 1396 yılında Niğbolu, Silistire Vidin kaleleri de fethedilmiştir.¹¹

Niğbolu kalesi alınınca buraya kapanmış olan Bulgar çarı Şişman ve oğlu Aleksandır esir alınmış ve daha sonrada Çar İvan Şişman idam edilmiştir.¹² Oğlu ise Müslümanlığı kabul ederek Osmanlı hizmetine girmiş ve Samsun valiliğine tayin olmuştur. Kral Şişman'ın ölümü ile artık bir Bulgaristan kalmamış ve arazisi

¹¹ İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi (İstanbul: Türkiye Yayınevi 1971)

Cilt I, s.75-111

¹² Rasonyi, a.g.e. s. 114

doğrudan Türk toprağı haline gelmiştir. Böylece Bulgaristan'ın Osmanlılar tarafından fethi 1396 tarihinde tamamlanmıştır.

B- OSMANLI YÖNETİMİ ALTINDA BULGARİSTAN VE BULGARLAR

Bulgaristan'ın Osmanlılar tarafından fethedilmesinin ardından bir takım karışıklıklara rağmen uzun süre fazla bir başkaldırı eylemi görülmemiştir. Bunda Osmanlı'nın onlara inanç özgürlüğü vermesi ve halkın yerel yönetime yönelik olan taleplerinin göz önünde bulundurulması etkilidir. Hemen belirtmek gerekir ki Osmanlı'nın hakimiyetini devam ettirmek için hoşgörülü davranmak zorunda olduğuna dair görüşler de bulunmaktadır.

1396 ile 1878 yılları arasında yaklaşık 500 yıl süren Osmanlı hakimiyeti sırasında Bulgaristan'da büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Osmanlı kuvvetlerinin Balkan yarımadasına geçmelerinin, arkasından Anadolu'da yaşamakta olan büyük halk kitleleri Balkanlara ve Rumeli'ye dolayısıyla da Bulgaristan'a geçtiler. Yeni köyler ve kasabalar kurdular. İstanbul fethedilip başkent yapılıncı imparatorluk, Marmara'nın iki yakasında simetrik olarak büyüdü. Doğuda Anadolu'nun birliği sağlandı ve batıda Rumeli devlete güçlü bir şekilde bağlandı. Asya'da Anadolu, Avrupa'da Rumeli, ortada ise başkent İstanbul. Osmanlı İmparatorluğu işte bu denge üzerine oturmuştu. Bu jeopolitik denge, demografik denge ile de perçinlendi. Bugünkü Türkiye topraklarının yanı sıra, Tuna nehrinin güneyindeki Rumeli toprakları da yoğun biçimde Türkleştirildi.¹³

Bulgaristan, doğrudan Osmanlı yönetimi altına alınarak Rumeli Eyaletinin önemli bir bölümü olarak yer almıştı. Klasik dönemde Bulgaristan'ı Sofya, Silistire, Vidin, Köstendil, Vize ve Çirmen sancaklarına ayrılmış olarak görmekteyiz. 17. yüzyıldan itibaren ise çeşitli idari bölümlere bölünmüştür.¹⁴ 1864

¹³ Bilal N.Şimşir, Bulgaristan Türkleri, (İstanbul: Bilgi Yayınevi 1986), s.47

¹⁴ Mahir Aydın, Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına, (İstanbul: Kitapevi 1996), s.14-15

yılında meydana getirilen il kanunu ilk kez Bulgaristan'da uygulanmıştır. Oluşturulan Tuna ili sınırlarına ise; Rusçuk, Varna, Vidin, Tolci ve Tırnova girmektedir. Bulgaristan İmparatorluk merkezinin yanındaydı ve Avrupa'ya karşı yapılan seferlerin ana yolu üzerinde bulunmaktaydı. Bu sebeple de Osmanlılar zamanında gelişti, yeni şehirler kuruldu ve eski şehirler daha da büyüdü. Bulgaristan 17. yüzyılın sonlarına kadar hiç düşman istilasına uğramadı. Aynı zamanda Bulgaristan yeniçeri ocağı için devşirme oğlanı toplanan bölgelerden biri olmuştur. Ayrıca başka eski Bulgar askeri gruplarından bir bölümü I. Murad zamanında seferlerde ordunun ve ileri gelen devlet adamlarının atlarına bakmak, ve çayır hizmetlerinde kullanılmak üzere ve *voynuk* adıyla Osmanlı askeri kadroları içine alındı.¹⁵

Burada voynuklar ve voynuk kelimesi üzerinde kısaca durmak istiyorum. Voynuk Slavca bir kelime olup asker anlamına gelmektedir. Zira voynuklarda ilk devirlerde askeri hizmet görmüşlerdi. Voynuklar başlangıçta Osmanlı ordusunun savaşçı sınıfı arasında bulunmuş hatta akıncılar ile birlikte akına gitmişler, casusluk yapmak, derbent ve sınır kalelerini beklemek gibi bir çok önem arz eden görevlerde bulunmuşlardı. Daha sonraları ise geri hizmete alınmış olmalarına rağmen yaptıkları hizmetler önemli olmuştur. Voynuklar gördükleri hizmetler karşılığında hemen hemen bütün vergilerden muaf tutulmuşlar ve diğer bazı maddi avantajlardan yararlanmışlardır.¹⁶

Bulgarlar genellikle Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında reaya denilen vergiye bağlı çifti sınıfı halinde kalmışlardı. Onların Müslüman halktan fazla olarak ödemek zorunda oldukları cizye idi.¹⁷ Dini açıdan Osmanlı hoşgörüsü yanı sıra, Rumeli'de Bogomilizmin yaygın şekilde bulunması da Hıristiyanlar arasında İslam dininin kabulünü ve bölgede yayılmasını kolaylaştırmıştır. Esasen Bulgar kilisesi de, bu sıralarda Ortodoks birliğinin dışında kalmış milli bir din

¹⁵ Pars Tuğlacı, Bulgaristan Ve Bulgar Türk İlişkileri (İstanbul: Cem Yayınevi 1984), s.51-52

¹⁶ Yavuz Ercan, Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar Ve Voynuklar, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi 1989), s.1-7,96

¹⁷ Tuğlacı, a.g.e., s.53

hüviyetinde idi. Bizans'tan ve Rum Ortodoks kilisesinden de her zaman için bir korku duymuş ve mümkün olduğunca bu ikisinden uzakta kalmaya özen göstermişti. Bu iki kilisenin sempatisinden uzakta kalan Bulgarlar için tek sığınma yeri Osmanlı hakimiyeti olmuştu. Ama Osmanlı hükümeti, Ortodoks Hıristiyan halkın dini lideri olarak İstanbul'da bulunan Fener Rum Patrikhanesini tanıdığı için, Bulgar kilisesi de 1394 yılında lağvolunarak buraya bağlanmıştı. Bu Osmanlı merkezi yönetim anlayışının sonucu olan bir durumdu. Ancak Patrikhane ilk zamanlardan itibaren dini yetkilerini Bulgarları istismar etmek ve onları Rumlaştırmak amacıyla kullanmaya başlamıştı. Bütün Bulgarca dini kitaplar, ibadet ve ayinler Rumcaya çevrildi ve hatta 1767 yılında bağımsız Bulgar kilisesinin son kalıntısı olan Oharida Başpiskoposluğu da Patrikhane tarafından lağvolundu.¹⁸

C- BULGAR MİLLİ BİLİNCİ VE BULGAR İSYANLARI

Osmanlı İmparatorluğu, Balkanlarda ilk ayaklanma ile 1403 yılında karşılaşmıştır. Osmanlının içinde bulunduğu durum ve taht kavgalarından yararlanarak Bulgarlar ortak bir ayaklanmaya gidecek şekilde örgütlenmişlerdi. Fakat bu ayaklanma bastırılmıştı. 1443 ve 1444 teki Haçlı Seferleri esnasında Bulgar topraklarından geçerken büyük sevgi gösterileri ile karşılaşmışlardı. 1444 yılında tüm kuzey Bulgaristan kurtuluşunu bekler durumda idi. Ancak Haçlı ordusu beklentileri yerine getiremeyince Bulgarların bu hayalleri boşa çıkmış oldu.¹⁹ 1595 yılına gelindiğinde Bulgarların ilk büyük isyan hareketi görülmeye başlandı. Doğu Bulgaristan'da Tuna' ya yakın bölgelerde yaşayan halk Transilvanya ve Eflak voyvodalarının tahrikleriyle silahlanıp düşmanla birleşti.

¹⁸ Şentürk, a.g.e., s.14-19

¹⁹ O. Suat Özçelebi, Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Açısından Türk-Bulgar İlişkileri Ve Göç Sorunu, (İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 1991), s.33

Ayaklanmanın merkezi Tırnova idi. Sinan Paşa bu isyanı bastırmıştır.²⁰ Osmanlı ordularının 1683 deki başarısız II. Viyana kuşatmasının ardından Osmanlının Balkanlardaki gücü zayıflamış bu da Balkanlarda anarşinin yayılmasına neden olmuştu. Bu yapı içinde irili ufaklı isyanlar eksik olmamaya başlamıştı. 18. yüzyılın sonlarına doğru da Osmanlı yönetimine meydan okuyan asker kaçakları, haydut ve Kırcalıların baskıları da mevcut durumu daha güçleştirdi. Hatta 1794 yılında Vidin’ de Pazvandoğlu Osman adlı bir feodal bey kendi bağımsızlığını ilan etmekten geri kalmamıştı.²¹

1 – BULGARLARIN MİLLİ BİLİNÇLERİNİ KAZANMALARI

Bazı çeteleri saymazsak Bulgarlar genel olarak Osmanlı hakimiyeti altında milli bağımsızlığa dayanan isyan hareketlerine 17. ve 18. yüzyıllarda girişmemişlerdir. 19. yüzyılın ortalarına doğru ise çete hareketleri başta Rusya olmak üzere bazı devletlerin teşviki ile de milliyetçi komitelerle işbirliğine gitmeye başlamışlardır. Esasen 18. yüzyılın sonlarına doğru dünya, Bulgar adı ile tanınan bir milletin varlığından habersiz bir haldeydi. Bulgar adını hatırlayan pek kalmamıştı. Ayrıca bu devirde milli duyguları ve istiklal ruhunu canlandıracak bir teşkilatları yada kadroları yoktu. Zaten bunların oluşabilmesi için öncelikle Rum Helenizm’inin aşılması gerekmektedir. Şöyle ki Yunan klasiklerinin okutulmuş olduğu Rum okullarında öğrenim gören Bulgarlar, Bulgar olmaktan utanmaya ve kimliklerini gizlemeye başlamışlardır. Rumların ağır manevi baskıları altında benliklerini kaybetmeye başlamış olan Bulgarların yeniden kendilerine gelmelerini sağlayan kişi Otests Paisiy adındaki bir Bulgar keşişi olmuştur. Bulgarların içine düştükleri bu olumsuz durum Paisiy’ i etkilemiştir. Zaten kendi gibi diğer Bulgar keşişleri de manastırdaki diğer Bulgar olmayan keşişler tarafından Bulgar olmaları dolayısıyla alaya alınmakta ve aşağılanmaktaydılar. Bu durumu hazmedemeyen Paisiy milletin geçmişine yönelik yoğun araştırmalara girişmiştir. Bu

²⁰ Tuğlacı, a.g.e., s.53-54

²¹ Ana Britannica Cilt 7 (Ana Yayıncılık 1994), s.13

araştırmaları sırasında gittiği Karlofça' da Rus misyonerlerden yeni fikirler de almıştı. Bu incelemeleri sonucunda Slav-Bulgar Halkının, arlarının ve Azizlerinin Tarihi adlı bir kitap yazdı. Kitabın önemli olan kısmı sunuş bölümüdür.²² Gerçekten çok çarpıcı ifadelere ter verilmiş olan sunuştaki ki bir bölümü özellikle Bulgarları nasıl etkilemiş olabileceğini göstermek maksadıyla aynen sunmak istiyorum.

“Bulgar, kendi soyunu ve dilini ğren. Vatanını sev. Milletinin geçmişlerini öğrenmeye alış. Bir zamanlar senin de arların, patriklerin ve azizlerin vardı. Diğer milletler kendi tarihlerini biliyor ve öğreniyorlar. Onlar kendi tarihlerini, pek sevdikleri kendi ana dilleri ile yazıp okuyorlar. Yunanlılar, Sırlar bizi hakir görüp bizimle eğleniyorlar; bizi hkmdarsız, patriksiz, azizsiz, tarihsiz sayıyorlar. İşte ben bunun için tarih yazmaya uğraştım. Ta ki hiçbir Bulgar, bizim milletimizin de şanlı, hatta hepsinden daha şanlı geçmişi olduğunu öğrensin. Bizim hkmdarlarımız, vaktiyle Bizans hükümdarlarından vergi almışlar; bizim patriklerimiz ise başka milletlere yazı ve kitap vermişler.

Ben yle şaşkın Bulgarlar tanırım ki, kendi soylarını bilmezler ve tanımazlar. Ancak Rumca okuyup yazarlar ve kendilerine Bulgar denmesinden utanırlar. Acaba niçin? Ey akılsız, sana Bulgar denmesinden niçin utanıyorsun? Niçin Bulgar gibi düşünüp Bulgar gibi yaşamıyorsun? Diyorsun ki: Rumlar daha okumuş, daha nazik; Bulgarlar ise kaba ve cahil, güzel sözler söyleyemiyorlar. Bunun için Rum olmak daha iyi. Bil ki, Rumlardan daha nazik, daha malumatlı milletler de vardır. Rumlar milliyetlerini dillerini bırakıyorlar mı? Allah, fakirleri, mazlum çobanları, sabancı Bulgarları daha çok sever. İşte ben, Böyle Bulgarlığı, Bulgar dilini hakir gören, yabancı dillere, yabancı adetlere meyleden Bulgarları gördüm de bu kitabı yazdım ve herkesi bu kitabı okumağa, Bulgar milletinin mazisini öğrenmeye davet ediyorum”²³

Bu belgeyi biraz yorumlarsak Yunanlıların, Sırların ve Rumların Bulgarları aşağıladığını ve küçük gördüğünü söyleyebiliriz bu da bize Bulgar

²² şentürk, s.44-53

²³ Aynı eser, s.53-54

milliyetçiliğinin ilk hareketlerinin neden Osmanlılara değil de Rumlara karşı olduğunu anlamamızı sağlar. Paisiy' in bu çalışması çok etkili olmuş ve Bulgarlarda müthiş bir uyanış meydana getirmiştir. Burada değinmemiz gereken önemli bir isimde Paisiy' in halefi olan Kazanlı Sofroniy' dir. Sofroniy de Bulgaristan'ın kurtulması için çaba harcamış ve bu doğrultuda Rusya'dan yardım almıştır hatta Sofroniy daha ileri giderek 1811 yılında Osmanlıdan kurtulmak için Rus Çarına başvurmuştur. Daha sonra ortaya çıkan belgelerde de ortaya çıktığı gibi kendisi Bükreş'te Rum parasıyla yaşamış, Rus hariciye memurları ve genelkurmay yetkilileri ile sıkı münasebetlere girmiştir. Daha bir çok isim Rusya' dan yardım almış ve Panslâvizm fikrinden etkilenmiştir. Daha sonra Osmanlıya karşı oluşan Bulgar hareketlerinin arkasında Rusya ve Panslâvizm olmuştur. Çar Petro zamanında ideoloji haline getirilen Panslavizm' in en büyük hedefi Osmanlı üzerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı, Panslavizm' in ilk gelişme yıllarına rastlamaktadır.²⁴

2- BULGAR İSYANLARI

1828/1829 Osmanlı – Rus savaşında Ruslar, Bulgaristan' a girdiklerinde çok şaşırılmışlardı. Zira burada kendileri ile aynı mezhepten olan ve yakın bir dili konuşan Bulgarlar ile karşılaşmışlardı. Rus Çarı, Maraşel Graf Vitkenstein imzası ile Bulgarlara seslenen bir ilan dağıtmıştı. Bu ilan Bulgar halkına Rus askerlerinde korkmamaları, onlar ile dostluk kurmaları, güvenle davranmaları, Rus askerlerinin yiyecek ihtiyaçlarını karşılama konusunda kendilerine yardım etmeleri ve sakin olmaları istenmekteydi. Bu savaş sonrasında Georgi Mamarçev adlı Bulgar bir ayaklanma girişiminde bulunmuştu. Ancak Bulgarlar için vakit henüz erken idi ve bu ayaklanma, General Dibiç kumandasındaki Ruslar tarafından bastırılmıştı. Çünkü Bulgarlar yolun başında idi. Milli bilinci kazanmak için zamana ihtiyaçları bulunmaktaydı. Bu sebeple 1835 yılında Mamarçev' in

²⁴ Aynı eser, s.44-76

Tırnova' da giriştiği diğer bir ayaklanma, Bulgar vilayetlerinde yaşayan Hıristiyan ileri gelenleri tarafından ihbar edilmiş ve bu sebeple de başarısızlığa uğramıştı.²⁵

a- 1841-1859 DÖNEMİ

Osmanlı devletini meşgul eden diğer bir isyan 1841 yılında merkez olarak Niş' de başlayan ardından çok kısa bir zaman içerisinde çok geniş bir alana yayılan Niş isyanıdır. İsyanın görünen sebebi ekonomik ağırlıklıdır. Kendilerinden alınan verginin haksız olduğu iddialarını taşıyan Bulgarlardan bir kısmı yapılan tahriklere kapılarak hükümete karşı ayaklanmışlardır. Sayıları başlangıçta az olan isyancıların sayıları kısa bir zaman içerisinde çoğalarak diğer köy ve kasabalara yayılmıştır.²⁶ Milyo başkanlığında toplanan ve sayıları yaklaşık olarak 1 500 olan köylülere Şehirköyü ve Leskofça köylüleri de katılmıştır. Daha sonra olaylar Vidin'e kadar yayılmış ve asiler Kotine boğazını tutarak İstanbul'a giden yolu kesmeye muvaffak olmuşlardır. Bununla da kalmayıp ulaştıkları yerlerdeki Müslüman ahaliyi ve Türkleri de katletmişlerdir.²⁷

Olaylar iyice yayılınca yanında 50 kadar adamı bulunan Sabri Paşa, çevre il ve ilçelerden yardım talebinde bulunmuş ancak yeterli bir cevap alamamıştı. Bunun üzerine Sabri Paşa kendi bir takım çözüm arayışlarına girişmek zorunda kaldı. Zira isyan hareketi iyice korku verir bir durum almaya başlamıştı. Sabri Paşa bu duruma en uygun çıkar yolu olarak halk arasından gönüllü askerler toplama yolunu benimsemişti. Ancak halk arasından toplanacak bu gönüllü birliklerin bir yağmacılık hareketine de girişmelerinden korkuyordu. Bu sebeple yerel halktan çoğunlukla da Arnavutlardan oluşan birliğin başından bir yağmacılık hareketine girişilmemesi hususunda söz almıştı. Sabri Paşa bu kuvveti kullanarak isyanı bastırmayı başarmıştı. Ancak oluşturulan birliğin askerleri sözlerinde

²⁵ Aydın, a.g.e., s.37

²⁶ Şentürk, a.g.e., s.108

²⁷ Aydın, a.g.e., s.38

durmayarak yağma hareketlerine giriştiler, bu da olayları içinden çıkılmayacak hale soktu.

Çok kısa bir süre içerisinde bastırılmış olan isyan yeniden alevlenerek Niş için eskisinden de daha tehlikeli bir hal almaya başlamıştı. Durumun önemini kavramakta gecikmeyen yönetim, meseleyi incelemek ve düzeni yeniden sağlamak amacıyla Edirne Valisi Yakup Paşayı yeteri miktarda asker ile birlikte Niş'e göndermiştir. Ardından olayların bastırılmasında ihmalleri görülen Niş Valisi Sabri Paşa görevden alınmış ve diğer suçlular da yargılanmak üzere İstanbul'a sevk edilmiştir. Böylece isyan sona erdirilmiş ve sükûnet sağlanmıştır. Daha sonra yapılan araştırmalar neticesinde de isyanın aslında vergi meselesi ile ilgili olmaktan çok, Sırbistan'ın kışkırtma ve tarikleri sonucu ortaya çıktığı anlaşılmıştır.²⁸

1849 yılının Nisan ayında, Vidin'e bağlı Boyniça kasabasının Bulgar halkı, devlet görevlileri ve o bölgede yaşamakta olan Türk halkından şikayetçi olduklarını bildirerek yeni bir ayaklanma hareketi başlatmışlardı. Bu olayın duyulmasının ardından bazı köylülerde bu isyan hareketine katılmışlardı. Bu olayın vuku bulmasını takiben Vidin' de defterdarlık görevinde bulunan İbrahim efendi, asileri ikna etmek amacıyla olay bölgesine gitti. Ancak girişimleri neticesinde bir sonuç alamayınca Mirliya Ali Paşa bir miktar asker ile beraber asilerin üzerine gönderildi. Askerlerin geldiğinin duyulması üzerine köylülerin bir bölümü bu ayaklanmadan vazgeçtiler, diğer bölümü ise Sırbistan'a kaçtı ancak Sırbistan'ın asileri geri iade edeceğini açıklaması üzerine köylülerine geri dönmek zorunda kaldılar.²⁹

Bu olayın ardından bir sene sonra 13 Mayıs 1850 tarihinde Vidin isyanı daha önce gerçekleşen isyanlardan daha geniş çapta ve şiddetli olarak yeniden patlak verdi. Ayaklanan asiler önce devlet görevlilerini, ardından da ayırt etmeksizin önlerine gelen Müslüman halkı katletmeye başladılar. Önemli geçit ve mevkiileri ellerine geçirerek bölgenin diğer bölgelerle olan irtibatlarını kestiler.

²⁸ Şentürk, a.g.e., s.108

²⁹ Aydın, a.g.e., s.42-43

Ardından her türlü yöntemi kullanarak henüz ayaklanmamış olan köylüleri de ayaklanmaya zorladılar böylece sayıları iyice arttı ve 10 bini geçmeye başladı. Olaylara zamanında müdahale etmek amacıyla bölgede başıbozuk denilen gönüllü kuvvetler kuruldu. Bu kuvvetlerin sayısı 400 – 500 kişiye ulaşınca isyancılara karşı harekete geçildi ve isyancılar sayılarının çok olmasına rağmen perişan olup dağıldılar ve Vidin Kalesi kurtarıldı.³⁰

Vidin isyanından sonra asiler yine boş durmamışlardır. Rusya ve Sırbistan'ın yardım, teşvik ve tahrikleri ile isyan hazırlık ve faaliyetlerini ara vermeden sürdürmüşlerdir. Rusya kendi yönetimi altında bulunan insanlar zor hayat şartları altında yaşarken, Osmanlı yönetimini eleştirerek Ortodoksların haklarını koruduğunu ileri sürüyordu. Hasta adamın mirasını paylaşmak fikrinde olan Rusya'nın İngiltere'ye yaptığı teklif kabul görmeyince tek başına harekete geçti ancak Kırım Savaşında yenilince saldırgan siyasetine bir süre ara vermek zorunda kaldı. Askeri yönden eli bağlanan Rusya politik yöne ağırlık vererek Panslavizm politikası yönelmiştir. Hatta denilebilir ki bu politika 1859 yılından sonra Rusya'nın özellikle Osmanlı yönetimine karşı izlediği değişmez politika haline gelmiştir.³¹

b- 1859-1878 DÖNEMİ

Kırım savaşından sonra Bulgarların büyük bir çoğunluğunun isteği; bağımsızlık için sistematik ve milli mücadeleyi kapsayan savaşı kendi inançları çerçevesinde organize etmek ve sürdürmekti. Bunu ilk kavrayan kişi ise Georgi Stoikov Rakovski olmuştur. Rakovski geniş Bulgar halk yığınları üzerinde ulusal devrim mücadelesi kavramını oluşturmuş ve ilk kez olmak üzere ulusal devrim ruhunu yükselterek ulusal devrimin programını hazırlamıştır. Ayrıca kendisi bağımsızlık mücadelesini yönetecek ilk örgütsel birimleri kuran kişidir. Burada

³⁰ Şentürk, a.g.e., s.109

³¹ Aydın, a.g.e., 52-53

belirmek gerekir ki; Rakovski kitlesel devrim savaşının gerekli olduğuna Kırım savaşı sonrasına karar vermiştir.³²

Yoğun propaganda faaliyetleri ve Rus kışkırtmaları sonuçlarını vermiş ve Osmanlıya karşı Bulgar isyanları şiddetini arttırarak yoğunlaşmıştır. İlk başta bazı isyanlar hemen haber alınarak bastırılabilirken sonraki aşamalarda bu isyanların sonuçları çok kanlı olmuştur. Panslavizm hareketleri Bulgar milli bilincinin oluşmasına yol açmakla beraber Bulgarların Slav birliğine sıcak bakıp bakmadıkları sorusuna farklı cevaplarda alınabilmektedir. Zira Balkanlar üzerine çalışan tarihçiler 19. yüzyılda Rusya'nın teşvik ettiği Slav birliği hareketi Bulgaristan' da kabul görmemiştir.³³ Buradan Bulgarlar milli bilinçlerini kazanma aşamasında Ruslardan da büyük destek almışlar ve yararlanmışlardır. Buna karşılık Bulgarlar Slav birliğinden uzak durmayı tercih etmişlerdir.

Rusya'nın bu tutumu sürerken bu tarihlerde Osmanlı yönetimi de boş durmayarak Fransız departman sistemi örnek alınarak hazırlanan Vilayet sistemi uygulaması ilan edilerek 13 Ekim 1864 yılında yürürlüğe koyuldu. Böyle bir değişiklikten beklenen amaç, vilayet yönetiminde merkezi otoritenin almış olduğu yükü hafifletmek ve halkın katılımının artmasını sağlamaktı. Bu konuda Niş vilayeti, Mithat Paşa' nın başarılı yönetiminden dolayı pilot bölge olarak seçildi.³⁴ Sonuç olarak ilk önce diğer illere örnek olmak üzere Silistire, Vidin ve Niş eyaletleri birleştirilip merkezi Rusçuk olan Tuna vilayeti oluşturuldu ve bu vilayet 3 sancağa, 45 kazaya ve 17 nahiyeye ayrılmıştı.³⁵

Demokrasi tarihimizde çok önemli bir yer teşkil eden bu meşhur nizamname uyarınca vilayetlerde valilerin, sancaklarda mutasarrıfların ve kazalarda da kaymakamların gözetiminde birer idare meclisi bulunacak ve bu meclislerin yerel hükümet erkanından oluşan doğal üyelerinden maada bütün

³² Tuğlacı, a.g.e., s.63

³³ Dr. Hasan Ünal, Balkan Diplomasisinden Bir Kesit: Bulgaristan'ın Bağımsızlık İlanı Ve Osmanlı Dış Politikası, 1908-1909, Yeni Balkanlar Eski Sorunlar, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık Mart 1997), s.54

³⁴ Aydın, a.g.e., s.62-63

³⁵ Şentürk, a.g.e., s.169

Müslüman ve Gayri Müslim üyeleri kanunun tayin ettiği usule göre 2 yılda bir seçilecektir.³⁶

Mithat Paşa 1864 ile 1868 yılları arasında Tuna Valiliği görevini yürütmüştü. Bu süre içerisinde halkın ekonomik refah düzeyi yükselmiş, asayiş ve güvenlik sağlanmış, komitaların faaliyetleri kısıtlanmış ve güvenlik sağlanmıştır. Ancak bu olumlu gelişmeler Panslavistlerin işine gelmemişti.³⁷ Rus Büyükelçisi olarak İstanbul'da bulunan ünlü Panslavist Nikolay Pavloviç İgnatiev bir yandan Osmanlı yönetimini Mithat Paşa aleyhine kışkırtmaya çalışıyor, diğer yandan da Romanya'da üstlenen komitecilerin Tuna nehrini geçerek isyan çıkarmalarına çalışıyordu. Nitekim çok geçmeden 1867 yılının Mayıs ayında Bulgar halkını ayaklandırmak amacıyla bir teşebbüs görülmüş ise de Mithat paşa gerekli tedbirleri zamanında alarak olayı büyümeden bastırmıştır. Ruslar ve Sırlar bu gibi faaliyetlerde yetinmeyip Mithat Paşaya karşı çeşitli suikastlar düzenlemiş ancak bu teşebbüslerde sonuç getirmemiştir. 1868 yılında Mithat Paşanın tayininin çıkmasını fırsat bilen Slav çeteleri Bulgaristan'da yeni bir isyan çıkarmışlar ancak Mithat Paşa geçici olarak geri dönerek bu isyanı da bastırmıştır.³⁸

Bulgarların bağımsızlık yönündeki faaliyetlerini geliştirmek ve gerçek anlamda bağımsızlığa kavuşmaları için bu fikre uygun olarak bağımsız bir kiliseye de ihtiyaçları bulunmaktaydı. Yıllarca Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin baskısı altında ezilen Bulgarlar, bu baskıdan kurtulmak ve kendi bağımsız kiliselerini kurmak amacı ile çeşitli faaliyetler içine girmişler ancak başarılı olamamışlardı.

Tanzimat Fermanı Osmanlı halkının haklar yönünden eşit olduğunu bildirmekteydi. Bu durum Bulgarların ayrı bir kilise kurmak için hükümete başvurmalarına zemin hazırlamıştı. Bulgarların bu istekleri Tanzimat Fermanı hükümlerine uygun idi ancak mevzuata aykırı bulunuyordu. Zira İstanbul'un fethinden beri kilise inşaatı yasaklanmıştı ve hükümet bu durumu göz önünde

³⁶ Danişmend, a.g.e., cilt:4, s.226

³⁷ Aydın, a.g.e., s.63

³⁸ Şentürk, a.g.e., s.180-181

bulundurarak Bulgarların bir kilise değil ancak bir papazhane kurmalarına izin vermişti. Bu izin alınca Bogordi adlı Bulgar aydını evini bağışlayarak kilisenin kurulmasında ön saflarda yer alan kişilerden biri oldu ve böylece de 9 Ekim 1849 yılında İstanbul'da bağımsız Bulgar kilisesi ve Bulgar Eksarhanesinin çekirdeği kurularak bağımsızlık hareketi değer kazanmıştı. Hükümet papazhane kurulmasına ve burada kendi dilerinde ayin ve tören yapılmasına izin vermişse de Bulgar milletine sınırsız bir mezhep serbestisi verildiği takdirde ruhani liderlerinin Bulgar milletinin her konuda mercileri konumuna gelebileceğinden endişe etmeye başlamıştı. Zira ruhani liderler Bulgarların milliyetçilik düşüncelerini bir isyana kadar vardırılabiliyorlardı. Ancak mesele böyle sürüp gittikçe de çeşitli ihtilaflara yol açabilir ve Rusya'nın elinde bir tahrik unsuru olarak kalabilirdi.³⁹

İşte bu sebeplerden dolayı hükümet Bulgar unsuruna milli bir hususiyet vermemek amacıyla onaylamadığı kilise istiklalini vermeye mecbur kaldı. 11 Mart 1870 yılında Bulgar kilisesini İstanbul Rum kilisesinden ayıran ferman verildi. Böylece de Bulgar kilisesi bağımsızlığını kazandı ve Eksarhlık resmen kabul edildi. Bulgaristan Kilisesinin Rum Ortodoks Kilisesinden ayrılması Ruslar'ın da işine gelmekteydi zira kendileri de bu kilise üyeleri kanalıyla Balkanlarda yoğun bir propaganda faaliyetine girişebilme olanağına kavuşmuşlardı.⁴⁰ Yeni Eksarh idaresindeki kiliseye ruhani daire olarak hemen bütün Bulgaristan ile Makedonya'nın bir kısmı tahsis edilmişti. Ancak Eksarhlık namzedinin hükümetçe kabulü ve Bulgar Sinodu tarafından onaylanması üzerine de Rum Patriği tarafından da dinen onaylanması gerekmektedir ve bunun yanı sıra dualarda da Patriğin adını anmak mecburi idi. Ancak bu sonuç sanılanın aksine Rus siyasetinin bir başarısı değildi. Çünkü Rus Çarlığının üzerinde durduğu Slav birliği çabaları kadar önem arz eden Ortodoks birliği bu suretle biraz zedelenmişti

41

³⁹ Aynı eser, s.220

⁴⁰ Prof. Dr. Toktamış Ateş, Siyasal Tarih, (İstanbul: Der Yayınları 1997), s.390

⁴¹ Danişmend, a.g.e., cilt:4, s.232

Bulgarların Osmanlı idaresine karşı giriştikleri en son ayaklanma 2 Mayıs 1876 yılında gerçekleşmiştir. Bu ayaklanmanın diğerlerinden ayrılan en önemli özelliği ardında çok yönlü bir Panslavist desteğin olmasıdır. Aslında Panslavistler sadece Bulgaristan'da değil bütün Balkanlarda genel bir ayaklanma çıkarmak istiyorlardı. İsyanın tarihi ilk başta 24 Nisan 1876 olarak belirlendi ancak hazırlıklar yetiştirilemediği için ayaklanma tarihi 12 Mayıs'a ertelenmişti. Gelişen olaylar üzerine ayaklanma belirlenen tarihten 10 gün önce yani 2 Mayıs 1876'da Edirne Vilayeti'nin Filibe sancağına bağlı Tatarpazarcığı kazasının Avratalan köyünde başladı.⁴² Bu isyan girişimi Osmanlı yönetimi tarafından şiddetle bastırılabilmişti. Girişilen hareket sırasında 4 000'den fazla asi öldürülmüştü. Bunun üzerine Ruslar Osmanlı kuvvetlerinin 15 000'den fazla Bulgarı öldürdükleri ve köyleri yakıp yıktıkları şeklinde bir propaganda faaliyetine başladı. Rusya'nın bu girişimleri sonuç verdi ve Avrupa kamuoyu Osmanlı aleyhine döndü.⁴³

Gelişmeler üzerine 1876'da İstanbul'da Kasımpaşa'da bulunan Bahariye Bakanlığının toplantı salonunda bir konferans toplandı. Konferansta yapılan müzakereler sonunda Osmanlı devletinin bağımsızlığını zedeleyebilecek bir takım görüşler ön plana çıktı. Bulgaristan'da iki bağımsız bölge kurulmasını da içeren bu teklifler Osmanlı devleti tarafından resmen reddedildi ve yapılmakta olan görüşmelerin faydasızlığı anlaşıldı. Ancak buna rağmen ümitler tamamen kesilmedi ve belki bir çözüm yolu bulunur ümidi ile Londra'da siyasi görüşmelere devam edildi. Bu görüşmelere sonucunda İstanbul Konferansında alınan kararları epeyce değiştiren ikinci bir anlaşma hazırlandı ise de bu da Ethem Paşa zamanında oluşturulan genel mecliste görüşülerek reddedildi.⁴⁴ Bu gelişmeler sonunda Avrupa devletlerinin de desteğini arkasına alan Rusya Osmanlı devletine karşı savaş başlattı.

⁴² Aydın, a.g.e., s.80-93

⁴³ Tuğlacı, a.g.e., s.86

⁴⁴ Mehmed Arif Bey, 93 Moskof Harbi Ve Başımıza Gelenler (İstanbul:İrfan Yayınevi 1973), s.22-29

D- BULGARİSTANIN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASI

1877-1878 Osmanlı Rus savaşı Kafkaslar ve Tuna olmak üzere 2 cephede sürmüştü ve Osmanlı'nın ağır yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Bu yenilginin ardından 3 Mart 1878 tarihinde iki devlet arasında şartları çok ağır ve uygulanamayacak olan Ayastefanos Barış Anlaşması imzalanmıştır.⁴⁵ Bu anlaşma ile Büyük Bulgaristan kuruluyordu. Sınırları, kuzeyde, Sırbistan'dan başlayıp, Tuna nehrini izleyerek Karadeniz'e, güneyde ise Ohri gölünden Ege denizindeki Kavala limanı da dahil olmak üzere Edirne' nin kuzeyinden yine Karadeniz'e uzanıyordu. Bulgaristan ise halkın seçtiği bir prens tarafından yönetilecekti ve seçilen bu prens diğer devletler tarafından da kabul edilip Osmanlı tarafından onaylanacaktı. Ayrıca bu prenslik yeni yönetim oluşuncaya kadar, bir Rus komiseri tarafından idare edilecekti.⁴⁶

Kurulacak olan Büyük Bulgaristan'ın sınırları Ege denizine kadar uzandığından, İstanbul ile Trakya arasındaki bağ koparılmış oluyor ve böylece de Türkleri Avrupa ve Trakya'nın tamamından söktüp atmanın da yolu açılmış oluyordu. Bununla beraber Büyük Bulgaristan'ın adalar denizine inmesi demek, aslında Rusya'nın Akdeniz'e inmesi demekti. Böylece Rusya bir yandan Ege ve Adriyatik denizleri üzerinden Türk Boğazlarını, Basra yolu ile de Hindistan ve Hint Okyanusu'nu tehdit eder bir duruma geldi.⁴⁷ Durum böyle olunca İngiltere' sömürgeleri ve sömürge yolu açısından bir endişeye kapılmıştır. Ayrıca diğer Balkan devletlerinin Rusya sayesinde genişleyip istiklallerine kavuşmaları da bütün Balkanları Rusya'nın nüfuzuna sokan bir durumdur. Bu da içerisinde büyükçe bir Slav nüfusu barındıran ve gözünü Bosna Hersek' e dikmiş olan Avusturya'yı rahatsız etmiştir. İşte bu sebepler ile Londra ve Viyana

⁴⁵ Prof Dr. Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e* (Ankara:İmge Yayınevi 1997), s.229

⁴⁶ Aydın, a.g.e., s.125-126

⁴⁷ Dr. Necati Ulunay Ucuşsatar, *Türkiye Üçlü Kısaçta* (Tarih Ve Medeniyet Dergisi, Nisan 1994), Sayı:2, s.15

hükümetlerinin teşebbüsleri ile ve Alman hükümetinin daveti ile de Berlin'de bir kongre toplanması kararlaştırılmıştır.⁴⁸

Bu kongreye geçmeden önce bu gelişmeye neden olan olaylardan biri olan genel yapıya kısaca değinmek gerekmektedir. Avusturya 1815 den beri yaptığı tüm uğraşlara rağmen batısında Almanya ve güneyinde de İtalya'nın birer devlet olarak ortaya çıkmalarına mani olamamıştı. Böylece Avusturya diplomasisinin batı ve güneyde yapacağı pek bir şey kalmamıştı. Bu sebeple de yönünü doğuya çevirmişti. Balkanlarda genişlemeye karar veren Avusturya'nın bu amaca yönelik hedefi doğuda Selanik ve Ege denizi, güneyde ise Adriyatik Denizi olmuştur. Ancak Rusya da Osmanlıları Balkanlardan atarak oraya yerleşmek ve Panslavizm politikasını gerçekleştirmek istiyordu. Böylece kuzey-güney ekseninde hareket eden Rusya ile doğu - batı yönünde hareket eden Avusturya bir çıkar çatışması içine girmişlerdi. Son olarak da 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı sonrasında imzalanan Ayastefanos anlaşması bu çıkar çatışmasını iyice kızıştırmıştı. Böylece 1872 Eylülinde Bismark'ın çabalarıyla oluşturulan Birinci İmparator Ligi başarısızlığa uğramış oluyordu.⁴⁹

Berlin anlaşmasına geri dönecek olursak; Berlin'de toplanan kongrede İngiltere, Avusturya, İtalya ve Fransa Ayastefanos Anlaşmasına karşı tutum sergilerken Bismark, Fransa'ya karşı Rusya'yı yanına almak istemiş ve Rusya karşısı bir tutum sergilemekten kaçınmıştır. Bismark bir Alman Şansölyesi olarak görev yaptığı sürece Avrupa güçler dengesi çerçevesinde geliştirdiği barış ve ittifak politikalarıyla ülkesini güvenli bir konumda tutmak istemiştir.⁵⁰ Bu şartlar altına toplanan kongre sonrasında 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Anlaşması imzalanmıştır.

⁴⁸ Danişmend, a.g.e., Cilt:4, s.313-314

⁴⁹ Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980 (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 1994), cilt:1, s.21-24

⁵⁰ İbrahim S. Canbolat, Değişen Dünya Ve Alman Dış Politikası, (Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları 1995), s.28

Berlin Anlaşması ile Bulgaristan Prenslığı'nın sınırları daraltılmıştır. Ayastefanos Anlaşması ile belirlenmiş olan Bulgaristan toprakları Moesia ve Sofya bölgesini içine alan bağımsız bir prenslik ve Güney Bulgaristan'ı içine alan, Osmanlı sınırları içinde Doğu Rumeli olarak adlandırılan idari bir özerkliğe sahip bir eyalet olmak üzere iki parçaya bölünmüştür.⁵¹ Makedonya ise Osmanlıya geri verilmiştir. Böylece de Bulgaristan'ın Ege Denizi ile olan bağlantısı kesilmiştir.

⁵¹ Tuğlacı, a.g.e., s.96

BÖLÜM III
BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİ

A- BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL GERİ PLANI

Balkanların Güneyinde yer almakta olan daha farklı yapıda bir bölüm Rumeli-i Şarki Eyaleti adıyla idari olarak özerk bir yapıda bir Osmanlı Eyaleti olarak örgütlenmişti. Bu eyaletin valisi Osmanlı tarafından atanacak olan bir Hıristiyan olacaktı. Daha sonra Çarın gönderdiği Prens Dondukov-Korsakov Tırnova şehrinde kurucu meclis toplayarak demokratik bir Anayasa kabul ettirdi. Bu meclisin dağıtılmasının ardından 29 Nisan 1879'da ilk Bulgar Parlamentosu toplandı ve Rus Çarı'nın yeğeni Alexandr Battenberg'i yeni Bulgar Prensi olarak seçti. Ancak yaşı küçük ve tecrübesiz olan bu prens ülkeye geldikten sonra Aralık 1879'da bu meclisi de dağıtarak ülke yönetimini eline aldı.⁵²

1- 1879-1887 DÖNEMİ

Berlin anlaşması ile Doğu Rumeli'nin Büyük Bulgaristan'dan ayrılması hem Bulgarların hem de Rusların pek hoşuna gitmemişti. Aslında Rusya, Doğu Rumeli'nin Bulgarlardan alınarak Osmanlı İmparatorluğu'na verilmesine istemeyerek razı olmuştu. Çünkü Rusya bu sebep ile stratejik değeri çok fazla olan Balkan geçitlerini Osmanlı İmparatorluğunun kontrolüne terk etmiş oluyordu. Tabii Rusya, Bulgar halkı ve yöneticileri Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a ilhakı konusunda teşvik çalışmalarını sürdürüyordu.⁵³

Rusya'nın bu tip faaliyetler her yerde sürüyordu. 1870'li yıllarda İstanbul'da Galatasaray Lisesi ve Robert Kolej' de okuyan bir grup Bulgar genci ile yakından ilgilenen Rus Sefareti yaptığı ikram, iltifat ve sohbetler ile bu gençleri kendine bağlamıştır. Rus sefareti tarafından Türk düşmanlığı ile doldurulan gençlere bu konuda her türlü telkin de yapılmaktaydı. Bu gençlerden biri olan Savof ileri ki yıllarda Bulgar ordularına kumandan olacak ve Balkan savaşında Türklere karşı Bulgar ordularının komutanlığını yapacaktır. Yine

⁵² Tuğlacı. a.g.e., 96

⁵³ Süleyman Kocabaş, Balkanlarda Panislâmizm (Kayseri: Vatan Yayınları 1989), sayfa: 145

Galatasaray Lisesi'nden mezun gençlerden biri olan Jean Mihailof (Stoyan Mihailovski) ve Konstantin Veliçkof, Bulgar Devleti'nin kurulmasında önemli görevler üstlenmişler ve yeni kurulacak olan devletin temellerine Türk düşmanlığının tohumlarını ekmişlerdir. Hatta Mihailof ve Veliçkofun Türk düşmanlığını işleyen eserleri ve şiirleri günümüzde dahi okunmaya devam etmektedir.⁵⁴

Prens Alexandr Battenberg ülkeyi başlangıçta ülkeyi Rusya'ya dayanarak yönetmeye çalıştı ancak Avusturya, İngiltere ve Osmanlı hükümeti prensliği, Rusya'nın emri altında bulundurulmasına tepki gösterdiler. Bundan sonra da Rus Çarı ile Prensın arası açıldı. Daha sonra feshedilen anayasanın yeniden yürürlüğe girmesinin ardından Prens hükümeti seçim sonuçlarına göre Karavelov'a verdi.⁵⁵

18 Eylül'ünde komitecilerin hükümet darbesi gerçekleştirmelerinin hemen öncesinde Doğu Rumeli Eyaleti de bir Avrupa Komisyon denetiminde muhtar bir prensliğe dönüşüyordu. Berlin Anlaşması'nın 18. maddesi uyarınca bir araya gelen Avrupa Komisyonu, 1878 yılının 14 Eylülünde Filibe şehrinde çalışmalarına başladı. 24 Eylül 1879 yılına kadar süren çalışmaları neticesinde Doğu Rumeli Vilayeti'nin anayasası düzenlendi. Kurulacak olan bu prenslik bir milli muhafız örgütüne sahip oluyor ve başına da Hıristiyan bir vali geçiyordu. Bu vali büyük devletlerin onayı alınarak Sultan tarafından atanacaktı. Bu göreve ilk olarak Rüstem Paşa tayin edilmesine rağmen bu tayinden vazgeçilerek bu göreve Aleko Bogordi getirildi. 27 Mayıs 1879 da göreve başlayan Aleko Paşa 5 yıl süre ile bu görevi yürüttü. Görev süresinin bitmesinin ardından ikinci defa bu göreve gelmeye çalışmış olsa da bunda başarılı olamadı. Aleko Paşanın ardından bu göreve Gavril Krısteviç getirildi ve o da bu görevini vilayetin prensliğe katıldığı tarihe kadar yürüttü.⁵⁶

Bulgaristan ve Doğu Rumeli'nin kurulmasının ardından prenslikte durum iyiye doğru gitmemiş ve siyasi partiler birbirleriyle mücadele içerisine girmişlerdi. Prens Alexandr meclisi 1879 yılının 6 Aralıkta dağıtmış ve yeni seçilmiş olan

⁵⁴ Refik Korkud, Komünist Bulgaristan'ın Dosyası, (Ankara : Türkiye Fikir Ajansı 1986), s:21

⁵⁵ Tuğlacı, a.g.e., 96

⁵⁶ Aydın, a.g.e., 135-136

meclis de, kendisine diktatörlük yetkileri vermişti. Buna rağmen Bulgaristan'da işler yoluna girmemiş ve Prens ile onu himaye edip koruyan Rusya'nın arası açılmaya başlamıştı. Bulgaristan'da yaşanan bu olumsuzluklara rağmen Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı özerk bir il olarak kurulmuş olan Doğu Rumeli'nin durumu iyiydi. Ancak burada yaşamakta olan Bulgarlar prenslik ile birleşmek için büyük çaba sarf etmekteydiler. Bu çabalar sonucunda Ağustos ayında Değirmendere'de toplanan gizli bir kongre ile Eylül ayında bir ayaklanma çıkarmayı planlayan Bulgarlar, Varna'da ikamet eden Prens Alexandr bunun yapılmaması uyarısında bulunmasına rağmen 1885 yılının 18 Eylülünde Filibe'de kansız bir isyan gerçekleştirdiler.⁵⁷

İsyanda Gavril Paşa tutuklanarak İstanbul'a gönderildi ve Stranski başkanlığında kurulan geçici hükümet Bulgaristan Prensi Alexandr'ı Rumeli Valiliğine getirdi. Prens Alexandr, Rusya'nın tüm muhalefetine rağmen milli partisinin baskısı altında görevi kabul etti ve Filibe şehrine giderek çifte Bulgaristan Prensi unvanını aldı.⁵⁸

Olayların bu şekilde gelişmiş olması Avrupa devletlerini de şaşırtmıştı. İlk önce meydana gelen olayların arkasında Rusya'nın olduğu düşünüldü ancak bu olaylar Rusya'nın da hoşuna gitmemişti. Rusya olaylar ile bir ilişkisinin olmadığını kanıtlamak için Bulgaristan'da bulunan tüm subaylarını geri çekti ve Prens Alexandr'ın Rus ordusunda aldığı tüm rütbeleri geri aldı. Avrupalı devletlerde Bulgaristan'ın bu hareketini uygun bulmadıklarını bildirdiler ancak bu bildiriden öteye gidemedi.⁵⁹

Osmanlı İmparatorluğunda ise Osman Paşanın müdahale fikri Sultan II. Abdülhamid tarafından kabul görmeyince sadrazam istifa etti. Yeni gelen sadrazam ise Prens Alexandr'ı Şarki Rumeli Eyaleti'nin valisi olarak tanıdı. Bu ise Osmanlı eyaletinin Bulgaristan Prenslığı ile birleşmesi demek oluyordu. Daha sonra 15 Haziran 1887'de Ferdinand von Coburgu-Kohary Bulgar Prensi seçildi. Ferdinand'ın Bulgaristan'ın başına geçmesi Bulgaristan için bir dönüm noktası

⁵⁷ Coşkun Üçok, Siyasal Tarih, (Ankara: Ajans Türk 1961), sayfa: 261-263

⁵⁸ Tuğlacı, a.g.e., s.96-97

⁵⁹ Üçok, a.g.e., s.261-263

olmuştur. Daha Prens olduğu ilk günden beri Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan ederek kendisi de Çar unvanı almayı kafasına koymuştu. Ferdinand'ın ikinci emeli de Makedonya'yı Bulgaristan'a katmak ve bu suretle Ayastefanos Bulgaristan'ını tekrar canlandırmak idi. Ferdinand'ın Bulgar Prensi olmasıyla beraber Bulgaristan'ın Makedonya'daki faaliyetlerinin artması paralellik arz eder.⁶⁰

2- 1887-1909 DÖNEMİ

Bulgarların Makedonya üzerindeki iddiaları tarihe ve geleneklerine dayanmaktaydı. II. Abdülhamid'e göre Makedonya sorununda asıl suçlu olanlar Bulgarları ve Makedonya olaylarının planlanıp yönetildiği merkez üssü Sofya idi. Bulgarların bölgedeki kötü yönetime karşı takındıkları tavır propaganda içindi. Bu Avrupa devletlerinin dikkatini çekmeye yönelik planlı bir davranıştır ve bu yönde de başarılı olmaktadır.⁶¹ 1890'dan itibaren ilk Makedonya komitesini Bulgarlar kurarlar. Bulgarlar ayrıca bu bölgede yaşayan Hıristiyan unsurlar üzerinde hakimiyet kurmak amacıyla da diğer Hıristiyanlara karşı da çete hareketlerine girişmeyi ihmal etmemişlerdir.⁶²

Bulgaristan Makedonya'ya izlemeye başladığında diğer Balkan devletleri bu politikayı sınırlama arayışlarına girişmişlerdi. Osmanlı yönetiminin ise belirgin bir Balkan politikası tam anlamıyla yoktu. Osmanlı Hükümeti ve yöneticilerinin genel tutumu bölgedeki diğer güçlerin faaliyetlerine karşı alınmış savunma önlemlerinden ibaretti. Oysa ki Makedonya Osmanlı İmparatorluğu için kaybedilmemesi gereken bir bölge konumundaydı. Aslında Osmanlı İmparatorluğunun bu tutumunun temelinde yatan düşünce, Balkan devletleri arasındaki farklılıklardan ve büyük güçlerin status quo yanlısı davranışlarından

⁶⁰ Tuğlacı, a.g.e., s.98

⁶¹ Hüseyin Savaş, Türk Siyasal Tarihinde Makedonya Sorunu, (Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Kasım 1992), Cilt:XII, Sayı:1, 2 Mart, sayfa:190-193

⁶² Nevzat Köseoğlu, Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti üzerine Düşünceler, (İstanbul: Ötüken Yayınları 1997), sayfa:603

faydalanmak idi. Ancak 1878 yılında Bulgar Sorunu olarak ortaya çıkan Makedonya bunalımı 1903 yılında meydana gelen büyük ayaklanma ve Avrupa'nın da işin içine karışması ile bir Makedonya sorunu halini almıştır. Makedonya sorunu farklı unsurların bölgede izlediği yayılcı politikalar sebebiyle hızla tırmanışa geçerek, içinden çıkılmaz girift bir sorun halini almıştı. 1908 yılında meydana gelen gelişmelere paralel olarak Makedonya sorunu Balkan devletlerini ortaklaşa çözmeye çalıştıkları bir Balkan problemi olmuştur. Prens Ferdinand'a göre bütün sorunun temelinde Osmanlı yönetimi vardı ve Bulgarların Makedonya'da istedikleri en azından otonomiydi. Fakat Prens Ferdinand'ın ilk amacı komşu ve Avrupa devletleri ile ilişkilerini düzeltmekti.⁶³

Bu çerçevede Avusturya ile olan ilişkilerini de ilerleten Bulgaristan yaptığı görüşmelerin ardından Avusturya'nın Bosna Hersek'i işgal etmesine karşılık, Bulgaristan'ın bağımsızlığının tanınması desteğini elde etmeyi başardı. Bu şekilde Avusturya'nın da desteğinin alan Bulgarlar, 1908 yılının 6 Ekim günün bağımsızlığını ilan etti.⁶⁴

Osmanlı açısından bu krizin Bulgaristan kısmı, Avusturya - Macaristan kısmından çok daha önemli idi. Çünkü iki ülke arasındaki ilişkiler Eylül 1908 ortalarından itibaren Osmanlı Hükümetinin İstanbul'daki Bulgar temsilcisi Geshov'u padişahın yabancı diplomatlar onuruna verilen yemeğe davet etmemesi ile ilişkiler hızla gerginleşmiş ve Bulgar bağımsızlığından önceki günlerde Sofya Hükümetinin topyekün bir savaş hazırlığı yapmakta olduğu haberleri üzerine gerginlik en üst düzeye ulaşmıştır.⁶⁵

Çar Ferdinand'dan sonra Bulgaristan'ın en zengin adamlarından olan Geshov, 1908'de II. Meşrutiyetin ilanından sonra Bulgaristan'ın İstanbul Büyükelçisi olmuştu. Padişahın verdiği yemeğe davet edilmediğini bahane edip

⁶³ A. Gül Tokay, Makedonya Sorununa Tarihsel Bir Bakış, Yeni Balkanlar Eski Sorunlar, sayfa:26-27

⁶⁴ Ahmet Halaçoğlu. Rumeli'den Türk Göçleri, (Ankara: Tarih Kurumu Basımevi 1994), sayfa:11

⁶⁵ Ünal, a.g.e., sayfa:55

İstanbul'u terketmiş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin kesilmesine neden olmuştur. Zaten sefirlige tayin edilme sebebi de bu idi.⁶⁶

Bu durumda Osmanlı Hükümetinin iki seçeneği mevcuttu: Ya duruma göre derhal Bulgaristan'a askeri bir karşılık vermek ya da diplomasi yolu ile yaşanan krize çözüm bulmak.

Hükümet içinde bulunduğu olumsuz şartlarda Bulgaristan'ın bağımsızlık kararına verilecek cevabı ve Avrupa devletlerinin Bulgaristan'ın bu karara verecekleri cevabı beklemeye başlar. Bu doğrultuda büyük devletlerin tavırları Osmanlı lehine görülmekte hata ve hatta bu devletler Bulgaristan'ı barışı bozucu tavırlardan kaçınmaları konusunda uyarırlar. Bundan da cesaret alan Osmanlı hükümeti Bulgaristan'a bağımsızlık konusunda olumsuz yanıt verir.⁶⁷

Osmanlı devletinin bu bağımsızlığı tanımamasının ardından Bulgaristan Fransa'nın aracılığına başvurdu. Fransa ve İngiltere'nin iknaları ile 1908 yılı sonlarına doğru Osmanlı Devleti Bulgaristan ile bağımsızlık karşılığı alacağı tazminatı görüşmeye başladı. Osmanlı Devletinin Bulgaristan'dan çok ağır tazminat istemesi üzerine ilişkiler gerildi.⁶⁸

1909'da varılan anlaşmaya göre Osmanlı İmparatorluğu Bulgaristan'dan 100 milyon Mark tazminat alacaktı. Ancak Osmanlı Hükümeti Rus Büyükelçisinden Bulgaristan'ın bu borcunu Rusya'ya hala ödenmemiş bulunan 1777-1878 Osmanlı -Rus savaşının tazminat borcuna karşılık olarak sayılacağını öğrendi. 19 Nisan 1909'da iki anlaşma imzaladılar. Böylece Berlin Anlaşmasından beri fiili olarak bağımsızlığını sağlamış bulunan Bulgaristan, imzalanan anlaşma ile hukuki bağımsızlığını da elde etmiş bulunuyordu.⁶⁹

Avusturya'nın Bosna'yı ilhak etmesinin ardından Balkan Devletlerinin arasında varolan Makedonya sorunu aralarında bir ittifak oluşmasını engellemiş olmasına rağmen Osmanlı İmparatorluğunun içinde bulunduğu olumsuz durumdan yaralanan Balkan Devletleri aralarında anlaşma yoluna gittiler.

⁶⁶ Korkud, a.g.e., s:10

⁶⁷ Ünal, a.g.e., s:55

⁶⁸ Tuğlacı, a.g.e., s.101

⁶⁹ HAMMER, Büyük Osmanlı Tarihi, (İstanbul: Emir Yayınları 1996) sayfa:635

Bulgaristan ve Sırbistan arasında yapılan ilk anlaşmanın ardından Bulgarlar ile Yunanlılar arasında bir anlaşma yapıldı. Karadağ ise Bulgaristan ve Sırbistan ile aynı türden anlaşmalar yaptı.⁷⁰

Balkan Devletleri gizliden gizliye ve el altından savaş hazırlıklarını sürdürürken ve kendilerini iyi bir şekilde savaşa hazırlarken, Osmanlı Hükümeti kendi kuvvetini aşacak bir güven ile çok ağır hareket ediyordu. Ancak Balkanlarda çıkacak bir savaşın Osmanlı İmparatorluğunun galip çıkacağına hemen hemen bütün Avrupa devletleri de inanıyordu.⁷¹

B- BALKAN SAVAŞLARI VE BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİ

Balkan Savaşı gerek iç gerekse dış politikada yapılan büyük hatalar neticesinde ortaya çıkmıştır. Aslında Bulgaristan böyle bir savaşa II. Abdülhamid devrinde hazırlanmaya başlamış, Abdülhamid ise böyle bir Bulgar saldırısı olmasını hesaba katarak hemen bir karşı saldırı yapılmasını planlamıştı. Zira Abdülhamid hızlı davranarak Bulgaristan'ın diğer Balkan devletleri ile bir ittifak kurmasına engel olmayı planlıyordu. Zaten bu planlar yapıldığı sırada Yunanlılarda Bulgarlarla anlaşamadığı için Osmanlı İmparatorluğunda uygun görülen bir kaç yere konsolosluk açılması müsaadesine karşılık, olası bir Osmanlı-Bulgar savaşında Osmanlı İmparatorluğu'na yardım etmeyi teklif etmişlerdi. Ancak İttihat Terakki Hükümeti Yunanlıların getirdiği bu teklifi kabul etmedikleri gibi, üstüne üstlük Makedonya'daki sorunları gidermek amacıyla çıkardıkları Kiliseler kanunu ile Balkan Devletlerinin aralarındaki sorunları gidermelerini ve Osmanlı Devletine karşı ittifak yapmalarını sağlamıştır.⁷²

⁷⁰ Standford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye (İstanbul 1983), s.352

⁷¹ Yaşar Nabi Nayır, Balkanlar ve Türklük, (Cumhuriyet Gazetesi Armağanı Ağustos 1999), s.48/49

⁷² Ahmet Halaçoğlu, Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi 1994), s.12

1- I. BALKAN SAVAŞI VE BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİ

Bir yandan Balkan Devletlerini birleştirerek Osmanlı İmparatorluğunu ve Türkleri Avrupa'dan atmak isteyen ve Balkanları kendi nüfusuna almak isteyen Rusya, bu devletler arasındaki anlaşmaları elinden geldiği kadar desteklemekte idi. Bu kışkırtma girişimlerinin sonucunda Bulgarlar ile Sırlar ve Yunanlılar ile Bulgarlar arasında bağdaşma anlaşmaları imzalandı. Aradan çok uzun zaman geçmeden Karadağ da bu anlaşmalara katıldı. Osmanlı İmparatorluğu da bu anlaşmalardan zamanında haberdar olamamış, olduktan sonra da durumun önemini kavrayamamış ve gerekli önlemleri almayı ihmal etmiştir.⁷³

İç karışıklıklardan ötürü yeterince hazırlanamamış bulunan Osmanlı kuvvetleri, Kırklareli'nde Bulgarlarla, Kumanova'da Sırlara yenildiler ve Sırlar Arnavutluk'a, Bulgarlar İstanbul'a yürürken, Yunanlılar Ege denizinde bulunan adalardan bazıları ile Selanik'i ele geçirdiler. Osmanlı ordusu Bulgarları Çatalca önlerinde durdurmayı başardı ancak, Sırlar, Karadağlılar ve Yunanlıların saldırıları önleyemeyince, Osmanlı devleti barış sağlamak amacıyla büyük devletlere başvurmak zorunda kaldı. 16 Aralık 1912'de toplanan Londra Konferansı'nda imzalanan anlaşmalar sonucunda, Bulgaristan sınırının Midye-Enez hattına alınması, Selanik, Girit ve Makedonya'nın güney kesiminin Yunanlılara, Makedonya'nın orta kesiminin Sırlara Kavala, Dedeoğlu ve Edirne'nin Bulgarlara bırakılması kabul edildi.⁷⁴

2- II. BALKAN SAVAŞI VE BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİ

Balkan Savaşı yapılan barış ile sona ermemiştir. Çünkü Balkan devletleri Osmanlı mirası üzerinde anlaşamadıklarından dolayıdır ki bu seferde kendi aralarında savaşa tutuştular. Birinci Balkan savaşı sonunda yapılan paylaşımlardan memnun olamayan Bulgaristan'ın 1913 yılında Sırbistan ve Yunanistan'a saldırması ile patlak veren İkinci Balkan Savaşına Romanya da

⁷³ Üçok, a.g.e., s.280

⁷⁴ <http://www.doruk.net.tr/ataturk/balkan.htm>

katılmayı ihmal etmemiştir. Osmanlı İmparatorluğu ise fırsatı kaçırmamak için savaşa katılmış ve savaş sonunda Edirne'yi geri almayı başarmıştır. Balkanlardaki bu ikinci savaş Bulgaristan'ın yenilgisini onaylayan 1913 yılının Ağustos ayında imzalanan Bükreş barışı ile son bulmuştur. Bükreş Anlaşmasına göre Bulgaristan Dobruca'yı Romanya'ya bırakırken, Yunanistan'a Kavala'yı terk ediyordu. Osmanlı Devleti ise Bükreş Anlaşması'nın arkasından Bulgarlar ile İstanbul anlaşmasını imzaladı.⁷⁵

Bulgaristan ile 29 ağustos 1913 yılında imzalan anlaşmaya göre Kırıkkale ve Edirne Osmanlı İmparatorluğu'nda kalıyor, Osmanlı - Bulgar sınırı genel manada Meriç nehri olarak kabul ediliyor, yalnızca Edirne ile Meric'in batı kısmında kalan Dimetoka ise Osmanlı sınırları içine alınmış oluyordu. Ancak bu anlaşma sınır düzenlemelerinin dışında da bir takım hükümler barındırmaktaydı ve bu hükümlerde Bulgaristan sınırları içerisinde yaşayan Türk ve Müslümanların haklarını düzenliyordu.⁷⁶

Türk yönetimi altında iken, küçük Balkan devletleri barış ve düzen durumunda yaşamaya zorunlu idiler. Yaptıkları geçici bir birliktelik ile, Türk yönetiminden kurtulmayı başarır başarmaz, hatta zaferlerinin başında birbirleri ile mücadeleye girdiler. Sırbistan ve Yunanistan bir günlük müttefiklerini yendiler. Ancak Bulgarlar intikam almak için fırsattan başka bir şey beklemiyordu. Bütün bu ulusların ulusal amaç haline getirdikleri şey komşularını toprakların ele geçirmektir. Bulgaristan, Makedonya ve Sırbistan'ın bir kısmına gözünü dikmişti. Sırbistan, Bulgaristan'ın bir parçasını ve bütün Bosna'yı ele geçirmek arzusundaydı. Yunanistan ise bütün Makedonya'ya, Anadolu adalarına, Arnavutluğa sahip olmak istiyordu. Aslında Balkanlılar efendilerini değiştirmek için savaştılar fakat bundan da hiçbir şey kazanmadılar.⁷⁷

Balkan Harbi, 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra Balkanlarda Müslüman Türk varlığını toplu olarak yok etmeye yönelik

⁷⁵ Sander, Siyasi Tarih Cilt I, s.237

⁷⁶ Halaçoğlu, a.g.e., s.93

⁷⁷ Gustave Le Bon, I. Dünya Savaşı'ndan Alınan Psikolojik Dersler, Türkçeleştiren: Mehmet Demirezer, (İstanbul: Ufuk Yayınları 1999), sayfa:103-104

operasyonlardan biri olmuştur. Balkan Harbi Türklere karşı bir soykırım savaşı özelliği taşımakla birlikte, bu savaş ile Balkanlardan ikinci büyük Türk çekilmesine sebep olmuş, böylece de Türklere Balkanlarda iyice azınlık durumuna düşmüşlerdir. Bundan başka Avrupa'daki 500 yılla yakın bir zaman sürecini kapsayan Türk hakimiyeti ortadan kalkmıştır.⁷⁸

C- BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİNİN I. DÜNYA SAVAŞINDAKİ DURUMU

1- I. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ VE BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİ

II. Balkan savaşının ardından Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında kesilen ilişkiler 29 Haziran 1913 yılında imzalanan İstanbul Anlaşması'nın 3. maddesi ile yeniden kuruldu. Barış Anlaşması'nın imzalanmasının ardından barış anlaşmasının hükümleri içinde İstanbul'a gönderilmiş olan Büyükelçi Andrej Tonasev 2 Kasım 1913 tarihinde güven mektubunu sundu. Bunun ardından Sofya'ya atanan Ali Fethi Okyar da aynı gün kendi güven mektubunu verdi. Ferdinand tarafından verilen maskeli baloya Yeniçeri kılığında katılınca, Kral verdiği baloya gösterdiği ilgiden dolayı Mustafa Kemal'e gümüş tabakasını armağan etti.

Türk Milli Savunma Bakanlığı Mustafa Kemal'i bu göreve atarken ki en büyük beklentisi Bulgarlar ile Osmanlı Devleti arasındaki sorunların çözülmesi ve bazı Balkan devletlerinin yapmış oldukları askeri hareketlerin öğrenilmesi idi. Göreve başladığı ilk günden itibaren işine sıkıca sarılan Mustafa Kemal kendisine verilen görevleri en iyi şekilde başarmış ve 1914 yılında Yunanlılara karşı Bulgarlar ile bir anlaşma imzalanmasında önemli katkıları olmuştur.⁷⁹

Bu dönemde Mustafa Kemal askeri ateşe olarak, kurmay binbaşı rütbesiyle 28 Ekim 1913 yılında Sofya büyükelçiliğine atandı. Sofya askeri ataşeliği

⁷⁸ Kocabaş, a.g.e., s.292-294

⁷⁹ Tuğlacı, a.g.e., s.116

sırasında 1 Mart 1914 yılında Kurmay Yarbaylık görevine terfi etti ve 1915 yılının 2 Şubatında Sofya'dan ayrıldı.⁸⁰

2- I. DÜNYA SAVAŞI VE BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİ

Osmanlı İmparatorluğu Balkan savaşında aldığı yenilginin de etkisi ile bir yandan ordu ve donanmasını yenilemeye çalışmış, öte yandan Avrupa'da kendisini içine düştüğü yalnızlıktan kurtaracak bazı ittifak arayışları içerisine girişmişti. Kendisi için ilk ittifak İngiltere nezdinde gerçekleştirdi. Ancak İngiltere kendince bir takım sebepler öne sürmek suretiyle bu ittifak teklifine olumsuz yanıt vermişti. Bunun üzerine Osmanlı hükümetinin ikinci ittifak teşebbüsü Bulgaristan ile oldu. Aslında ittifak teklifi Bulgar hükümetinden gelmişti . Zira Bulgar hükümeti 1913 yılının yaz ayında Türkler ile Bulgarlar arasında barış görüşmeleri yapılırken böyle bir ittifakın kendisine yaralı olacağını umuyordu. Bulgaristan Makedonya üzerindeki emellerini gerçekleştirememiş, üstüne üstlük de İkinci Balkan savaşında, Birinci Balkan Savaşında kazandığı toprakları da kaybetmişti. Osmanlı İmparatorluğu da Yunanistan'a kaptırdığı adaları geri almak istiyordu. Bu sebeple Osmanlı hükümeti de bu teklife sıcak bakıyordu. Ancak İstanbul'da yapılan görüşmelerde bu planları başarısızlıkla sonuçlandı. Bunun çeşitli nedenleri vardı. Bunlardan ilki Bulgarların Makedonya'dan çok geniş topraklar istemesiydi. Diğer sebep ise Bulgarların aralarındaki ittifaka Almanya'yı da katmak istemesiydi ama Almanlar buna yanaşmamışlardı. Böylece bu ittifak planları suya düşmüş oluyordu.⁸¹

Ancak Almanlar' da boş durmuyorlardı. Zira Almanların İngiliz ve Fransızların aksine Batı Afrika'da fazla bir yerleri yoktu. Kendilerine uygun iş ve kazanç alanları olarak Orta Asya'yı görmüşlerdi. Büyük bir ihtimal ile de Irak Petrollerini keşfeden Almanlar bunu da gizli tutuyorlardı. Bu sebeple de Alman

⁸⁰ <http://www.kho.edu.tr/ata/tr/hayat.shtml>

⁸¹ Armaoğlu, a.g.e., Cilt:I, s.107

İmparatoru II. Willhem iki defa İstanbul'a geliyor ve Sultan Hamid ile dostluk kurmaya çalışıyordu.⁸²

Balkan Savaşları, Balkanlar bölgesini birbirine karşıt iki ayrı kampa bölmüştü. Bir yanda Sırbistan, Romanya ve Yunanistan, diğer yanda ise Bulgaristan. Birinci kampta yer alan ilk üç devlet itilaf devletlerinin koruması altında iken özellikle Rusya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Balkanlardaki gücünü ve baskısını sınırlamak, ayrıca da Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki emellerinin gerçekleştirmiş amalarıyla bu grubun önderliğini yapmaktaydı. Avusturya ise Sırbistan'a egemen olmak ve bu devletin faaliyetlerini sınırlamak amacıyla bu devleti ortadan kaldırmak niyetini taşıyordu. Avusturya'nın bu tutumu ise Balkanlarda Sırbistan'a kadar genişleyerek, Ayestefenos Bulgaristan'ını tekrar kurmak isteyen Bulgaristan'ın işine yarıyordu. Bu sebep ile Bulgaristan Balkan savaşlarının ardından Avusturya yanlısı bir politika içine girmiş ve ittifak oluşturmaya çalışmıştır.⁸³

Osmanlı İmparatorluğunun daha Balkan Harbinin yaralarını sarmadan ittifak devletlerine savaş ilan ederek, Almanya ve Avusturya'nın yanında savaşa girmesi Türkiye için gerçek bir zarara yol açmıştır.⁸⁴ Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşına katılışında ki amaç tıpkı İtalya'nın da olduğu gibi toprak ihtirasından ileri gelmişti. Savaşın iki kutbundaki devletlerde Bulgaristan'ı kendi saflarında savaşa sokmak istemişlerdi. Amaçları ise Balkanlardaki güç dengesini kendi lehlerine değiştirmek ve böylece de Yunanistan ve Romanya'nın durumlarını etkilemekti. Tabi bu sebeplerin yanında, diğer bir önemli sebep ise Osmanlı İmparatorluğu idi. Osmanlı İmparatorluğu 1915 yılının Mart ayında açılan Çanakkale cephesi ile zor duruma düşmüştü. İçinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak ve ihtiyaç duyduğu malzemeleri almak amacıyla Almanya'dan yardım ve destek bekliyordu. Tam burada Bulgaristan çok önemli idi. Zira Bulgaristan

⁸² Taylan Sorgun, İmparatorluktan Cumhuriyete, (İstanbul: Kamer Yayınları 1998), s.79

⁸³ Sander, Siyasi Tarih, Cilt:I, s.266

⁸⁴ Nazım Bektaş, Osmanlı, (İstanbul: Burak Yayınları 1999), Cilt II., s.812

Almanya ile Osmanlı İmparatorluğunu birleştirecek olan bir geçit durumundaydı.⁸⁵

Bulgaristan'ın tercih yapmasını kolaylaştıran önemli nedenlerden biri Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Sırbistan'a savaş açmış olmasıydı. Sırbistan bu sebeple güç duruma düşmüştü ve Bulgaristan'ın göz diktiği Makedonya toprakları da Sırbistan'ın elindeydi. Diğer önemli bir neden de itilaf devletleri o sıralar Balkanlarda üstün durumda bulunuyordu ve Bulgaristan'ın istediği topraklara ulaşabilmesi bu yoldan daha kolay görünüyordu. Bulgaristan'ı endişelendiren tek şey Çanakkale cephesinde ittifak devletlerinin üstün duruma geçme ihtimali idi ancak bu da uzak bir ihtimal olarak görünüyordu. Mevcut şartları kendi süzgecinden geçiren Bulgaristan bir takım anlaşmalardan sonra 1915 yılının 12 Ekim'inde Sırbistan'a savaş açarak itilaf devletlerinin yanında yerini aldı.⁸⁶ Zaten Sırlar ve Yunanlılar da boş durmamaktaydılar. Zira 1918 yılının 6 Ağustos tarihini taşıyan telgrafında Kaklamanos, Londra'daki Sırbistan elçisiyle görüştüğünü, elbirliği ile yayınlar yaparak Bulgarlara karşı işbirliği oluşturmak konusunda anlaşmaya vardıklarını Atina'ya bildiriyordu.⁸⁷

1918 yılına gelindiğinde savaştan diğer ülkelerde olduğu gibi Bulgaristan'da da savaşa karşı bir bıkkınlık oluşmuştu. Ama Bulgaristan'da durum diğer ülkelerde olduğundan daha kötüydü. Bulgaristan Almanya'ya durmadan yiyecek gönderiyordu ve bu da ülke içinde yiyecek sıkıntısı oluşmasına neden oluyordu. Zaten üretici kesim de silah altına alınmıştı bu da tarıma dayanan ekonomisine büyük bir sekte vurmüştü. Ayrıca Bulgaristan savaşa katıldıktan sonra Almanya'dan silah ve para yardımı da alıyordu. Ancak Almanya durumu kötüleşmeye başladıktan sonraki günlerde önce Bulgaristan'a yapmakta olduğu silah yardımını ardından da yaptığı cephane yardımını durdurmak zorunda kaldı. Zaten Bulgar ordusunun da durumu pek parlak sayılmazdı. Üstüne üstlük levazım ve ulaştırma hizmetleri de çok kötü işlemekteydi bu da ordudaki askerlerin

⁸⁵ Armaoğlu, a.g.e., s.118

⁸⁶ Aynı eser, s.119

⁸⁷ Dimitri Kitsikis, Yunan Propagandası, (İstanbul: Meydan Neşriyat 1963), sayfa: 267

beslenmesinin güçleştiriyor ve askerler arasında hoşnutsuzlukların çıkmasına yol açıyordu.

Yaşadığı bu olumsuz şartların üstüne bir de Yunanistan'ın savaşa girmesi durumunu iyice güçleştirdi. Ardından 1918 yılının 14 Eylülünde İngiliz, Fransız ve Sırp askerlerinden oluşan müttefik kuvvetlerinin Vardar bölgesinde Bulgaristan'a karşı genel bir taarruza girmesiyle beraber Bulgaristan çözüldü ve bu taarruzundan 15 gün sonra 29 Eylülde mütarekeyi kabul ederek savaştan çekilmek zorunda kaldı. 1919 yılının 27 Kasımında Bulgaristan ile 296 maddelik bir barış anlaşması Neuilly-sur-Seine'de imzalandı. bu anlaşma ile Bulgaristan, Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Batı Trakya'da Gümülcine ve Dedeağaç'ı Yunanistan'a ve Tsaribrod ile Sturmitsa bölgesini Yugoslavya'ya bırakıyor ve Ege Denizi ile de hiç bağlantısı kalmıyordu.⁸⁸

Ayrıca Bulgaristan 1 Temmuz 1958 tarihine kadar 2.5 milyar frank savaş tazminatı ödemeyi kabul ediyordu Bundan başka Yugoslavya'ya beş yıllık bir süre içerisinde yılda 50.000 ton kömür verecekti. Bulgaristan'ın asker sayısı da 20 bin kişilik küçük bir kuvvet ile sınırlandırılıyordu. Bu anlaşma ile Bulgaristan itilaf devletleri içinde en ufak ceza ile kurtulan devlet oluyordu. Zira Bulgaristan hem içerisinde sadece Bulgarların oturduğu toprakları yitirmemişti hem de yitirdiği topraklar ülke ekonomisini sarsacak büyüklükte değildi. Bundan başka Ege denizine çıkışını yitirmesine rağmen Karadeniz'deki limanları da kullanabilecek durumda idi.⁸⁹

Türk-Bulgar ilişkileri Birinci Dünya Savaşının ardından normalleşme sürecine girmiş gibiydi. Türkiye Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalamış olduğu Mondros Mütarekesi ile karşı bir takım yükümlülükler altına girmişti ve bu mütarekenin 23. maddesi uyarınca eski müttefikleri olan devletlerle ve dolayısıyla da Bulgaristan ile olan ilişkilerini de kesmek zorunda bırakılmıştı. Bulgaristan da aynı şartlar içinde idi. O da Selanik Anlaşması uyarınca bütün müttefikleri ve tabii ki Türkiye ile olan ilişkilerini de kesmek zorunda kalıyordu. Bu durum gereği Türk Dışişleri Bakanı Ahmed Reşit Paşa İstanbul'da bulunan Bulgar Elçisi

⁸⁸ Armaoğlu, a.g.e., s.141-148

⁸⁹ Üçok, a.g.e., s.261-263

Kotişev'e bir nota göndererek Kendisi de dahil olmam üzere Bulgaristan'da bulunan tüm Bulgar diplomatlarının ülke sınırları dışına çıkmasını istemek zorunda kaldı. İki ülkenin de birbirlerinde temsilci bulunduramaması yüzünden bu iki ülkenin çıkarlarını korumak tarafsız ülkelere bırakılmıştı. İsviçre Bulgaristan'ın Türkiye'deki çıkarlarını korumayı üstlenirken, İspanya'da Türkiye'nin Bulgaristan'daki çıkarlarını korumayı üstlenmişti.⁹⁰

D- II. DÜNYA SAVAŞI VE BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİ

Bulgaristan Balkan devletleri içerisinde en talihsiz olayları yaşamış olan devlettir. Zira hem İkinci Balkan Savaşında, hem de I. Dünya savaşında yenilgiye uğramış ve bu iki savaş neticesinde de komşularına toprak kaybetmiş idi. Bu nedenle savaştan sonra Bulgaristan ile komşuları arasında ki ilişkilere bu kaybedilen topraklar damgasını vurmuş ve barış anlaşmaları sonucu korunmaya çalışılan düzene en büyük hoşnutsuzluk gösteren devletlerden biri Bulgaristan olmuştur. Yugoslavya ile Makedonya , Yunanistan ile Batı Trakya ve Dedeağaç, nihayet Romanya ile Dobruca problemleri bu ülkeler ile olan ilişkilerinde çıban başı olmaya devam etmiştir. Yunanistan tarafından Bulgarlara Dedeağaç'a serbest bir liman teklif edilmişse de Bulgarlar Dedeağaç bölgesi topraklarını istediğinden bu konuda bir ilerleme sağlanamamış ve bir anlaşma da yapılamamıştır.⁹¹

1919 tarihinde Alexandr Stambuliski'nin Çiftçi Partisi iktidara geldi ve 1923 tarihine kadar iktidarda kalmayı başardı. Stambuliski geniş bir toprak reformu gerçekleştirdi ve krallığa ait toprakları da köylülere dağıttı. Enternasyonalist bir düşünce yapısına sahip olan Stambuliski bu düşünceleri dolayısıyla Yugoslavya'ya karşı yumuşak bir politika izlemiş ancak bu politika Makedonya'nın acısını bir türlü unutamamış olan Bulgarların hoşuna gitmemiştir.

1923 yılının Haziran ayında gerçekleştirilen bir hükümet darbesi aracılığıyla Stambuliski iktidardan düşürülerek öldürüldü. Bu olayın ardından Bulgaristan bir süre daha karışıklık içerisinde kaldı. Stambuliski'nin ardından

⁹⁰ Tuğlacı, a.g.e., s.118

⁹¹ Armaoğlu, a.g.e., s.185

Çankof başbakanlığa getirildi ve 1926'ya değin bu görevi sürdürdü. Daha sonra iktidara Andrev Liapçep geçti. Beş yıldan fazla bir süre başbakanlık görevinde kaldı ve ardından Kral Boris monarşik diktatörlüğünü kurdu. Bulgaristan'ın en iyi ilişkiler içerisinde olduğu ülke Türkiye olmuştu. Ancak buna rağmen Bulgarlar Batı Trakya üzerinde de bir takım istekler ve iddialar ileri sürmekten geri kalmadılar.⁹²

Stambuliski önderliğinde iktidara gelen Çiftçi Partisi Hükümeti, Anadolu'da bulunan T.B.M.M. Hükümeti ile ilişkiler kurmak için büyük çaba harcamaktaydı. Zaten Çiftçi Hükümeti Türkiye ile Yunanistan arasında olan savaşta hep Türklerin tarafını tutmuş ve onları desteklemişti. Ayrıca Stambuliski Bulgaristan'ın savaşta yenilmiş olmasına rağmen ülkesinin Türklere karşı bir üs olarak kullanılmasına izin vermemişti. Stambuliski hükümeti 1920 yılının başlarında Türkiye'de elçilik açmak için bir kaç teşebbüste bulunmuştu ama müttefik ülkeler Bulgar hükümetinin bu isteğine karşı olmuşlardı. Ankara'da T.B.M.M.'nin kurulmasından itibaren Stambuliski müttefiklerin güdümü altındaki İstanbul Hükümeti ile Anadolu'da kurulan hükümet arasındaki farkı açıkça anlamakta ve anlatmaktaydı ve de Türk milletinin yegane temsilcisi olarak Anadolu hükümetini görmekteydi. Bulgar Çiftçi Hükümeti 1921 yılının Mayıs ayında Ankara'ya Agel Grozov, Grigor Prasev ve Pascal Ençev'den oluşan bir heyeti gizlice göndermişti. Ancak bu teşebbüs müttefik devletler tarafından kısa zamanda öğrenilmişti. Grozov'un Ankara'ya gidişi Bulgaristan'daki muhalefet tarafından şiddetle eleştirilmişti ancak Bulgar Komünist Partisi bu ziyarete olumlu bakmaktaydı. Hatta Bulgar Komünist Partisi'nin meclis üyesi Atanasov konuyla ilgili yaptığı bir açıklamada, "Ben, arkadaş Grozov'un Mustafa Kemal ile görüşüğünü bilmiyorum. Ama eğer görüşmüşse bahtiyardır. O açıkça arkasında bir Sovyet Rusya'nın bulunduğunu belirtmektedir. Avrupa kapitalizmi Sovyetleri ne kadar çok yıkmak isterlerdi. Fakat sonunda onunla bağlar kurmak zorunda kaldılar. Bulgar halkı, Bulgar hükümeti de durumunu Mustafa Kemal'in getirdiği seviyeye getirebilseydi ne derece bahtiyar olurdu...." demişti.⁹³

⁹² Armaoğlu, a.g.e., s.185-186

⁹³ Tuğlacı, a.g.e., 122-124

Grozov ve arkadaşlarının Ankara'ya yapmış oldukları ziyaret Bulgar Çiftçi Hükümetini müttefik ülkeler karşısında zor durumda bırakmıştı ve de müttefik ülkeler bu olayın ardından Bulgar hükümetinin işlerine açıkça karışmaya başlamışlardı. Ancak tüm bu baskılara rağmen Stambuliski, Türkiye'nin Sofya'da resmi bir temsilcilik açmasına izin vermişti. Stambuliski 1922 yılının 26 Ekim günü parlâmentoda verdiği büyük nutukta konuyla ilgili olarak, "Türk milletinin giriştiği hareketi büyük önder Mustafa Kemal Paşanın şahsında tanımak gereklidir. Sevr Anlaşması'nın üzerinde yapılacak tadilat diğer anlaşmaların da tadilini gerektirecektir. Sabır. Şimdi bizim komşumuz olan Türkiye ile ilişkilerimiz sadece iyi ve dostane olabilir. Ortak çıkarlarımız bizleri barış içinde yaşamaya zorlamaktadır"⁹⁴ şeklinde konuşmuştu.

Aynı zamanda bazı diplomatik yazışmalardan anladığımız kadar Bulgar hükümeti çeşitli yollar vasıtasıyla Anadolu'da ki Milli Mücadeleye silah ve mühimmat yardımında da bulunmaktaydı. Bunu da Bulgaristan'da bulunan Müttefik Orduları Genel Komutanının, Bulgaristan Dışişleri Bakanlığına verdiği notadan anlamaktayız. Notada ileri sürülen savda Müttefik Orduları Genel Komutanının,

"Türk bandıralı 3 geminin Burgaz limanına ömür almak üzere geldiklerini öğrenmiş bulunmaktayım. 16.6.1920'de gelmiş olan bu gemilere 19.6.1920 gecesi askerlerin refakatinde bulunan dört arabanın kışla ile gemiler arasında üç sefer yaptığı bilinmektedir. Bu arabalarda bulunanlar, gemilere bağlandıktan sonra bunlar kömür yüklemeyen hareket etmişlerdir. Gemilerin Burgaz' da bulunduğu sırada bunlardan birinin komutanı bir Bulgar askeri tarafından, Bulgar komutanlığına ziyarete davet edilmiştir. Bu faktörleri göz önünde tutarak Türk milliyetçileri ile yapılan silah ticareti konusunda Bulgar hükümetinin sorumluluğuna dikkatleri çekmekten gurur duymaktayım"⁹⁵ şeklindeki ifadelerinden anlamaktayız.

Stambuliski'nin başında bulunduğu hükümet Osmanlılar ile olan ilişkilerin gelişmesi yönünde büyük çabalar sarf etmekteydi. Bu çabalar neticesinde

⁹⁴ Aynı eser, s.124

⁹⁵ Aynı eser, s.124-125

İstanbul'a bir konsolos gönderilmesi kararlaştırılmıştı ve bu Osmanlı İmparatorluğunun onayına sunuldu. Bu karar Osmanlıları da memnun etmişti ancak Bulgaristan'ın İstanbul'da ki işlerini yöneten İsveç delegasyonu Bulgar hükümetinden bu konuda müttefik devletlerinde onayının alınmasını istemişti. İsteğinin olumsuz karşılanması üzerine de Bulgar hükümeti konsolosluk işlerini yürütmesi amacıyla Pavlof'u İstanbul'da bulunan İsveç delegasyonunda gayri resmi olarak gönderdi.

1923 yılına gelindiğinde Ankara hükümeti Bulgar devleti ile diplomatik ilişkiler kurmak çabasına girdi ve bu dileğini de Bulgar hükümetine ilettili. Bu dileği olumlu karşıladığını belirten Bulgar hükümeti konuyla ilgili olarak Ankara hükümetine verdiği cevapta Ankara hükümetinin bir temsilci göndermesini kabul ettiğini ancak bu temsilcinin Bulgaristan'da Türklerin çıkarlarını korumakla görevli bulunan İspanyol elçiliğine bağlı olması gerektiğini bildirdi. Ankara hükümeti bu öneriyi beğenmedi ve yapılan görüşmeler sonrasında Bulgar hükümeti Ankara hükümetinin İspanyol elçiliğine bağlı olmayan yarı resmi nitelikte bir temsilci bulundurmasını kabul etti.

Bulgar hükümeti de Ankara ile iyi ilişkiler kurma ve Türkiye ile arasında mevcut bulunan sorunları ortadan kaldırma peşindeydi. Bu amaçla Radev'e verdikleri talimatta Türkiye ile bir dostluk anlaşmasının imzalanması talimatını vermişti. Yapılan görüşmeler sonucunda 18 Ekim 1925 tarihinde bir dostluk anlaşması imzalandı. Daha sonra da Bulgaristan ile Türkiye arasında başlayan diplomatik ilişkiler neticesinde 1929 yılında iki ülke arasında Tarafsızlık, Uzlaşma, Adli Tesviye ve Tahkim Anlaşması imzalandı.

1- BALKAN ANTANTI VE BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin Milletler Cemiyeti'ne katılmasının ardından Balkan devletleri arasında da bir yakınlaşma ve işbirliği oluşmaya başlamıştı. Bu gelişmeler ise 1934 yılında Balkan Antantı denen ittifakın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Balkan Birliği konusunda ortaya çıkan ilk adımlar gayri resmi çabalar

ile olmuştur. Bu çabalar neticesinde 1930 yılının 5 Ekim günü Yunanistan'ın başkenti Atina'da Birinci Balkan Konferansı toplanmıştır.⁹⁶

Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan temsilcilerinin katılım ile gerçekleşen Birinci Balkan Konferansında; Balkan ülkeleri arasında dışişleri bakanları seviyesinde toplantılar yapılması, bir Balkan Paktı kurulması ve daimi bir teşkilat oluşturarak Balkan ülkeleri arasında her alanda yaklaşılmayı sağlamak ve böylece Balkan Birliğinin kurulmasını kolaylaştırmak gibi kararlar alındı. İkinci Balkan Konferansı ise 1932 yılının Ekim ayında toplanmıştır. Birinci Balkan Konferansında daha çok teşkilatlanma ile ilgili problemler tartışılırken İkinci Balkan Konferansı'nda ana konular ele alınmıştır. Ama revizyonist ve antirevizyonist tutumların Balkan ülkeleri arasında görülmesi bu konferans süresinde bir pakt kurulmasına mani olmuştur. Bulgarlar revizyonist bir politika içerisinde olmuş, Yugoslavya ve Romanya ise Küçük Entente'nin üyesi olduklarından Balkan birliği düşüncesini ikinci plana atmaya başlamışlardı. Daha sonra 1932 yılının 23 ile 26 Ekim günleri arasında Romanya'nın başkenti Bükreş'te toplanan Üçüncü Balkan Konferansından, Bulgaristan azınlıklar sorununun kendi istediği şekilde çözümlenmemesi üzerine ayrılmış ve buda Balkan Paktı'nın imzalanmasını tehlikeye düşürmüştür.⁹⁷

Balkan Pakta ve Bulgaristan'ın bu pakta yer almasına Balkan ülkeleri dışından da büyük ilgi vardı. Özellikle Fransa ve İngiltere Bulgaristan'ın Balkan Paktı'nın dışında kalmasının sakıncalarından çekinmekteydi. Bu çekinmenin temelinde Bulgaristan'ın yalnız kalması durumunda dışarıdan müttefik araması, İtalya ve merkezi Avrupa devletleriyle ilişkiler kurması tehlikesi yatmaktaydı. Ayrıca Fransa'nın kendi açısından Bulgaristan'ın Küçük Antant ile anlaşmasını tercih ettiği bilinen bir olguydu. Ancak Fransızlar, Türkiye ve Yunanistan'ın İtalya tarafına kaymasından çekindiği için Bulgaristan'ın katılmaması durumunda paktın Bulgaristan olmadan imzalanmasını onaylamaktadır.⁹⁸

⁹⁶ Armaoğlu, a.g.e., 337-338

⁹⁷ Mehmet Gönlübol, Olaylarla Türk Dış Politikası (Ankara: Siyasal Kitapevi 1996) sayfa: 99-100

⁹⁸ Cumhuriyetin İlk On Yılı Ve Balkan Paktı, (Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü), sayfa:363

1933 yılının 5 ila 11 Kasım günleri arasında Yunanistan'ın Selanik kentinde düzenlenen Dördüncü Balkan Konferansında üst düzey siyasi otoriteler Balkan sorununun konferanslar yolu ile çözülemeyeceği sonucuna varmışlardı. Bu sebeple de konusunda uzman devlet adamları Balkan birliğini sağlayacak olan paktın hazırlanmasına yönelik olarak yoğun diplomatik faaliyetler içerisine girmişlerdi. Bu hareketlerin temel hedefi de Bulgaristan'ı revizyonist faaliyet ve niyetlerden vazgeçirmek ve pakta katılmasını sağlamaktı.⁹⁹

Bulgaristan'ın Balkan Pakti'ndan memnun kalmadığı açık bir durumdu. Bulgar gazeteleri ise Balkan Pakti aleyhine geniş yayınlar yapmışlardı. Bulgar basınının fikrine göre Balkan Pakti esas itibariyle Bulgaristan ile Yugoslavya arasında ortaya çıkabilecek bir yakınlaşmayı önlemek amacıyla yapılmıştı ve 1934 yılının Ekim ayında akdedilen ilk Balkan Konseyi toplantıları sırasında "Bütün ülkeler Yugoslavya'ya kur yapmaktadır, amaçları ise Bulgaristan ile Romanya aralarında ayrı bir anlaşma yapmalarına engel olmaktır ve bunu sağlamak için de her şey vadediliyor" demişti. Hemen belirtmek gerekir ki Bulgar basınının hepsi Balkan Pakti'ne karşı değildi ve bir kısım gazeteler ise Balkan Pakti'ne karşı olmak şöyle dursun, Bulgaristan'ın Balkan Pakti'ne girmesini sağlayacak iç ve dış şartların bulunmamasından yakınmaktaydılar.¹⁰⁰

Aslında olası bir Yugoslav - Bulgar Anlaşması'nın bu ülkelerin o devirdeki şartları altında aşırı olan milliyetçiliğine dayanacağı ve Bulgaristan'ı güneyde sürdürdüğü emelleri için serbest bırakacağı düşünülmüş ve Türk - Yunan anlaşmalarının amaçları arasında bunu önlemek önemli bir yer tutmuştur. Fakat önce Yunanistan ile güçlü bir anlaşma yapmak amacıyla başlayan Balkan Pakti görüşmelerinde ilk önce Yugoslavya'nın katılmasını öngörmekte, bilakis Bulgaristan'a dönük bulunmaktadır. Sonuçta, Bulgaristan'ın dışarıda bırakılması suretiyle paktın yapılması, Bulgaristan'ın Yunanlılar ile anlaşmayı reddetmesinin

⁹⁹ Gönlübol, a.g.e., s.101

¹⁰⁰ Cumhuriyetin İlk On Yılı Ve Balkan Pakti, (Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü), sayfa:350

ardından kararlaştırılmış ve İtalya'nın tutumundan dolayı, Türkiye ile işbirliği yapmaya daha yatkın görünen Yugoslavya ile anlaşma yoluna gidilmiştir.¹⁰¹

Yunanistan ve Türkiye'nin tüm çabalarına rağmen Bulgaristan'dan paktın kurulmasına yönelik olumlu bir cevap gelmedi. Bunun üzerine Türkiye ve Yunanistan 1933 yılının 14 Eylül günü aralarında bir pakt imzaladılar ve 10 yıl süre ile sınırlarını karşılıklı olarak garanti ettiler. Bu Makedonya üzerinde emelleri bulunan Bulgaristan'ı rahatsız etti. Hatta Türk Başbakanı İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile beraber Bulgaristan'ın başkenti Sofya'ya gittiler ancak olumlu bir sonuç elde etmeyi başaramadılar.

Türkiye daha sonra Romanya ile bir dostluk ve saldırmazlık anlaşması imzaladı. Romanya'yı bu anlaşmaya iten sebeplerin başında gelen Bulgaristan'ın revizyonist politikasıydı. Tabii Türkiye'nin yaptığı bu anlaşmalar Bulgaristan'ın hoşuna gitmemiş ve Bulgar basınında Türkiye aleyhtar yazılar hız kazanmıştı. Ancak Bulgaristan'ın bu tavrı Yugoslavya'yı da korkutmuş o da 1933 yılının 23 Kasımında Türkiye ile bir Dostluk ve Saldırmazlık anlaşması imzalamıştır.¹⁰²

Bulgaristan, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imza ettiği Neuilly anlaşmasında kendi lehine bir takım değişiklikler yapmak ve anlaşmada kendi açısından olumsuz gördüğü durumları tersine çevirmek istediği için, kendisine yapılmış olan bütün ısrarlara rağmen ittifak sisteminin dışında kalmayı tercih etmişti. Böyle bir durumun varlığı karşısında ise Balkan devletlerinin önünde iki seçenek bulunuyordu. Birincisi Balkan paktından vazgeçmek, ikincisi ise Bulgaristan'ı dışarıda bırakan bir pakt imzalamak ve Bulgaristan'ın sonradan bu pakta katılmasını beklemek. Balkan devletleri karşılarında duran bu iki seçenekten ikincisini benimsediler. Ve 1934 yılının Şubat ayı başlarında Romanya, Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya Dışişleri Bakanlarından oluşan heyet Romanya'nın Başkenti Bükreş'te toplanmışlar ve Balkan Entente'nin tasarısını uzun çalışmaların ardından hazırlamışlardı. Daha sonra 1934 yılının 9 Şubat

¹⁰¹ Aynı eser, s.365

¹⁰² Armaoğlu, a.g.e., s.338-339

günün Yunanistan'ın başkenti Atina'da imzalanan anlaşma ile Balkan Ententi hayata geçirilmiştir.¹⁰³

İki savaş arası dönemin mevcut olan bulanık havası içerisinde Balkan Antantı başarılı olamamıştır. Bunun sebepleri kısaca şöyle sıralanabilir: İlk önce Balkan antantı küçük Balkan devletlerinin, Bulgaristan'ın saldırısına karşı Balkanlarda yer alan sınırlarını garanti etmek gibi dar kapsamlı amaçları bulunuyordu. Diğer bir olumsuz durum da büyük devletlerin ve özellikle o sıralar Balkanlarda tehlike oluşturabilecek İtalya'nın herhangi bir olası saldırısına karşı hiç bir güvence vermiyordu. Oysaki Türkiye daha işin başında Balkan Antantı'nın genişleme amacı güden büyük devletlere karşı bir savunma bloğu olması için çaba göstermiş ancak gösterdiği bu çabalar sonuç vermemiştir. İyi düşünülmemiş başka bir durumda birer Balkan Devleti olan Bulgaristan ve Arnavutluk'un gruplaşma içine alınmasını sağlayacak gerekli tedbirlerin zamanında alınmaması ve Balkan Antantı'nın aceleye getirilmesiydi.¹⁰⁴

1937 yılının 25 Ocak günü Bulgaristan ile Yugoslavya arasında imzalanan anlaşma, Balkan Paktı'na indirilen bir darbe olarak görülmüş ise de, Yugoslavya bu anlaşmanın Balkan Paktı'nı imzalamış olmasından dolayı üzerine düşen yükümlülüklerine bir zarar getirmeyeceğini garanti etmiş ve askıda bulunan bazı sorunlar çözümleninceye kadar Bulgaristan kendisine komşu diğer ülkeler ile de bu tip anlaşmalar yapacaklarını Konseye bildirmiştir. Ama Yugoslav - Bulgar Dostluk Anlaşması Balkan paktını çökertmemiş olsa bile, pakt içerisinde ikili gruplaşmalar yönünde etkiler yapmıştır.¹⁰⁵

Esasen 1938'li yıllarda Balkan Paktının ana amacı olan Bulgaristan'ı yalnız bırakma unsuru, Alman tehlikesinin artması sebebiyle ikinci plana düşmüş, hatta ve hatta Balkan Paktını sevmeyen Sovyetler Birliği gibi ülkeler bile, Bulgaristan'ın Balkan Paktı'na katılmasını sağlayarak güçlendirmeyi tavsiye etmişlerdi. Balkan Paktı üyesi bulunan devletler tarafından, büyük Avrupa

¹⁰³ Gönlübol, a.g.e., s.102

¹⁰⁴ Sander, Siyasi Tarih, Cilt II, sayfa:90

¹⁰⁵ Cumhuriyetin İlk On Yılı Ve Balkan Paktı, (Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü), sayfa:365

lkeleri arasındaki anlaşmazlıkların dışında kalmalarına yardımcı bir araç olarak değerlendirilmiş ancak bunlara karşı bir savunma ittifakı olarak görülmemiştir.¹⁰⁶

Balkan Antantı; "Antant" kelimesinin gerçek anlamına olan anlayış birliğine bir türlü uyamamış ve askeri bir ittifak olmaktan ileriye gidememiştir. Pek tabi ki de ittifakın oluşmasına neden olan şartlar ortadan kalkınca Antantın varlığını korumanın pek bir anlamı kalmamıştır. Zaten 1937 yılında Yugoslavya ile Bulgaristan arasında bir yakınlaşma da başlayınca Balkan Antantı temel anlamını da kaybedecektir. Böylece içinde bir çok zayıflıklar ihtiva eden Balkan Antantı savunma sistemi dağılmış ve Türkiye haricinde tüm Balkan lkeleri peşi sıra Nazi işgali altına düşmüşlerdir.¹⁰⁷

İkinci Dünya Savaşı ortamında Türkiye'nin durumuna gelince: İkinci Dünya Savaşı Ortamında Türkiye kendine hassas bir denge politikası benimsemişti ancak 1939 yılının 24 Ağustos günün Almanya ile Sovyetler Birliği arasında bir Dostluk ve Saldırmazlık Paktı imzalamaları bu denge politikasını alt üst etmişti. Tam bu devrede İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesiyle beraber İngiltere ve Fransa'nın Mihver devletlerine karşı oluşturmaya çalıştıkları birlik içinde yer almakta olan Türk devleti g duruma düşüyor ve ittifak arayışlarında bir yol ayırımına geliyordu.¹⁰⁸ 1941 yılına gelindiğinde Almanların Balkan topraklarında hızlı bir şekilde ilerlemesi karşısında Türkiye kendi içinde bir takım önlemler almaya başlamıştı. Ancak bu önlemlerin kendisine karşı yapıldığını zanneden Bulgaristan endişelerini ortadan kaldırmak amacıyla 17 şubat günü Ankara'da Bulgaristan ve Türkiye arasında bir beyanname imza edildi ve bu iki ülke birbirlerine saldırmamayı taahhüt ettiler.¹⁰⁹

Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan bu saldırmazlık beyannamesi diğer ülkelerde ve özellikle de İngiltere'de büyük yankı uyandırmıştı. Zira Türkiye'den bir endişesi kalmamış olan Bulgaristan kapılarını rahatça Almanlara

¹⁰⁶ Aynı eser, s.366

¹⁰⁷ Sander Siyasi Tarih, Cilt:II, s.90

¹⁰⁸ Faruk Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Dış Politikası, Türk Dış Politikasının Analizi, (İstanbul: Der Yayınları 1994), sayfa:79-80

¹⁰⁹ Sander, Siyasi Tarih, Cilt:II, s.130

açabilecekti. Ancak İngiltere bunu düşünürken o sıralarda Balkanlarda Almanya'ya karşı durabilecek bir gücün bulunmadığının hesaba katmıyordu. Bu sebeple Türkiye'nin düşünmesi gereken kendi savunması açısından Almanya'nın ilerleyişini durduracak tedbirleri almaktı. O devirde Türkiye'nin Dışişleri Bakanı olan Şükrü Saraçoğlu konuyla ilgili yaptığı açıklamada, "Türkiye'nin politikasında değişen bir şey yoktur. Türkiye ittifaklarına sadıktır. Türkiye bütün devletlerle, öncelikle de komşuları ile iyi geçinmek kararındadır. Türkiye kendi emniyet sahasında yapılacak yabancı faaliyetlere ve hareketlere asla kayıtsız kalamaz, Türkiye toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına yapılacak her saldırıya silahla karşılık verecektir" demişti.¹¹⁰

Almanya Bulgaristan'ı kazanma amacıyla olduğundan dolayı Romanya'ya baskı yaparak bu devletin Dobruca'yı Bulgaristan'a bırakmasını sağladı ve Romanya'yı ele geçirmesinin ardından Bulgaristan'a yöneldi. Almanya sayesinde Dobruca'yı ele geçirmiş olan Bulgaristan Almanya'nın savaşı kazanacağına çok inandığı için hemen Almanya ile bir pakt imzaladı. Bunun üzerine Alman askerleri Sofya'ya girdi.¹¹¹ Ancak Türkiye'yi korkutup karşı kutba geçmesinden endişelendiği için Hitler İnönü'ye yazdığı mektupta, Bulgaristan'a yönelik Alman saldırısının Türkiye'yi ürkütmemesi gerektiğini ve birliklerine Türk sınırından uzak durmaları emrini verdiğini bildirmişti.¹¹²

Bulgaristan Kızıl Ordu tarafından işgal edilen ikinci ülke olacaktı. Zira Bulgaristan'da ki hava kuzey komşusununkinden farklı idi. Halkın geleneksel Rusya taraftarlığı, önce Stalingrad sonra Ukrayna'da ki Sovyet zafer zaferleriyle daha da kuvvetlenmişti. Sofya'da bulunan diplomatik temsilcisi de bu durumdan yararlanmayı iyi bilmişti. 188 Mayıs 1944'te Moskova hükümeti, Burgaz ve Varna konsolosluklarının tekrar açılmasını aksi takdirde ilişkilerin kesileceğinin bildirdi ve böylece deyen bir hükümet krizi oluşturdu. 1 Haziran tarihinden itibaren görevi yürüten hükümet, ülkeye Kızıl Ordu'nun girmesini önlemek

¹¹⁰ Sönmezoglu, II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Dış Politikası, s.152

¹¹¹ Sander, Siyasi Tarih, Cilt:2, s.125

¹¹² Robin Denniston, Churchill'in Gizli Savaşı, Türkçesi: Sinan Gürtuna, (İstanbul: Sabah Yayınları 1998), s.98

amacıyla Anglo – Saxonlarla anlaşmaya çalıştı. Oysa Romanya'nın 23 Ağustos tarihinde Ağustos'ta yön değiştirmesiyle, Tolbouskine'in ordularına Sofya yolu açılmıştı ve bu sebeple de Bulgar tarafsızlığını göstermek amacıyla parlamento toplantıya çağrıldı. 2 Ekim tarihinde krallık tarafları iktidarı K. Muraviev' e teslim ettiler. Muraviev ise Amerika ve İngiltere ile savaşa son verildiğini açıkladı. Ancak Sovyetler, Muraviev' in bu davranışını kendilerini Bulgar konusundan uzaklaştırmak için bir manevra olarak gördüler ve buna 5 Ekim tarihinde Bulgaristan'a savaş ilan eden bir muhtıra ile cevap verdiler.¹¹³

Bu sebeple Rus askerleri Bulgaristan'ı işgale başladıkları zamanlarda Sovyet Rusya hükümeti 1944 yılının 5 Eylülünde Bulgaristan'a karşı bir savaş ilan etti. Bulgaristan hükümeti ise bundan bir kaç gün sonra 8 Eylül 1944 tarihinde bir mütareke istedi. Bir gün sonra 9 Eylülde aralarında komünistlerin de dahil bulunduğu Anavatan Cephesi hükümet darbesi gerçekleştirerek iktidarı ele aldı. Sonuçta 1944 yılının 28 Ekim günü bir mütareke imzalandı.¹¹⁴ Yapılan anlaşmalar sonucunda Bulgaristan sınırında hiçbir değişiklik yapılmıyordu. Romanya'dan aldığı Dobruca toprakları ise kendisine bırakılıyordu. Ayrıca Yugoslavya'ya 25 milyon, Yunanistan'a ise 45 milyon dolar tazminat ödemeye mahkum ediliyordu.¹¹⁵

1946 yılının Eylül ayında plebisit sonucu Bulgaristan'da Cumhuriyet kurulmuş ve Moskova'da bulunan komünist lider Dimitrov'un Bulgaristan'a geri dönmesi ile birlikte iktidar tamamıyla komünistlerin eline geçmiştir. Tabi bu başarıyı tamamıyla Sovyet ordusuna bağlamak doğru olmaz. Bunun yanında Vatan Cephesinin halk tarafından benimsenen politikaları da etkili olmuştur.¹¹⁶

¹¹³ Georges Castellan, Balkanların Tarihi, Çeviren:Dr. Ayşegül Yaraman, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995), s: 488-489

¹¹⁴ Armaoğlu, Siyasi Tarih, Cilt:I, s.397

¹¹⁵ Üçok, a.g.e., s.385

¹¹⁶ Oral Sander, Balkan Gelişmeleri Ve Türkiye, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 1969), s.29

E- SOĞUK SAVAŞ YILLARINDA BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİ

II. Dünya Savaşının sonlarına doğru yakın çevresinde güçlenmekte olan Sovyet Rusya'nın askeri kapasitesi ve varlığı Türkiye için bir numaralı tehlike kaynağı olarak görülmektedir. Özellikle savaşın bitimiyle beraber Sovyet etki sahasının Türkiye – Bulgaristan sınırına kadar ulaşması bu endişeleri bir müdahale beklentisine dönüştürmüştür. Dolayısıyla Bulgaristan bu aşamadan sonra sadece Rusya'nın Balkanlardaki ileri karakolu olarak değil, aynı zaman da siyasal gerekçelerle de uzak durulması gereken bir komşu olarak algılanmaktaydı.¹¹⁷

Bu dönemin hakim olduğu süre boyunca Türkiye sadece dünya sorunları ile değil aynı zamanda kendine özgü nitelikleri olan bölgesel sorunları da küresel bir bakış açısı içerisinde ve Soğuk Savaş merceğinden algılamıştır. Bu sebeple de Türkiye'nin ikili ilişkilerde yaşayacağı sorunlar ya da karşılaşacağı olanaklar bir uluslararası ölüm kalım savaşının ayrıntıları olarak görmezlikten gelinmiştir. Sovyetler Birliğinin bölgede Bulgaristan aracılığı ile oluşturacağı etkinliğin daraltılması için gerekli olan müttefik Yunanistan olmuş ve Bulgaristan ile olan ilişkiler Türk - Sovyet ilişkilerinin türevi olarak değerlendirilmiştir.¹¹⁸

Türk Bulgar ilişkileri açısından meydana gelen güvensizliğin artmasına neden olan olaylardan biri de Bulgaristan da yaşayan 1 milyon Türk'ün yoğun bir baskı politikası altında kalması idi. Bulgar Komünist rejiminin Türk azınlıkla ilgili olan tutumu Bulgar Sosyalist Devletinin en önemli politikalarından olan 'tek ve bütünleşmiş' bir ulus yaratma harekiydi. Ve bu amacın mantıksal sonucu da Bulgaristan' da ki en büyük azınlık olan Türklerin asimile edilmeye çalışılması

¹¹⁷ Gencer Özcan, Türk Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim:Balkanlar Örneği, Eski Balkanlar Yeni Sorunlar, (İstanbul: Bağlam Yayınları 1997), s.214-215

¹¹⁸ Aynı eser, s.216

olmuştur.¹¹⁹ Bu konu önemi dolayısıyla ayrı bir bölüm olarak hazırlanması uygun bulunmuştur.

1947 yılından itibaren Bulgaristan ile Türkiye arasındaki ilişkiler hızla bozulmaya başladı. Özellikle 1948 yılında Bulgaristan üzerinde iki Türk savaş uçağının düşürülmesiyle gerginlik hat safhaya ulaştı. Bu olayın ardından ilişkiler Bulgaristan'ın saldırgan tutumu ve Bulgaristan'da ki Türkleri göçe zorlamasıyla yaşanan kriz ve Bulgaristan'ın Varşova ve Türkiye'nin de NATO saflarında yer alması gibi olaylar ile iyice gerilmiştir.

60'lı yıllarda Türk dış politikası, uluslararası yapıda meydana gelen değişimler ve bu on yıl içerisinde meydana gelen, Barış İçinde Bir Arada Yaşama, Küba Krizi ve NATO içerisinde Fransa'nın bağımsız eylemler gerçekleştirilmesi gibi süreçlerin etkisiyle bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu yumuşama ortamının getirdiği olumlu havanın her iki ülkeyi de etkilemesi sonucu ilişkilerde olumlu sinyaller verilerek, iki ülke arasında peş peşe anlaşmalar imzalanmaya başlanmıştır.

1965'den sonraki dönemlerde hızlı bir gelişme görülmüştür. Dönemin Dışişleri Bakanı olan Hasan Işık Bulgaristan ve Türkiye arasındaki ilişkiler ile ilgili olarak yaptığı açıklamada, "Türk ve Bulgar halklarının birbirlerine yaklaşmasını sağlayacak pek çok faktör mevcuttur. Türkiye bütün ülkeler ile münasebetlerini geliştirmek istemektedir. Komşu iki memleketin gelecek nesillerinin iyi komşuluk ve karşılıklı saygı içinde yetiştirilmesi zorunludur" demişti.¹²⁰

Buna karşılık Todor Jivkov da 1965 seçimleri ile iktidara gelmesinin ardından 8 Aralıkta verdiği demeçte, "Eşitlik ve birbirlerinin iç işlerine karışmama ilkesine dayanarak komşu ülkeler ile ilişkilerini geliştirmek ve sağlamlaştırmak isteğini bildiren yeni Türk Hükümetinin son bildirisini memnunlukla karşılıyoruz. İki taraf da iyi niyetini ispat ettikten sonra Türkiye ile Bulgaristan arasında çözülemeyecek mesele yoktur. Biz Türk – Bulgar

¹¹⁹ Oral Sander, Türkiye'nin Dış Politikası, Derleyen:Dr. Melek Fırat, (Ankara: İmge Yayınevi, 1998), s: 182

¹²⁰ Gönülbol, a.g.e., s..529

ilişkilerinin gelişmesini engelleyen bütün meseleleri görüşme yoluyla incelemeye hazırız. İki ülke arasında ticaret alış verişini ve Türk – Bulgar ilişkilerini geliştirmek için bütün imkanları kullanmak iki ülkenin de yararınadır” diye konuşmuştu.¹²¹

İçinde buldukları farklı sistem ve aralarındaki bir çok soruna rağmen iki ülke arasındaki ilişkiler olumlu yönde gelişmeye devam etmiştir. 1982 yılına gelindiğinde Devlet Başkanı Kenan Evren’ in Bulgaristan’a yaptığı dört günlük resmi ziyaret sırasında yaşanan sıcak ilişkilerin de bunda katkısı olmuştur. Bu ziyarette Kenan Evren ve Todor Jivkov arasında gerçekleşen resmi toplantıda da karşılıklı dostluk ve işbirliğini geliştirmenin yolları aranmıştı. Konuyla verdiği demeçte de Kenan Evren, “Bu ziyaret Türkiye’nin komşuları ve bütün ülkelerle iyi ilişkiler sürdürme arzusunda olduğunun kanıtıdır. Bu vesileyle Bulgaristan Devlet Başkanı ile ülkemizin karşılıklı yararlarına hizmet edeceği kanaatinde olduğum görüş teatisinde bulunacak, müşahhas neticelere ulaşmak amacıyla çalışmalar yapacağız” diye konuşmuştu.¹²²

1980’lerin sonlarına doğru uluslararası konjonktürde meydana gelen değişimlerin de etkisiyle demokrasi için mücadele veren Podkreba, Ecoglasnost, Demokratik Gençlik Birliği, Perestroyka ve Demokrasiye Destek Kulübü, Dinsel Özgürlükleri Savunma Komitesi, Bağımsız İnsan Hakları Örgütü ve İnsan Hakları Örgütü ve bunlara ilaveten iki grubun da katılımı ile 7 Aralık 1989 tarihinde Demokratik Güçler Birliği adı ile bir koalisyon oluşturup başına Jelü Jelev’i getirdiler. Böylece Bulgaristan Komünist Partisinin karşısına muhalefet birleşik güç olarak çıkıyordu. Bu gelişmeler üzerine Bulgaristan Komünist Partisi iktidarı paylaşmak konusunda demokratik Güçler Birliği ile bir uzlaşma arayışına girdi ve yapılan görüşmeler neticesinde 16 Ocak 1990’da görüşmeler başladı.¹²³

Totaliter yönetimin 1951 – 1953, 1973 ve 1984-1989 yıllarında ülkesinde yaşayan Türk ve Müslüman topluluklara uyguladığı baskılar sonucunda Bulgaristan – Türkiye ilişkilerinde meydana gelen olumsuzluklar Totaliter rejimin

¹²¹ Aynı eser, s.529

¹²² Tuğlacı, a.g.e., s.135

¹²³ Armaoğlu, a.g.e., Cilt:II, s.165

10 Kasım 1989 yılında Komünist parti içerisindeki reform yanlıları tarafından kansız bir şekilde devrilmesinin ardından yerini daha ılımlı ilişkilere bırakmıştı. Özellikle 1990 baharından itibaren eski olumsuz uygulamaları telafi edici bir takım gelişmeler yaşanması bu gelişmede önemli bir etken olmuştu.

Ayrıca 3 Nisan 1990'da ki yeni seçim kanununun kabulü ile birlikte mecliste bazı anayasal değişiklikler yapılarak Bulgaristan'ın yönetim biçimi yarı başkanlık sistemine benzer bir şekle sokuldu ve anayasada yer alan tüm komünist terimler çıkarıldı. Meclis aynı oturumda Mladenov'u yeniden Cumhurbaşkanlığına seçti. Ayrıca anayasal değişiklikler kapsamında Bulgaristan Komünist Partisi de adını Bulgaristan Sosyalist Partisi olarak değiştirdi.¹²⁴ Ancak Jivkov döneminden kalan 11 milyar dolarlık dış borç yükü ülkede yapılmaya çalışılan reform çabaları üzerinde olumsuz bir etki yaptığını da hemen belirtmek gerekir.¹²⁵

İlişkilerin güvenlik boyutunda Türkiye'nin Bulgaristan açısından önemi, Bulgaristan'ın güney kanadının güvenliği ve Yunanistan ile olan ilişkilerinde bir denge unsuru olmasından kaynaklanmaktadır. Bu amaçlara yönelik girişimler ise Jelü Jelev'in Bulgaristan – Türkiye ve Yunanistan arasında Balkan güvenliği ve diğer konularda üçlü bir diyalog kurulması önerisi ve bu amaçla Bulgaristan Dışişleri Bakanı'nın 1991'de Ankara ve Atina'yı ziyaretleri ile başlamıştı.

F- SOĞUK SAVAŞ SONRASI VE GÜNÜMÜZDE BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİ

Bulgaristan ile olan ilişkilerimizin seyri özellikle son yıllardan itibaren iyi komşuluk ilişkilerinin ötesine geçmiş ve adeta stratejik bir işbirliği ve dostluğa dönüşmüştür. Soğuk savaş döneminde düşman kamplarda yer alan bu iki ülke

¹²⁴ Mehmet Erdem, Doğu Avrupa Gelişmeleri Türkiye'ye Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul Üniversitesi 1993), s.143

¹²⁵ Fahir Armaoğlu, Yeni Dünya Düzeni İçinde Avrupa ve Eski Doğu Bloğunun Durumu, Değişen Dünyada Türkiye ve Türk Dünyası Sempozyumu, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü 1992), s.32

bugün güvenlikten, diplomasiye ve askeriyeden ekonomiye kadar bir çok alanda sıkı bir iş birliği içerisine girmiş bulunmaktalar.¹²⁶

1998 Başbakan Yardımcısı ve aynı zamanda Devlet Bakanı olan Bülent Ecevit de Bulgaristan ile aralarında var olan yakınlaşmaya değinerek, "*Türkiye ile Bulgaristan arasında, özellikle bizim hükümetimiz döneminde olağanüstü bir yakınlaşma sağlandı. Bu, eskiden rüyalarda bile görülemezdi. Ben, bu yakınlaşmayı ve ilişkilerin bugünkü düzeyine gelmesini, iki halkın birbirine duyduğu kardeşlik ve yakınlığa bağlıyorum.*"¹²⁷ demişti.

Türkiye açısından bakınca, Türk devletinin Balkanlardaki misyonunu en iyi şekilde anladığı ve tarihten gelen rolünü üstlenmeye hazır olduğu göstermektedir. 12 Mayıs günü kendisine yöneltilen bir soru üzerine BRT Televizyonu'na yaptığı açıklamada Dışişleri Bakanı İsmail Cem,

"...Balkanlar bir türlü yerli yerine oturamadı. Bunun önde gelen nedenlerinden bir tanesi Balkanlarda her ülkenin bir başka ülkede azınlığının olması. Bir azınlıklar meselesi Balkanlarda söz konusu. Bu tarihin mirası. Çünkü Balkanlar uzak tarihte, Osmanlı bütünü'nün içinde yer aldığı tarihlerde, o dönem açısından olumlu bir özelliğe sahipti ve Balkanlarda bir etnik ayrışım, etnik farklılaşma, daha doğrusu şöyle söyleyeyim etnik kategoriler yoktu Osmanlı döneminde. Bütün milliyetler, bütün etnik gruplar hareket imkanına sahipti. Hiçbirine karşı kötü yaklaşım yoktu. Dolayısıyla Balkan halkları, mesela Arnavutlar kalktı Yunanistan'da örneğin bir kısım Arnavut Yunanistan'da mekan tuttu. Bir kısım Yunanlı Makedonya'da mekan tuttu. Makedon bir başka tarafta mekan tuttu. Yani bu halkların rahat bir şekilde dolaşım imkanı, çalışma imkanı vardı. Bu o dönem için olumlu bir ekonomik-sosyal özellikti. Ama 19. yüzyılda milliyetçilik akımlarının gelişmesiyle bu toplumlarda bir milliyetçilik bilinci oluştu ve mesele çıkmaya başladı. Halen doğrusu tarihin o mirası bugünün koşullarında bir olumsuz etken gibi maalesef kendini ortaya koyuyor ve baktığınız vakit Balkanlarda hep aynı mesele. Yugoslavya'da Arnavutlar, Arnavutluk'ta bir başka toplumun insanları, Makedonya'da Arnavutlar, Makedonya'da Yunanlılar

¹²⁶ <http://www.milliyet.com.tr/1997/08/01/yazar/kohen.html>

¹²⁷ <http://www.milliyet.com.tr/1998/11/12/dunya/dun08.html>

veya Yunanistan'da Makedonlar gibi, Bulgaristan'da Türkler bir bakıma, böyle bir karmaşık yapı gözüküyor.....

.....Burada Balkanların geleceğine dönük, bizim konumumuza dönük. Biz Balkanlarda çok etkili bir aktörüz. Bu etkimizi de sorumluluk içinde kullanmaktayız etki gücümüzü. Ekonomik açıdan son derece sıkı bağlantılarımız Bulgaristan ve Romanya ile özellikle. Bulgaristan'la son dönemde daha da arttı bu ekonomik bağlantılarımız. Bundan hem Bulgaristan, hem Türkiye fayda sağlanıyor.”¹²⁸ diye konuşmuştu.

Tabi Bulgaristan'ın da Türkiye'nin içinde bulunduğu konum itibariyle Balkanlarda bir Ortodoks ittifak arayışı Türkiye'yi önemli derecede etkilemekte ve bu açıdan bir kırılma noktası oluşturabilecek Bulgaristan Türkiye açısından stratejik bir noktada durmaktadır.¹²⁹

Bulgaristan coğrafi kriterleri göz önüne aldığında kendisini Balkanların orasında bir ülke olarak görürken Türkiye'yi de bölgesel bir güç olarak algılamaktadır. Bununla beraber Türkiye'nin uygulamaya koyduğu yeni dış ve güvenlik politikalarının opsiyonları çerçevesinde bölgesel güç yapısının Türkiye'nin lehine döndüğü de Bulgaristan tarafından iyi bilinmektedir. Pek tabi ki bu durum Bulgar karar vericileri psikolojik olarak endişelenmektedir. Bununla birlikte bölge ülkelerinin Bulgaristan'a oranla askeri potansiyel olarak güçlenmiş olmaları diğer yandan Bulgaristan'ın güvenliği için duyduğu endişeleri bir nebze de olsa yasallaştırmaktadır. Bulgaristan'dan Sovyet Rusya'nın desteği çekilince Bulgaristan zor durumda kalmış, bu da Bulgaristan'ı bir güvenlik endişesi içersine düşürmüştür. Ancak Türkiye'nin takındığı olumlu tavır ilişkilerin gelişmesine yardımcı olmuştur.¹³⁰

Son gelişmelere bakıldığında Bulgaristan ile olan ilişkiler olumlu bir düzeyde gelişmektedir. Özellikle Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in Bulgaristan Dışişleri Bakanı Nadejda Mihailova İle 13 Ekim 1999 günü yaptığı görüşmede

¹²⁸ <http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupc/ca/1999/05/Default.htm>

¹²⁹ <http://www.yenisafak.com/arsiv/1999/mart/29/yazarlar/harslan/>

¹³⁰ Hüseyin Bağcı, Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye, Bülten, Sayı:14, s.29

Bulgaristan ile Türkiye arasındaki ilişkilere yönelik olumlu sinyaller vermesi de buna katkı sağlamıştır. Söz konusu açıklamada Dışişleri Bakanı İsmail Cem;

“İkili siyasi ilişkilerimizde bir sorun gözüküyor. Ufak tefek bazı hassasiyetlerimizde karşılıklı olarak dikkate alınıyor, gereği yapılıyor ve yapılacak. Ekonomi açısından aynen siyasette olduğu gibi, örnek bir gelişme söz konusu. Siyasette Bulgaristan-Türkiye ilişkileri bütün Avrupa'ya örnek gösterilmekte. Bundan on yıl kadar önce bir hayli meselesi olan birbiriyle iki ülke bugün, en hassas konularını çözebilen iki ülkeye dönüşmüş vaziyette. Ekonomide bazı büyük projeler söz konusu. Sayın Cumhurbaşkanımızın Bulgaristan'a yapacağı ziyarette Yukarı Harda Barajının, Yukarı Harda Projesi temelini atılması bekleniyor. Söz konusu bu iki ülkeyi birbirine daha fazla yaklaştıracak olan bir proje. Aynı şekilde Filibe-Kapıkule karayolunun inşaatına başlanması söz konusu. Bununla beraber çok ekonomik konuda yeni gelişmeler beklemekteyiz. Gene iki ülkemizi yakından ilgilendiren bazı insani konularda bir resmi anlaşma gerektirmeyen ama insani boyutta atılabilecek adımlar konusunda da birbirimizi yeniden dinledik. Parçalanmış aileler olsun, buna benzer konular olsun, bu konulardaki işbirliğimizi devam ettirmeyi öngördük. Gene bu bağlamda Türkiye'mizin Sofya'da açılmasını öngördüğü Kültür Merkezi konusunda bir görüş birliğini teyit ettik ve bunu nasıl hayata geçirebileceğimizi konuştuk. Umuyoruz yakın bir dönemde, belki de Sayın Başbakanımızın planlanmakta olan Bulgaristan ziyareti döneminde ilk adım atılacak. Daha sonra ve biraz da etraflı biçimde Kosova' yı konuştuk. Kosova malum Türkiye'mizin çok büyük bir hassasiyeti Türkiye'mizin çok ciddi şekilde takip ettiği, içinde bulunduğu bir konu. Bulgaristan'ın aynı şekilde hem ekonomik özellikle ekonomik yönden Bulgaristan'ı etkileyen bir konu. Bizim Kosova'da bazı kaygılarımız mevcut. Bu kaygılarımızı BM Genel Sekreteriyle, NATO üyesi ülkelerle paylaştık. Özellikle Kosova'da BM'nin sağlamaya çalıştığı barış ortamı için icap eden ve zengin devletler tarafından sözü verilmiş olan, ekonomik katkının yapılmadığı hala, tamamıyla, tümüyle yapılmadığı ve BM'nin imkanına sınır getirdiği, BM Kosova'da duruma hakim olamadıkça bazı olumsuz gelişmelerin de devam ettiği aramızda konuşuldu. Hem Bulgaristan'ın ve Türkiye'nin üyesi bulunduğu Güneydoğu Avrupa İşbirliği

girişimi çerçevesinde de konuyu gündeme getirmeyi öngördük. Gene iki ülkemizin Güneydoğu Avrupa'da yaptığı işbirliği bunun son somut ve başarılı örneği, yani Güneydoğu Avrupa uluslararası yahut çok uluslu barış gücü. Bu Türkiye'mizin teklifi ve girişimiyle başlamıştı. Sonuçlandı. Merkezi Filibe'de, Bulgaristan'da oluştu ve bu güzel örnekten hareketle Güneydoğu Avrupa'da neler yapabileceğimizi Sayın muhatabımla görüştük. Sonuç olarak iki komşu ülkeye yakışan ve bütün Avrupa'ya örnek gösterilen iyi ilişkilerimizi daha da ileriye götürmenin hazırlığı, altyapısı, imkanları tartışıldı ve bu yöndeki kararlılığımız bir kez daha teyid edildi"¹³¹ diye konuşmuştu.

İlişkilere yeni bir boyut kazandırabilecek diğer bir gelişme de İlki 1996 yılında Bulgaristan'da, bu yıl ise üçüncüsü Romanya'nın başkenti Bükreş'te gerçekleştirilen Güney Avrupa Ülkeleri Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesi ve bu zirve sonunda imzalanan Güneydoğu Avrupa'da İyi Komşuluk İlişkileri, İstikrar, Güvenlik ve İşbirliği Şartı' dır.

Bu şart aynı zaman da Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Sürecinin kurumsallaşması için hukuki temelleri oluştururken, 1934 yılından bu güne Balkanların kendi içerisinden kaynaklanmış olan ilk ve tek belge açısı olması yönünden de ayrı bir önem taşımaktadır.¹³² Şartın imzalandığı toplantıda konuşan Başbakan, Bülent Ecevit de bu pakta ve Çokuluslu Güneydoğu Avrupa Gücüne dikkatleri çekerek bu iki yapının bölgede istikrarın sağlanması yönünde önemli adımlar olduğunu belirtmiştir. Tarih kitaplarına Bükreş Şartı olarak geçen metinde yer alan hususlar şunlardı:

- 1-Bölgesel işbirliğinin amaçları ve genel prensipleri
- 2- Bölgesel işbirliğinin çalışma taslağı
- 3- İşbirliğini oluşturacak mekanizma şartları

üzerinde tam mutabakat sağlanarak, 21 maddelik bir deklarasyon oluşturuldu.

Türkiye'de ki basın çevreleri de pakta olumlu yaklaşarak Türkiye açısından getireceğı fırsatlara dikkatleri çektiler. Soğuk savaş yıllarının ardından 1990' dan itibaren Yugoslavya'nın dağılması üzerine iç çatışmalar ve insanlık

¹³¹ <http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupc/ca/1999/10/Default.htm>

¹³² <http://www.milliyet.com.tr/2000/02/11/dunya/dun07.html>

dramlarının yaşandığı Balkanlar bölgesini hala dünyanın en hassa noktalarından biri olarak tanımlayan Sami Kohen, konuyla ilgili olarak yazdığı köşe yazısında,

"Bölgede bir yandan komşu ülkeler arasında yakınlaşma yönünde adımlar atılmış, diğer yandan da etnik ve dinsel sürtüşmeler patlak vermiştir. Bu iki trend arasında bugün Balkanlar değişim, gelişme ve işbirliği fırsatları sunarken, tüm bölgenin - ve hatta dünyanın - huzurunu bozabilecek tehlikeler de arz ediyor.

Son zamanlarda - özellikle Bosna ve Kosova olayları nedeni ile - Balkanlar' la ilgili girişimler, "dışardan", yani NATO'dan, AGİT' ten, AB'den (ve tabii ABD'den) gelmiştir. Geçen temmuz ayında Saraybosna' da - Türkiye'nin de taraf olduğu - Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi, bunun bir örneğidir. Uluslararası karakteri nedeni ile, bu pakt bölgenin ihtiyacı olan yardımları sağlayacak mali kaynaklara sahiptir.

Bugün Bükreş'te imzalanacak "Şart"ın özelliği ise, girişimin "içerden" gelmesi ve öngörülen işbirliğinin sadece bölge ülkelerini kapsamasıdır. Diğer bir deyişle bu toplulukta, bölge ülkeleri, sorunlarını kendi aralarında çözmeye, danışma ve dayanışma mekanizmasını "Balkan ailesi" içinde yürütmeye çalışacaklar. Tabii bu, gerektiği takdirde diğer devlet veya uluslararası kuruluşlarla (ve bu arada "İstikrar Paketi" ile) sıkı temas halinde olmayacakları ve onlardan destek istemeyecekleri anlamına gelmez. PRATİKTE "Şart"ın nasıl gelişeceği ve ne sonuç vereceği zamanla görülecektir. Balkanlar' da geçmişte benzer inisiyatiflerin sonunda kağıt üstünde kaldığı unutulmamalıdır... Yukarıda belirttiğimiz gibi, bugün bölgede hala tehlike potansiyeli oluşturan sürtüşmelere ve trajedilere rağmen, barış, kalkınma ve işbirliği için de elverişli bir ortam vardır. Bölge ülkeleri arasındaki eski uyuşmazlıkların önemli bir kısmı halledilmiştir veya hal yolundadır.¹³³ diyordu. Kohen ayrıca, bölge ülkelerinin kolektif çıkarlarını ön plana alabilecek duruma olduklarına dikkat çekerek. Bütün meselenin bölge ülkelerinde bu yönde bir isteğin ve siyasi iradenin oluşmasına bağlı olduğu belirmişti.

Bu şart doğal olarak eski adıyla Balkanlar yeni adıyla Güneydoğu Avrupa ülkesi olan Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ilişkilerin dostane havasının

¹³³ <http://www.milliyet.com.tr/2000/02/11/yazar/kohen.html>

korunmasına ve güvenlikle ilgili endişelerin minimum düzeyine inmesine yardımcı olacaktır.

Ancak tüm dostane ilişkilere rağmen üzücü bir takım olaylar da yaşanmaktadır. Örneğin Bulgaristan'ın en büyük kablolu televizyon kuruluşu "Centrum Grup", Türk özel kanallarından "İnterstar" televizyonunun yayını keserek, aynı kanaldan, PKK'nın yan kuruluşu "Med-Tv"nin yayını vermeye başlaması, Bulgaristan'da yaşayan Türkler tarafından büyük tepkiyle karşılandı. Bu arada Türkiye'nin Sofya Büyükelçisi Tahsin Burcuoğlu da, "Centrum Grup"un İnterstar'ın yayını kesip PKK'nın yayın organı "Med-Tv"nin yayını vermeye başlamasını "endişe verici" olarak değerlendirirken, söz konusu kablolu televizyon kuruluşunun "Med-Tv"nin yayınlarına son vermesi için Bulgar makamları nezdinde gerekli girişimlere başladıklarını bildirdi.¹³⁴

Ayrıca Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığa karşı bir takım ırkçı örgütlerinde oraya çıkması endişe konusu oluşturmaktadır. Bulgaristan'da Türkler'in yoğunlukta yaşadığı Kırcaali bölgesinde sosyalist, aşırı milliyetçi ve liberal görüşlü tüm siyasi partilerin Hak ve Özgürlükler Hareketi'ne (HÖH) karşı birleşerek "NİE" (Biz) adı altında bir koalisyon kurmaları, etnik gerginliğin tırmanmasına yol açtı. Eski Komünist Parti'nin devamı niteleğindeki Bulgaristan Sosyalist Partisi'nin de (BSP) desteklediği NİE koalisyonu, Kırcaali bölge belediyesinin, Kırcaali Kent belediyesi ve diğer yerleşim belediyeleri olmak üzere ikiye bölünmesini isterken NİE koalisyonu, daha ziyade bölge belediyelerinden gelen oylarla belediye başkanlığına seçilen Rasim Musa'yı böylece koltuğundan indirmeyi amaçlıyor. NİE koalisyonunun, *"Belediyenin ikiye bölünmesi konusunda bölgede bir halk oylaması yapılmasını"* içeren önerisi Kırcaali belediye meclisinde 1 oy farkla reddedildi. Ancak NİE koalisyonu temsilcileri, öneriyi en kısa sürede tekrar gündeme getireceklerini açıkladılar. Bu arada NİE koalisyonunun girişimine en büyük tepki, Hak ve Özgürlükler Hareketi'nden geldi. HÖH lideri Ahmet Doğan, NİE koalisyonunun tek amacının, bölgeyi Türk ve Bulgar olmak üzere ikiye ayırmak olduğunu söyledi. HÖH tarafından yayımlanan bildiride de, söz konusu girişimin etnik barışı tehdit

¹³⁴ http://www.superonline.com/nethaber/19981117/articles/dunya_02.html

ettiği belirtildi. Birbirine taban tabana zıt görüşlere sahip partilerin HÖH'e karşı birleşmelerinin bir mantığının olmadığı kaydedilen bildiriye, "Bu birleşmenin arkasında yatan gerçek, ülkede etnik cepheleşme yaratarak, bundan siyasi çıkar sağlanması isteğidir. Bunu şiddetle protesto ediyoruz" denildi.¹³⁵ Bu durum da ilişkilerin iki ülke arasında dostane bir hava da seyretmesine rağmen Bulgaristan'ın hassa iç yapısı dolayısıyla muhtemel sorunlara açık olduğunun bir göstergesi olarak görülebiliyor.

G- BULGARİSTAN'IN YENİDEN ŞEKİLLENEN DIŞ POLİTİKASI VE TÜRKİYE

İdeolojik kriterlerin terk edilmesine yol açan iki kutuplu sistemin ortadan kalkış süreciyle beraber Bulgaristan'ın dış politikası da bu yeni yapıya uyum sağlamak amacıyla yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bugün Bulgaristan'da dış politika ile ilgili 2 eğilim birbiriyle çatışmaktadır. Bunlardan ilki ABD yanlısı olup, Bulgaristan'ın ABD ile işbirliğini istemekte, ikincisi ise Avrupa eğilimli olup Almanya'dan destek almaktadır. Ortaya çıkan sonra gelişmeler ışığında ikinci eğilimin uygulanmasının daha kuvvetli olacağı tahmin edilmektedir.¹³⁶

İki kutuplu sistemde doğu bloğunun lideri olan Sovyetler Birliğinin etkin gücü ve blok politikasını şekillendiren etken olması Bulgaristan'ı dış politika kararlarının verilmesi konusunda rahatlatırken, bağımsız dış politika kararlarını verilmesi ve iki kutuplu yapının yıkılmasının ardından ortaya çıkan yeni yapıda özgün dış politik hedeflerin belirlenmesini zorlaştırmıştır.

Yeni ortama uyum sağlama çabalarında Bulgaristan için en önemli sayılabilecek adım Bulgaristan'ın iki kutuplu sistemde dış politikasının temel prensibi olan ideolojik öncülün terk edilip yerine yeni ortama Bulgaristan'ın daha kolay uyum göstermesini sağlayacak ulusal çıkar hedefinin temel ölçüt alınması olmuştur.

¹³⁵ http://www.superonline.com/nethaber/19980425/articles/dunya_04.html

¹³⁶ Olgan Bekar, Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış, Demokrasi Kuşağı sayı:5, sayfa:23-24

1- BULGARİSTAN'IN İÇ YAPISI

Dış politikanın şekillenmesinde etkin olan iç dinamiklerin değişim süreci içerisinde birbirlerine karşı yürüttükleri mücadeleler ister istemez verilen dış politik kararları da etkilemektedir. Özellikle komünizm sonrasında ortaya çıkan bu yeni dönemde gerçekleştirilen girişimler ile geçmişte yaşanmış olan deneyimler arasında da büyük paralellikler olduğu gözlenmektedir. Bu batılı standartlara ve modellere ulaşma çabası içerisinde hızlı bir kurumsallaşma girişimi yalnızca elverişsiz toplumsal yapıların direnciyle değil aynı zamanda geçmişin miras bıraktığı davranış kalıplarının göstermiş olduğu direnç ile de karşılaşmaktadır. Bulgaristan dış politika üzerinde etkili olan kısır iç çekişmeleri anlatması açısından Çekoslav tarihçi ve aynı zamanda da bir Bulgaristan'ın eski Eğitim Bakanlarından biri olan Constantin Jirecek'in Bulgaristan politik kültürü ile ilgili şu sözleri önem taşımaktadır:

“İç siyaset set parti çekişmelerinin ve her türden entrikanın işgaline uğramış durumda. Her inanılması olanaksız görünen siyasal ve yarı – siyasal bir dedikodu işitiyorsunuz. Yabancılar belli bazı Bulgarlar hakkında yine belli bazı Bulgarlar tarafından anlatılan binlerce çirkin söze tanık oluyorlar; ve giderek anlamaya başlıyorsunuz ki, kıskançlığın ve parti çıkarlarının körleştirdiği bu insanlar anlatıldığı kadar kötü insanlar değiller. Siyasal muhaliflerin önyargılardan uzak oldukları gibi kabul edilmesi durumu çok ender yaşanıyor. Üst kademelerde bulunan parti yöneticileri birbirlerine karşı kişisel bir nefret ile dolular. Pek çoğu hemen her zaman gizli planların, art niyetlerin kuşkusuyla yaşıyorlar...”¹³⁷ Bu sözlerin Bulgaristan'ın dış politikasını şekillendiren iç dinamiklerin davranış biçimlerini anlamada araştırmacılara büyük yarar sağlayacağı düşünülebilir.

Bu bağlamda Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ve Balkanlarda karışıklıklar yaşanmasının ardından Bulgaristan dış politikasının amacı iç ve dış

¹³⁷ Wolfgang Höpken, Savaş arası Dönemde Balkan Devletlerinde Siyasi Kültür, Çeviren: Bernar Kutluğ, Yeni Balkanlar Eski Sorunlar, (İstanbul: Bağlam Yayınları 1997), s.175

güvenliği sağlamak ve kendisine yönelebilecek olumsuz dış etkenlerin önüne geçmek olmuştur.

İki kutuplu sistemin hakim olduğu Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik sorunu bloklar ve paktlar arasında kurulan dengeler ile sağlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından sanılanın aksine dış politikada askeri gücün önemi artmış ve Bulgaristan bu konuda Balkan ülkeleri arasında en geri sırada yer almıştır. Bulgaristan'ın güvenlik alanındaki sorunları politik, askeri ve ekonomik etkenler ile giderebilecek gücünün olmaması sebebiyle güvenliği sağlamaya yönelik dış politikasını oluştururken kendine uluslararası sistemin ve bölgenin gerçeklerine uygun yeni stratejiler oluşturmasına yol açmıştır.

Bulgaristan'ın oluşturduğu yeni güvenlik stratejisinin amaçları şöyle sıralanabilir:

- 1- Uzun vadede sağlam garantiler elde etmesini sağlayacak Avroatlantik yapılara dahil olarak güvenliğini sağlamak.
- 2- Bulgaristan'ın içinde bulunduğu jeopolitik ve jeostratejik konumunun genel karakteri ve geçiş döneminin bir gereği olan
 - a- Ülkeler arası anlaşmazlıklarda tarafsızlığı korumak.
 - b- Çevresinde bulunan ülkeler ile bir denge sağlamak.
 - c- Bölgesel çatışma ve gerilimlerin dışında kalmak.
 - d- Diğer ülkelerle olan anlaşmazlıkları diplomatik yöntemlerle çözmek.
- 3- Hangi yöntemlerle olursa olsun kendisine karşı güvenlik alanında bölgesel siyasi birliğin kurulmasına karşı çıkmak.
- 4- Rusya ve NATO arasında oluşan nötr bölgede terkedilmesini önlemek.¹³⁸

2- BULGARİSTAN'IN NATO POLİTİKASI VE TÜRKİYE

¹³⁸ Nurcan Özgür, Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi, (İstanbul: Der Yayınları 1999), s.269

Bulgaristan'ın güvenliğini sağlamak amacıyla oluşturduğu ve dış politikasının temel amaçlarından biri olan Avroatlantik yapılara entegrasyonu yani NATO, AB, BAB, AGİT ve bunun gibi uluslararası örgütlere girme çabası Bulgaristan'ı bu yönde adımlar atmaya yönlendirmiştir.

Dağılan Doğu Bloğu ülkeleri içinde Sovyetler Birliğinin çökmesinin ardından NATO ile en geç temas geçen devletlerden biri olmuştur. Bulgaristan'ın Avroatlantik yapılara entegrasyonu konusunda hızlanma asıl Ekim 1991'de DGB' nin iktidara gelmesi ve yeniden yapılanma çerçevesinde dış politikada ABD ve NATO'ya belirgin bir öncelik verilmesiyle olmuştur. 1992 ve 1993 yıllarında Balkanlarda meydana gelen gelişmeler Bulgaristan'ın NATO üyeliği politikasının önemini arttırmıştır.

Bulgaristan'ın NATO üyeliği genel olarak NATO'nun doğuya doğru genişleme politikası çerçevesinde ele alınmış olup NATO – Rusya, Rusya – Bulgaristan arasındaki ilişkilerden önemli derecede etkilenmiştir. Ayrıca eski Doğu Bloğu ülkelerinde meydana gelen istikrarsız ve olumsuz gelişmeler NATO'nu bu ülkelere ve dolayısıyla Bulgaristan'a bakışını da etkilemiştir. Bu amaçla ortaya çıkabilecek olumsuz durumların aşılmasına yönelik olarak Bulgaristan Dışişleri Bakanı düzeyinde Kuzey Atlantik Konseyi'nde temsil edilmeye başlanmıştır.

Ancak 1994 yılından itibaren Rusya'nın NATO'nun doğuya doğru genişleme politikasını protesto etmeye yönelik girişimleri ve eski Doğu Bloğu devletlerinin NATO'ya üye olmalarına karşı olduğunu belirtmesi Bulgaristan'ın sürdürdüğü NATO politikasını önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle 1994 seçimleri ile iktidara gelen ve eski komünistler olarak bilinen BSP Bulgaristan'ın NATO'ya girme politikasında Rusya boyutunu ön plana çıkarmıştır.

Aslında BSP' nin bu tavrının nedenini anlamak hiç de zor değildir. Bu politikanın nedenlerinin ipuçlarını Bulgaristan Kuzey Atlantik Asamblesi Güvenlik ve Savunma Komisyonu Raportörü ve 36. Halk Meclisi Ulusal Güvenlik Komisyonu Başkanı Nikolay Slatinski' nin yaptığı şu açıklamada bulabiliriz:

"...Her şeyden önce NATO'dan kesin sinyal, açıklama yok. NATO'ya girecek ilk grup ülkeler arasında yer alma gibi bir olasılık da yok. Diğer yandan, Bulgaristan'ın ekonomisi hammadde, pazar olarak Rusya'ya çok güçlü bir şekilde bağımlı durumda, başka ülkelerden hemen hemen hiç materyal almamakta ve hatta ilişkileri de bulunmamakta...NATO'ya girme çabasında arkamızdaki Rusya ile olan köprüleri yıkarsak ve önümüzde NATO'nun kapalı kapısını bulursak, durum ne olacak...işte bu durum NATO konusunda pozisyon belirlenmesini engellemekte...Ayrıca Bulgaristan'ın sorunlarının çözümü büyük ölçüde NATO – Rusya diyaloguna bağlı ve bu düzeyde sağlanacaktır..."¹³⁹

Nikolay Slatinski' nin bu açıklaması Bulgaristan' nın çekincelerini anlama açısından oldukça önemlidir.

Bulgaristan'ın yeni Cumhurbaşkanı Peter Stoyanov'da Brüksel'de NATO Genel Sekreteri Javier Solana ile yaptığı görüşmenin ardından basına verdiği demeçte Bulgaristan'ın NATO'ya alınmasının aciliyetine dikkat çekerek,

"Kosova'daki buhran, Bulgaristan'ın acele olarak NATO'ya alınmasının gerektiğini gösteriyor. Bulgaristan ile Romanya'nın NATO'ya girmesi ile, birliğin Kuzey ve Güney cephesi arasında bir güvenlik kuşağı kurulacaktır" diyordu.

Türkiye'nin Bulgaristan'ın NATO'ya üyeliğini açıkça desteklediği inkar edilemez bir gerçektir. Dışişleri Bakanı İsmail Cem' in Bulgaristan Dışişleri Bakanı Nadejda Mihailova İle 13 Ekim 1999'da yaptığı görüşmenin ardından basına yaptığı açıklamada Bulgaristan'ın NATO'ya üyeliği ile ilgili olarak;

"Görüşmelerimiz iki ülkenin siyasi ilişkileri, iki ülkenin ekonomik ilişkileri ve iki ülkenin ortak bölgesel konuları üzerine cereyan etti ve iki ülkenin bir başka ortak konusu, NATO konusu ele alındı. NATO'dan söz edeyim. Biz Bulgaristan'ın NATO'ya üye olmasını fevkalade önemli görmekteyiz. Bunu sadece dostumuz bir ülkenin güvenliği açısından değil, aynı zamanda Balkanların güvenliği, aynı zamanda Türkiye'nin güvenliği açısından ve NATO'nun geleceği açısından önemsemekteyiz. Biz bu konuda Bulgaristan'a her zaman destek olduk. Destek olmaya devam ediyoruz ve komşumuz Bulgaristan'ın NATO üyeliğine dünya

¹³⁹ Özgür, a.g.e., s.307-308

barışı açısından, bölge barışı açısından fevkalade önemsedığımızı bir kez daha teyid ettik"¹⁴⁰ diye konuşması bunun ne kadar doğru olduğunu göstermektedir.

Rusya parlamentosunun alt kanadı Duma'nın Başkan Yardımcısı Sergei Baburin, ise iki ülke arasındaki ilişkilerde, akıllarda soru işareti bırakacak bir tarz da Bulgaristan'ın NATO'ya üyeliğine Türkiye'nin kesinlikle izin vermeyeceğini öne sürerek, "Bulgaristan, asla NATO üyesi olamaz. Türkiye, Bulgaristan'ın üyeliğini engellemek için veto hakkını kullanacaktır" görüşünü savundu. Baburin, Balkanlar'daki gelişmelerle ilgili olarak Bulgaristan'ın en yüksek trajlı gazetesi "Trud"a yaptığı ve gazetenin bugünkü sayısında tam sayfa yer verilen açıklamasında, "Göreceksiniz, Türkiye sizin NATO'ya girmenize izin vermeyecek. Bunu Bulgar politikacılarına da anlattım" diye konuştu. Varşova Paktı'nın dağılmasından sonra NATO'nun da kendini fesh etmesi gerektiğini kaydeden Baburin, "Ancak NATO, daha da güçlü bir pozisyon kazanmaya çalıştı. NATO'nun bugünkü pozisyonu, Yugoslavya savaşından sonra da etkisini sürdürürse, bütün dünya ABD ve NATO'nun rehini olacaktır" ifadesini kullandı.¹⁴¹

18 Kasım 2000 tarihinde Ürgüp Belediye Başkanı Bekir Ödemiş'in özel davetlisi olarak Nevşehir'e gelen Bulgaristan eski Cumhurbaşkanı Jelü Jeleu ise kendisi ile gerçekleştirilen özel röportajda Bulgaristan'da Türk azınlığın durumuna ilişkin sorulara cevap vermezken, "Her iki ülke arasında geçmişe dayanan dostluğun, bu tip ziyaretlerle daha fazla pekişeceğine inanıyorum. Kapadokya bölgesini ve dolayısıyla Türkiye'deki tarihi ve turistik diğer merkezleri daha fazla Bulgar halkının ziyaret etmesi için oluşturulacak dostluk köprüsünde gönüllü bir elçi olarak çalışmaktan büyük bir zevk duyarım." Diyerek Türk Bulgar ilişkilerinin içinde bulunduğu duruma yeni bir boyut katmıştır.¹⁴²

¹⁴⁰ <http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupc/ca/1999/10/Default.htm>

¹⁴¹ http://www.superonline.com/nethaber/19990511/articles/dunya_08.html

¹⁴² Jelü Jeleu ile 18 Kasım 2000 Ürgüp'te gerçekleştirilen özel röportaj

H- BULGARİSTAN'IN AVRUPA KURUMLARINA BAKIŞI VE TÜRKİYE

Bulgaristan'ın Güvenliğini sağlamaya yönelik olarak girmeye çalıştığı Avroatlantik yapılar içerisinde AB, AGİT, BAB ve Avrupa Konseyi gibi birimlerinde önemli bir yeri bulunmaktadır.

Batıdan destek bekleyen Bulgaristan'ın Avrupa kurumlarına girme çabaları iki kutuplu sistemin yıkılmasının ardından ortaya çıkan yeni uluslararası yapıda, Batı kurumları içerisinde yer alan görüş ayrılıklarından çok güçlü bir biçimde etkilenmiştir. Özellikle Almanya, Fransa ve İngiltere arasında yaşanan geniş boyutlu çıkar çatışmaları ve hesaplaşmalar birliğin doğuya doğru olan gelişmelerini yavaşlatmış ve bir belirsizlik içerisine düşürmüştür.

Bu durum Avrupa sürecine dahil olmak isteyen ülkeleri ve dolayısıyla da Bulgaristan'da bir karamsarlığa yol açmıştır. Ancak Maastrich Anlaşması ile Avrupa Birliği'nin ortak dış politika ve savunma örgütü olan BAB' a Bulgaristan'ın da dahil olduğu 9 Doğu Avrupa ülkesinin siyasal garanti sağladıkları bir yer olmuştur.

Bulgaristan'ın BAB, AGİK, AB ve Avrupa Konseyi gibi kurum ve organizasyonlar ile sıkı ilişkiler içerisine girmesine rağmen uluslararası kurumların yeterli garantileri sağlayamaması sebebiyle Güvenlikle ilgili kaygıları devam etmiştir. Güvenlik ve istikrarın korunmasına büyük önem veren Batı Avrupa için Doğu Avrupa'da yaşanan etnik sorunlar ve buna dayalı çatışmalar büyük bir endişe kaynağıdır. Bunu iyi anlamış olan Bulgaristan da ülkesinde yer alan azınlıklar ile ilgili olarak iyileştirici tedbirleri alarak üzerine düşen görevi yapmaya çalışmaktadır.

Türkiye ise Bulgaristan'ın Türk azınlığa yaklaşımını ve Türk azınlıkla ilgili olarak yaptığı iyileştirme çabalarından memnun olmakta ve Avrupa kurumlarına girme çabalarında Bulgaristan'a destek olmaktadır.

BÖLÜM IV

**BULGAR – TÜRK İLİŞKİLERİNDE BİR BAKIŞ AÇISI
“BULGARİSTAN’DA YAŞAYAN TÜRK AZINLIKLAR”**

A- AZINLIK KAVRAMI VE BULGARİSTAN'DAKİ TÜRKLER

Bulgaristan' da ki Türkler ; uluslararası hukuk ve anlaşmalar bakımından azınlık statüsündedir.¹⁴³ Uluslararası hukukta, devletler haricinde ki kişilerden biri de gerçek kişilerdir. Azınlıklarda uluslararası hukukta gerçek kişiler arasında yer almaktadır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, standartlaşmış bir azınlık tanımı yoktur. 16 Aralık 1966 tarihli Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 27. Maddesinde azınlıklara ilişkin bir hüküm yer almış fakat azınlık tanımı yapılmamıştır.¹⁴⁴ Madde aynen şöyledir "*Etnik ve dinsel azınlıkların ya da dil azınlıklarının bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup olan kişiler, kendi gruplarının öteki üyeleri ile birlikte kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme, ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılmayacaklardır*"¹⁴⁵ Görüldüğü üzere demin belirttiğim gibi burada herhangi bir azınlık tanımına yer verilmemiştir. Ancak maddeyi yorumlayarak konuya ilişkin bazı ipuçları elde edinilebilir. Şöyle ki; bu maddede azınlıklara ilişkin bazı atıflarda bulunulmuştur ve hangi yönlerden azınlık statüsüne konulabileceğinin göstergeleri vardır. Bu maddeye göre azınlık etnik, dinsel, dilsel yani konuşulan dil açısından ve kültürel açıdan olabilir. Böylece yapılacak bir tanımın bu öğeleri içermesi gerektiği sonucuna varabiliriz.

İlk kez Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Ulusal Azınlıklara İlişkin Avrupa Sözleşmesinde, BM tarafından da kabul edilen bir tanım yapılmaya çalışılmıştır. Bu tanıma göre azınlık olarak kabul edilme ölçütleri şunlardır: Nüfustan daha az olmak, etnik yada dinsel olarak nüfusun genel karakterinden

¹⁴³ Bilal N. Şimşir, Bulgaristan Türkleri, (Ankara:Bilgi Yayınevi 1986) , s.365

¹⁴⁴ M. Türker Arı, Uluslararası Hukuk Açısından Azınlıklar Üzerine Bir Değerlendirme, Demokrasi Kuşağı, Mart 1993 yıl:1 sayı:3 sayfa:19

¹⁴⁵ Mehmet Genç, İnsan Hakları Ve Temel Özgürlükleri (Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı 1997) s.282

farklı olmak ve en önemlisi bu özelliklere sahip olan grupların kendi özelliklerini korumaya yönelik talepte bulunması.¹⁴⁶ Biz ise Hüseyin Pazarcı' nın yaptığı kısa tanımı temel alacağız: Bir devlette yerleşmiş bulunan ve nüfustan ayrı bir ırk, dil yada dinden oluşan toplumsal grup¹⁴⁷

I. Dünya Savaşı sonrası yapılan anlaşmalarda genellikle azınlık kavramına rastlanılmaktadır. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan BM sisteminde azınlık kavramı yerine *insan hakları* olmuştur. Kanımca insan haklarının korunması konusunda öngörülen mekanizmalar azınlık hakları için de işletilebilir. Zira genel anlayışa göre azınlık grubun bireylerine tanınmıştır. Bu da pozitif hakların korunmasına imkan verebilir.¹⁴⁸ Ancak insan haklarının korunmasına dair mekanizmaların, azınlık haklarının korunmasına dönük olarak işletilemeyeceğini savunan görüşlerde bulunmaktadır.

Bunların dışında azınlıklar rejiminin kendine özgü dört farklı güvence usulü bulunmaktadır. Bunlardan ilki hakları ihlal edilen azınlığa mensup olan kişinin ulusal yargı organlarına başvurabilmesidir. Anlaşmalarda öngörülen ikinci bir yöntem ise sorunun uluslararası örgütlere götürülebilmesidir. Üçüncü bir yöntem karma komisyonların kurulmasıdır. Bu komisyonlarda taraf olanlar; azınlığın uyuğunda bulunduğu devlet ile azınlık temsilcisi ya da azınlık rejimini düzenleyen anlaşmaya taraf devletlerin temsilcileridir. Bu komisyonların bazıları uzlaştırma komisyonudur, bazıları da devletler tarafından bağlayıcı karar alma yetkisi ile donatılır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, ikili ya da çok taraflı anlaşmaların varlığıdır. Dördüncü bir yol ise anlaşmaların azınlık rejimini uluslararası yargı organlarının güvence altına alınması durumunda ortaya çıkmaktadır. Anlaşmada açık bir sorun olması durumunda tarafların uluslararası yargı organları önüne gitmesi belirtilir. Bu duruma örnek olarak 1919 yılına Bulgaristan ile yapılan Neuilly Anlaşmasının 57. Maddesi verilebilir. Bugün dünyada genel eğilim azınlıkların tanınması yönündedir. Azınlıklar lehine yapılan işlemler ve düzenlemeler, insan haklarına ve eşitliğe aykırı davranışlar değil

¹⁴⁶ Arı, a.g.m. s.19

¹⁴⁷ Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk Demleri - II. Kitap (Ankara: Turhan Kitapevi 1990) s.177

¹⁴⁸ Arı, a.g.m. , s.20

bilakis onları tamamlayan durumlardır. Azınlık haklarının verilmesi devletlerin milli bütünlüğünü tehdit etmeyecek biçimde düzenlenmektedir. Azınlıklara tanınan haklar grup üyelerine tanınan haklardır, kolektif haklardan değildir. Azınlık hakları normal haklardan geri değil bilakis onlardan daha ileri haklardandır.¹⁴⁹

Bulgaristan konusuna dönecek olursak Bulgaristan' da Bulgarlar çoğunluk, Türkler azınlıktır ve Türk azınlığın Bulgar çoğunluğundan ayrı özellikleri vardır, yani soyu, dili, dini, geleneği, göreneği ayırır. Anlaşmalar ise bu ayrılıkları tanır ve bunlara saygı gösterilmesini ister. Anlaşmalarda Türk azınlığın haklarına ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi amacıyla Bulgaristan' a sorumluluklar yüklemiştir. Aynı anlaşmalar Türkiye' nin Bulgaristan' da ki Türk azınlıkla olan bağlarını hukuki bakımdan da vurgulamış ve yinelemiştir. Türkiye' nin Türk azınlığı üzerinde, yalnız tarihsel, ulusal insanlık açısından değil, hukuki ve akdi olarak ta söz hakkı vardır. Bulgaristan Türkleri işi, yalnızca Bulgaristan' nın bir iç işi değildir. Türkiye' nin de bu konuda hakları ve yetkileri vardır.¹⁵⁰

B- TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE BULGARİSTAN' DAKİ TÜRKLER

Çoğunlukla, ülkenin güney kesimlerinde, Arda ırmağı havzasında ve kuzey doğuda, Dobruca bölgesin de yoğun olarak, topluca yaşamaktadırlar. Ayrıca ülkenin diğer bölgelerinde ; Orta ve Doğu Stara Planina' da ve Rodop Dağları'nda da dağınık topluluklar halinde yaşamaktadırlar. Yakın zamana kadar başlayan asimilasyon kampanyasına kadar Türkler, başka azınlıklarla birlikte ulusal azınlık olarak resmen tanındılar. Ancak bu sınırlı bir uygulama idi. Zira Bulgaristan da azınlık olma düşüncesiyle ilgili genel kayıtla sınırlandırıldı. Ve 1971 anayasası 1947 Anayasasının aksine etnik azınlıklara kökeni Bulgar olmayan vatandaşlar şeklindeki sözlerin dışında özel bir göndermede

¹⁴⁹ Aynı eser, s.21

¹⁵⁰ Şimşir, a.g.e. , s364

bulunmadı.¹⁵¹ İkinci Dünya Savaşından bu yana geçen çeşitli zamanlarda Türkiye ve Bulgaristan Türklerin göç etmeleri konusunda çeşitli anlaşmalar yapmışlardır. Bulgaristan'dan en büyük göç 1949-1951 arasında gerçekleşti. 1950 yılının Ağustos ayında Bulgar hükümeti 250 000 Türk'ün ülkeden ayrılmak için başvurduğunu duyurdu. Türk hükümeti ise bu kadar kısa sürede böylesine büyük bir insan kitlesini alamayacağını, belirtti ve Kasım 1950'de sınır ihlâllileri nedeniyle Bulgaristan ile olan sınırını Bulgaristan sınırını kapattı. İki ay kadar sonra da iki hükümet arasında bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre sadece Türkiye' ye giriş vizesine sahip olanlar Bulgaristan'dan ayrılabilirdi. Ancak Bulgaristan taahhütlerine uymadı ve Türkleri ülkeden tahliye etmeye devam etti. 1951 Yılında Kasım ayında Türkiye sınırlarını tekrar kapattı. Türk yetkililerin iddialarına göre Bulgar hükümeti mümkün olduğunca Türk'ten kurtulmak amacıyla Türk giriş vizesinin sahtesini yapmaktaydı. Ancak zaten 155.000 Türk Bulgaristan'ı terk etmiş durumdaydı. 1968'de bir anlaşma daha imzalandı. Bu anlaşmaya göre 1944-1951 döneminde gidenlerin yakın akrabalarının ülkeden ayrılmalarına izin verildi. Bu anlaşmanın geçerlilik süresi ise 1978 yılında sona erdi. Son resmi Bulgar istatistiklerine göre 1977 yılının Ağustos ayına kadar bu anlaşma uyarınca göç edenlerin sayısı 52392'dir. Türk kaynakları ise bu sayının 130.000 olduğunu söylemektedirler. Bu tarihten 1989 kadar da pek göç olmamıştır.¹⁵²

Bulgaristan Halk Cumhuriyetinin 4 Aralık 1947 yılında kabul edilen Anayasası azınlık gruplarla ilgili maddeler içeriyordu. Örneğin 71. Madde okullarda Bulgarca öğretim yapma zorunluluğu getiriyordu, ancak bu uygulamaya rağmen ulusal azınlıkların kendi ana dillerinde eğitim görme ve kendi ulusal kültürlerini geliştirme hakkına sahip oldukları belirtiliyordu. Dolayısıyla bir çok Türkçe yayın organı ve Türkçe eğitim yapan okulların yanında Sofya Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Bir de Türk Dili Bölümü vardı. Ancak BKP' nin 1958 yılının 4 Ekim günü yaptığı toplantının ardından, Türkçe öğretim veren okullar ile Bulgar okulları birleştirildi ve 1970'lerin başında Türkçe öğretime son

¹⁵¹ Aynı eser, s.145

¹⁵² Aynı eser, s.146

verildi. Sofya Üniversitesinde %70 kadarı Türk olan çok sayıda öğrencinin devam etmekte olduğu Türkçe bölümü kayıtlarını durdurdu, 1974 yılında ise bu bölüm tamamen kapatıldı.¹⁵³

Aslında ilk başlarda verilen Türkçe eğitim ve Türkçe yayın serbestisi ile Sofya Üniversitesinde kurulan Türk filolojisi , Türkçe tarih ve matematik şubelerinin açılması Bulgar hükümetinin insan haklarına saygısından ileri gelmiyordu. Zira burada amaç çok farklı idi. Bulgar hükümeti 1949-1959 yılları arasında Komünizmin hizmetine yanaşmayan Türk ve Müslüman aydınları, öğretmenleri, eski tüccarları ve esnafları 15 günlük süre ile göçe mecbur etmişler böylece de komünist rejime karşı olan milliyetçi ve dindar unsurları memleketten kovarak Türk ve Müslümanları manevi öndersiz, beyinsiz bırakmayı amaçladılar. Kültür alanında verilen özgürlüklerle ; önce 15 gün vade ile kovulan milliyetçi ve dindar aydınların gitmesinden sonra hasıl olan boşluğu doldurmak, komünist görüşlü aydınlar yetiştirmek; ikinci ve daha uzak vadede güdülen amaç ise gelecekte kurulması beklenen sosyalist Türkiye'ye elaman yetiştirmektir. Bu amaçlar ise Türk halkından gizlenmiyor ve hatta propagandası yapılıyordu.¹⁵⁴

1951 yılından sonra ise hükümet ve BKP, Türkleri devlet ve parti organları ile bütünleştirebilmek amacıyla bir girişimde bulundu ve çok sayıda Türk'ün BKP' ye girmesine izin verdi. Ama resmi yayınlarda Türklerin sosyalist bilinçten uzak oldukları eleştiri konusu oldu. Bununla beraber bildirildiğine göre Türkler polis teşkilatına alınmamakta ve orduda da kariyer yapamamaktadırlar. Türkler askerliklerini bile ulusal inşada kullanılan silahsız birliklerde yapmakta, mesela bir iki hafta silahsız eğitim gördükten sonra inşaat işlerinde çalıştırılmaktadır. Anlaşılan Bulgar yetkililer silahlı eğitim konusunda bile Türklere güvenmemektedirler.¹⁵⁵

Bulgar nüfusunun artış oranlarında ki azalmada Bulgarların Türklere karşı olan hassasiyetlerinde artışa neden olmaktadır. Zira Bulgar nüfus artış oranı son

¹⁵³ Aynı eser, s.147

¹⁵⁴ Salih Baklacı, Bulgaristan' dan 1989 Yılında Yapılan Zorunlu Göçün Politik Nedenleri Ve Sonuçları, (Yeni Forum Dergisi) Temmuz 1991, sayı: 266, s.47

¹⁵⁵ Poulton, a.g.e. , s.147-148

yıllarda sürekli bir azalma göstermektedir. Buna karşın azınlıkların ve özellikle de Türkler, Pomaklar ve Romanların nüfus artış oranı nüfusun çoğunluğuna kıyasla yüksektir. Bu durum yetkililerin iki kaygısını açığa çıkarmıştır. Bunlardan ilki azınlığın nüfusu hızla artarken, çoğunluğun nüfusu azalmaktadır ve Türklerin yüksek doğum oranı dikkate alındığında bu azınlık nüfusun 900.000'i aşabileceği ve toplam nüfusun daha ılımlı bir tahminle %10'u yerine %15'e yaklaşabileceği görülmektedir. Ayrıca Türkler yüksek doğum oranı nedeniyle, iş gücünün de büyük oranını, yaklaşık %15-20'sini oluşturmaktadır. İkinci neden ise Kırcaali ve Dobruca' da ki geniş kırsal alanlar azınlıklar tarafından doldurulmaktadır. Bu yerleşim öylesine yoğundur ki, 1984-1985 kampanyasından önce, Bulgarca konuşulduğunu duymada ülkenin bu geniş bölgelerinde seyahat etmek mümkün oluyordu.¹⁵⁶

1- 1984'DEN 1989'A ZORLA ASİMİLASYON

Bulgar yetkililer ülkede yaşayan bütün Türklerin adlarının zorla değiştirilmesi amacıyla ülke çapında bir kampanya başlattıklarında, yani 1984 yılı sonunda, o zamana kadar süren durum önemli ölçüde değişti. 1985 yılı başlarında kampanya ile ilgili haberler yabancı basında yayınlanmaya başlandı. Bu tarihe kadar bu konuda Bulgar yetkililer sessizliklerini sürdürürken bu tarihten sonra Bulgar yetkililer Türklerin aslında Osmanlı zamanında zorla dönüştürülmüş Slav Bulgarlarının torunları olduklarını ileri sürmeye başlamışlardır. Daha sonra yetkililer bu Slav Bulgarlarının yeni Bulgar isimlerini tamamen gönüllü olarak istediklerini iddia ettiler. Yetkililer bu isim değiştirme kampanyasına Bulgar isimlerinin iade edilmesi ismini vermekteydiler böylece de bir baskı ve zorlama unsurunun varlığını tekrar reddetmişlerdir. Yetkililerin kullandıkları yöntemler geçmiş yıllarda Pomaklara uyguladıkları yöntemlere benzemektedir. Çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu köyler, sabahın erken saatlerinde tank ve

¹⁵⁶ Aynı eser, s.149-150

polislerce kuşatıldı. Daha sonra Bulgar yetkililer ellerinde yeni kimlik kartları veya seçilecek resmi adların yazılı olduğu bir liste ile evleri birer birer ziyaret ettiler ve ev halkını, silah zoru ile yeni kimlikleri almaya ve Bulgar isimlerini gönüllü almak istediklerini gösteren belgeleri imzalamaya zorladılar. Kampanya 1984 yılının Aralık ayında ülkenin güneyinden başladı ve kuzeye doğru yayılarak 1985 yılının Ocak ve Şubat aylarında Dobruca' ya ulaştı. Operasyon Mart ayının sonlarına doğru tamamlanmış görünüyordu.¹⁵⁷

Türk adlarının Bulgar adlarıyla değiştirilmesi kampanyası ile başlayan acı olaylar aslında yüzyıldır oynanan bir dramın son perdesini teşkil etmekteydi. Amaç çok uluslu bir toprak parçası üzerinde tek uluslu bir Bulgar-Slav devleti oluşturma emeliydi ve sorunda buradan kaynaklandı. Aslında katıksız bir devlet dünyanın hiçbir yerinde yoktur. Bütün devletlerde milli veya dini azınlıklar mevcuttur. Ancak Bulgar ırkçıları Türk azınlıklara tahammül edemiyorlardı. Hele hele dini vecibelerini yerine getirenlerin varlığı Bulgar faşistlerini çılgına çeviriyordu.¹⁵⁸

Aslında Bulgar Anayasasının 53. Maddesinin 1. Paragrafı din ve vicdan özgürlüğünü güvenceye alır ve vatandaşların dini vecibelerini yerine getirebilmelerini öngörür. Ancak yetkililer İslami adetlere ve genelde İslam dinine resmi yayınlarda sıklıkla saldırmaktaydılar. Aralık 1984 kampanyasından beri bir çok caminin zorla kapatıldığına ve de az sayıda caminin yıkıldığına dair bir çok rapor bulunmaktadır.¹⁵⁹

İsim değiştirme kampanyasına dönecek olursak; bir çok yerde isim değiştirme kampanyasına karşı şiddetli direnişler oldu. Ancak meydana gelen şiddet olayları hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmak gerçekten zordur ve ölü - yaralı sayısını tespit etmek çok güçtür. Bununla beraber şiddet olaylarının meydana geldiği yerlerin çoğu güney bölgeleriydi. Pek çok insanın hapsedilmesine ve öldürülmesine ilaveten bir çok Türk'te asimilasyon politikasını protesto ettikleri için aileleri ile birlikte ülke içinde sürgüne gönderildiler. Pek çok

¹⁵⁷ Aynı eser, s.158-159

¹⁵⁸ Bilal N. Şimşir, Bulgaristan Türkleri (Ankara: Bilgi Yayınevi 1986), s.342

¹⁵⁹ Poulton, a.g.e. , s.160

Türk topluluğu lideri de kampanyayı protesto etmekteydi. Ve tabii ki bu kişilerin hemen hepsi kampanya sırasında ya tutuklandılar ya da çok kötü işkencelere maruz kaldılar. Pek çok Türk kampanyanın ilk aşamalarında dağlara kaçmışlardı ancak kötü hava koşullarının etkisiyle uzun süre barınamadılar. Pek çok Türk'te ülkeyi terk etmeye çalıştı. Bazıları çok iyi durumda korunan Yunan sınırını geçmeyi başarmıştı, bazıları ise nispeten kolay olan Yugoslavya sınırına yöneldi. Romanya üzerinden Yugoslavya'ya ulaşmaya çalışanlar oldu ve bu kişilerden Romen yetkililer tarafından yakalananlar Bulgaristan'a iade edildiler ve suçlu bulunarak hapse atıldılar. Grek yetkililer ise pek çok durumda mültecilere sığınma hakkı tanımışlardır. Yugoslavya'ya kaçmayı başaranlara ise genellikle 14 gün tutulduktan sonra herhangi bir engelle karşılaşmaksızın Türkiye gitme izni verilmiştir.¹⁶⁰

Bu isim değiştirme olayı Balkanlardan Türk Müslüman unsurunu yok etme kararının uygulanmasının açık bir ifadesiydi. Bulgaristan ise bu kampanyaya karşı koyan Türkleri kamplara sürmekle ve hapse koymakla yıldıracağına inanıyordu. Fakat durum beklentiler doğrultusunda gerçekleşmedi. Farklı yerlerden gelen ve kamplarda birleşen Türkler burada iyice bilinçlendiler ve yıllardır üzerlerinde taşıdıkları korkulardan kurtuldular. Buda ortak düşmana karşı topyekun muhalefet azmini ortaya çıkardı ve sonuçları 1989'da görüldü.¹⁶¹

Basın konusuna gelecek olursak; Bulgar yetkililer olaylar dış basında yayınlanana kadar kampanya hakkında hiç bir açıklamada bulunmadılar. Bu tarihten sonra Todor Jivkov devrilene kadar geçen sürede devamlı olarak Bulgaristan sınırları içinde bir Türk azınlık olduğunu ve Bulgaristan'da bir isim değiştirme kampanyasının olduğunu inkar ettiler. Bulgaristan'da ki tarihçiler de bu politikayı görüş ve iddialarına yansıtmak zorunda bırakıldılar. Bütün bunlara ek olarak resmi basında da 1986 yılının Nisan başında insan hakları ihlallerini reddeden ve ad değiştirme uygulamasının kendilerinin Bulgar kökeninden geldiğini kabul eden kişilerin gönüllü bir hareketi olduğunu iddia eden haberler yayımlandı. Hatta bazı durumlarda baskı altında imzalanmış mektuplar insan hakları

¹⁶⁰ Aynı eser, s.170-179

¹⁶¹ Baklacı, a.g.e. , s.47

ihlali olduğuna dair iddiaları asılsız kılmak amacıyla yayınlanmaktaydı. Bütün bu ret etme çabalarına bazı yetkililerin açıklamaları bu yayınlarla çelişki oluşturmaktadır. Zaten bu yayınlara da kendilerinden başka inanan yoktu.¹⁶²

2- 1989'DA KİTLESEL GÖÇLER

Türklerin genellikle durumu pasif bir şekilde kabullenmelerinden kaynaklanan küçük ve seyrek protesto olaylarının oluşturduğu durum 1989 yılı başlarında büyük ölçüde değişti ve cılız protesto olayları yerini resmi olmayan protesto gruplarına ve ülke çapında gerçekleşen geniş katılımlı protesto eylemlerine bıraktı. Bulgar yetkililer bu eylemlere şiddetli bir baskıyla ve binlerce eylemciyi kitleler halinde sürerek tepki verdiler. Bunu Türklerin Türkiye'ye genel göçü izledi. Her gün binlerce kişi Bulgaristan'ı terk ediyordu ve bu göç dalgasının yatışacağına dair hiç bir belirti yoktu. Resmi Bulgar yazılarında 150.000 pasaportun verildiği ayrıca 100.000 pasaport başvurusunun da kabul edildiğini belirtiyordu.¹⁶³ Bulgaristan ile olan ilişkilerimiz aslında normal sayılabilecek bir düzeyde seyrediyordu ancak 300.000'e yaklaşık soydaşın kısa bir sürede ülkemize gönderilmesi ilişkileri kopma noktasına getirdi. Soydaşların özellikle 1984 yılından sonra ağır baskı ve zulüm altında tutulması, isimlerinin değiştirilmesi, ibadetlerinin engellenmesi, dillerini konuşmalarının yasaklanması ve benzeri olayların haklı görülebilecek bir yanı olmadığı açıktır.¹⁶⁴

Bulgarların bu zulümlerine karşı yavaş yavaş muhalefet grupları da oluşmaya başlamıştı. 1988 yılının Ocak ayının 16'sın da altı muhalif *Bulgaristan Bağımsız İnsan Hakları Derneği*'ni kurdu. Bulgar yetkililerin baskı, zulüm ve iç göçe zorlamalarına rağmen, yöneticiler derneğin görevini yerine getirmişlerdir. Bundan başka 1988 sonunda sadece Bulgaristan'da yaşayan Türklerin savunan *İnsan Hakları Demokratik Birliği* kuruldu. Diğer amaçlarının yanı sıra asıl amacı asimilasyon kampanyasına ve diğer dini - kültürel baskılara karşı çıkmak, karşı

¹⁶² Poulton, a.g.e. , s.183

¹⁶³ Aynı eser, s.185

¹⁶⁴ Mehmet Gönlübol, Olaylarla Türk Dış Politikası (Ankara: Siyasal Kitapevi 1996) , s.618

çıkılmasını sağlamaktı. Daha sonra 1989 yılının 30 Ocakta 1989 Viyana Desteği Derneği kuruldu. Bu üç kuruluş birbirleri arasında iyi ilişkiler kurmayı başardılar daha doğrusu şartlar da bunu gerektirmekteydi. Bu örgütler kısa süre içinde bir çok üye kazandılar. Özellikle Demokratik Birlik ve 1989 Viyana Derneği ülke çapına yayıldılar. Bu örgütlerin faaliyet gösterebilmeleri ve artan oranda desteklenmelerinde ki asıl neden SSCB'de uygulanmaya başlanan Glasnost'un oluşturduğu iklim ve bu yumuşamanın Bulgaristan'a dahiline de yansımalarıdır. Uluslararası arenada meydana gelen bu değişiklikler sebebiyle yetkililer *BBC*, *Deutsche Welle*, ve *Radio Free Europe (RFE)* yayınlarının engellemekten vazgeçmek zorunda kaldılar. Tabii arada sırada Türk Radyosu ve RFE' nin yayınlarını yine engellediler. Bu gelişme batı ile yapılan Telefon görüşmelerinin kolaylaştırılması ile birleşti ve yeni örgütlerin önceden yasaklı olan bu iletişim araçlarını ve yabancı radyo istasyonlarını amaçları doğrultusunda kullanabilme imkanı sağladı. Açlık grevleri Belene ve diğer pek çok yerde ki Türk'ün bir protesto aracı olarak kullanılmaya başlandı. Belene isminin zikredilmesinde ki asıl sebep burada bulunan kampta yapılan ağır zulüm, işkence ve baskılara dikkat çekmektir.¹⁶⁵ Zira 1944 ten beri tehlikeli sayılan insanların tecrit yeri olan bu adanın yeni konukları Türklerdi. Burada bu kampta yapılan işkence, baskı ve zulümleri sayfalar dolusu anlatabiliriz. Ancak adanın girişinde ve adaya bakan kısmında mahkumların okuması için asılan taktaki sözler her şeyi açıklamaya yeter sanırız. Takta aynen şunlar yazılı idi:

**<< HER TÜRLÜ ÜMİDİ DIŞARIDA BIRAK
BURADA DİN VE TANRI YOKTUR.
HERŞEY BENİM >>**

Bu cümleyle birlikte başında ki şapkasında beş köşeli bir yıldız olan, yumruğunu sıkılmış büyük boyda bir milis maketi tabloyu tamamlıyor ve her şeyi açıklığa

¹⁶⁵ Poulton, a.g.e. , s.187-188

kavuşturuyordu. Takın adanın giriş kısmına bakan tarafında ise İş Islah Yurdu yazıyordu.¹⁶⁶

Açlık grevlerine dönecek olursak; 1989 yılında ortaya çıkan bu girişimlerin önemli farkı bu eylemlerin yabancı radyo istasyonları tarafından duyurulması idi. Ülke içinde ki enformasyon tekellerinin yok edilmesi yeni örgütlerin işine yardı ve bu örgütlerin kitlesel protesto eylemlerini koordine etmesini sağladı. Bu eylemler 1989 yılının Mayıs ayında Silistire, Şumen, Razgrad ve kuzey bölgelerinde yaşayan Türklerin açlık grevleri ile yeniden başladı.¹⁶⁷

Bu ve diğer eylemlere karşı Bulgarları şiddet kullanarak gözdağı vermesinin ardından Bulgar hükümeti eylemcileri Bulgaristan'dan sürme politikasına yöneldi. Yukarıda adı geçen üç Türk örgütünün ilk önderleri 1989 yılının Mayıs ayı sonunda sürüldüler ve diğer sürgünler bunu takip etti ve kısa bir sürede sürgünler bir akın halini aldı. Türk televizyonu TRT'ye göre Haziran ayının 14' ünde bu sayı 14.000'e çıkmıştı ve her gün binlerce kişi de göç etmeye devam ediyordu. Ağustos sonunda bu sayı 300.000'e ulaşmıştı. Bu sayıların büyüklüğü ülkeyi terk etmek istemeyen ancak çeşitli tehdit ve baskılarla göç etmek zorunda bırakılan eylemcilerin ilk grubu olduklarını ve de yetkililerin ancak büyük gruplar halinde göçe izin verdiklerini göstermektedir. Genelde hiç bir insan çok büyük sıkıntılara uğramadıkça veya mecbur olmadıkça doğup büyüdüğü, yüzyıllardır üzerinde yaşadığı topraklardan ve ülkeden göç etmez hele de böyle büyük gruplar halinde hiç göç etmez. Çünkü insanların yüzyıllardır yaşadığı topraklardan kopması ve her şeye sıfırdan başlayarak başka bir yere göçmesi kolay değildir sanırım. Yaşananlar da böyledir. Pek çok Türk zoraki asimilasyon siyaseti sebebiyle ve devlet tarafından yapılan baskılar nedeniyle bu ülkede kendileri için artık bir gelecek olmadığı kanaatine varmış ve pek çok Türk maddi açıdan daha güvenceli, yerleşik bir hayat yaşamalarına rağmen Türkiye'de yeni bir başlangıcı tercih etmişlerdir. Özellikle 1989 yılının Mayıs ayı içinde ve

¹⁶⁶ Vasil Lilov Kazaski, Ölüm Kampı Belene , Çeviren:Osman Ertürk (İstanbul: SİSAV Yayınları 1984), s.7

¹⁶⁷ Poulton, a.g.e. , s. 188

öncesinde sürülen kişilere genellikle bir kaç saat süre vermişlerdir. Bütün hepsi evlerini ve tüm değerli eşyalarını bırakmak zorunda bırakıldılar ve Bulgar yetkililer tarafında beş yıl içinde Bulgaristan'a geri dönmeleri halinde mal ve mülklerinin iade edileceği bildirildi. Daha sonra gerçekleşen göçlerde daha doğru bir ifade ile sürgünlerde ise nispeten yanlarına daha fazla eşya almalarına izin verildi. Ancak bütün bunlara rağmen arkalarında pek çok değerli eşya bıraktılar. Sürgünlerin çoğunluğu önceki göçler nedeniyle akrabalarının yaşamakta bulunduğu Türkiye'ye gerçekleşti. Sürgünler yapılırken başta Türkiye'ye değil de Avusturya, Yugoslavya gibi COMECON üyesi olmayan ülkeler için verilmişti. Ancak Haziran ayının başlarında sürgünler doğrudan Türkiye'ye yönlendirilmişti. Çok sayıda göçmen soydaşın çok az bir parayla gelmesi Türkiye açısından sorunlar oluşturmuştur. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Türkiye göçmen soydaşlarına karşı çok sempatik bir tavır aldı.¹⁶⁸ Zaten Türk devletinin başka bir tutum alması da mümkün değildi. Türk halkı zulüm ve işkence gören soydaşlarının yanında tek vücut olarak yer almasını bilmişti. O zamanın Başbakanı Turgut Özal'da halkın nabzını iyi tutuyordu ve bu potansiyeli kaçıramazdı. Hatta hatta kendisine oy kazandıracak hiçbir cümleyi söylemekten geri kalmadı. Hele hele "*Milyon kişi yollasınlar, hepsini alırız...Bulgar domuzuna gösteririz gününü...*"¹⁶⁹ sözü çok dikkat çekicidir. Bu tip ifadeler Türk kamuoyunda destek alır, bu doğrudur. Ancak böyle ifadelerin diplomatik teamüle aykırı olduğu da açıktır ve ülkemizi diplomatik açıdan zora sokabilir. Kriz dönemlerinde devlet adamlarının hislerine hakim olmaları, akıl ve mantığa uygun politikalar izlemeleri gerekir Bu ülke çıkarları açısından daha önemlidir. Konuya dönecek olursak; 1989 yılının Haziran ayında hükümet göçmenlerin iki yıl sürenin dolmasını beklemeden Türk vatandaşlığına kabul edileceklerini TRT'de açıkladı. 1989 yılının Ağustos ayının sonunda göçmenlerin sayısı 300.000'i aşmıştı. Türk hükümeti ise tedbir amacıyla sınırını kapadı ve Bulgaristan'dan giriş yapacak olanlara tekrar vize uygulamasına başladı. 1990 yılının Ocak ayında geri dönenlerin sayısı 130.000'i aşmıştı. Bunun ana kaynağı Türkiye'de karşılaştıkları

¹⁶⁸ Aynı eser, s. 191-192

¹⁶⁹ Mehmet Ali Birand, Milliyet, 24/10/1989

ağır ekonomik durum ve Bulgaristan'da meydana gelen değişikliklerdi. Ama geri dđnenler Bulgaristan'da daha bđyđk sorunlarla yđz yđze geldiler. Dđnenlerin bđyđk bir kısmı zor kullanarak Őlkenin başka bđlgelerine sđrđldđler, çeşitli eziyetlere uğratıldılar. Bu tđr fiiller 1990 yılının 10 Kasımından itibaren kaldırıldı ama konut sıkıntısı ve işsizlik devam etti. Hala pek çok Tđrk ũlkeden ayrılmak istemekteydi. 1990 yılının Mart ayında 6000'den fazla Tđrk'e Tđrk Bđyđkelçiliđinden vize almaları için bir aylık sđre verildi. Vize için başvuranların yđđlmasından dolayı elçilik bilet sistemini uygulama sokmuştu.¹⁷⁰

Bu gelişmelerle beraber sđrgđndeki Tđrklerin çoğunluğu, sıradan Bulgarlardan bir dđřmanlık gđrmediklerini belirtmişlerdir. Ancak Bazı bđlgelerde Bulgarların Tđrklerin protesto hareketlerinden tedirgin oldukları bilinmektedir. Bunun temel nedeni ise hđkđmetin; Tđrklerin Bulgarlara saldıracakları iddiasıdır. Bđtđn olumsuz propagandaya rağmen bđtđn protesto gđsterileri dahilinde etnik gruplar arası bir çatışmadan ve şiddetten sđz edilmemiştir. Uluslararası arenada ise ilk başlarda bu olaylar pek ilgi gđrmemiřtir. Bununla beraber çeşitli insan hakları grupları Bulgar hđkđmeti nezdinde ve Birleşmiş Milletler dahilinde sorunu gđndeme getirmeye çalışmışlardır. Uluslararası Af Őrgđtđ' de Bulgar hđkđmeti ve BM nezdinde konuyu gđndeme getirmişler ve mevcut durumun dđzeltilmesi için çaba gđstermiřlerdir. Daha sonra uyanan batılı devletler ve diğer hđkđmetler Tđrkiye kadar ateşli bir şekilde olmasa bile sorunu çeşitli fırsatlarda ortaya getirmişlerdir. Hele hele Mayıs olayları ve yapılan sđrgđnler daha bđyđk bir tepkiye yol açmışlardır. Suriye gibi bazı Mđslđman Arap ũlkelerinin uluslararası arenada Bulgaristan'a destek çıkması ve Bulgaristan'ın COMECON' da ki bazı mđtfeviklerinin bu konuda kendisine destek olmaması ilginçtir.¹⁷¹

B- GŪNŪMŪZDE BULGARİSTAN TŪRKLERİNİN DURUMU

1989 yılının 10 Kasımında Todor Jivkov gđrevinden ve onun yerine Peter Mladenov getirildi. Jivkov' un SSCB de yaşanmakta olan Gorbaçov'

¹⁷⁰ Poulton , a.g.e. , s.193

¹⁷¹ Aynı eser, s.194-195

un politikalarına uyum sağlayamadığı ve bu politikalara ayak uyduramadığı açıktı. Jivkov Doğu Avrupa'daki gelişmelere de uzak kalmıştı. BKP içinde gerçekleşen darbe ile ülkede izlenen siyasette hemen gözle görülür bir yumuşama gerçekleşti. Ve bir süre sonra Türk azınlığın doğal hakları iade edildi, Türkçe konuşma ve ibadet yasakları kaldırıldı, isimler iade edildi. Bu Türk azınlık için sevinç verici bir olaydı. Ancak Ülkede ki bütün kesimler bu yeni politikayı sevinçle karşılamadı. Zira Bulgar ulusçuları hemen tepki göstermişti. Demokratik muhalefet, IADHR' yi de içine alan Demokratik Güçler Birliği yani SDS göstericilerin hedeflerinden biri haline geldi. Ama korkulan derecede bir gelişmede olmadı. Asimilasyon kampanyasının sorumluluğu birilerine yıkılmaya da çalışılıyordu. Todor Jivkov ise 1990 yılının 18 Ocağında tutulandı. Suçlama asimilasyon kampanyası sırasında ırksal kin ve düşmanlıktı. Ancak soruşturmalar epey yavaş gidiyordu. Ve 1991 yılı başında da asimilasyon kampanyası sebebiyle cezalandırılan hiç kimse yoktu.¹⁷²1990 yılının 19 Nisanında Bulgaristan Komünist Partisi (BKP) kapandı ve yerine 1990 yılının post modern versiyonu olan Bulgaristan Sosyalist Partisi (BSP) kuruldu.¹⁷³ BSP 1991 yılının Haziran ayında yapılan seçimleri kazandı. Bu bize suçluların neden cezalandırılmadığını açıklayabilir. Şöyle ki değişen sadece partinin ismiydi oysa yapı aynen duruyordu. Zira seçimlerde partinin önde giden simalarının pek çoğu asimilasyon kampanyasının suç ortakları idi. Ancak partinin bu durumu Demokratik Güçler Birliği'nin (SDS) partiye hakim olması ile değişmeye başlamıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra bir başka oluşumda dikkat çekmekteydi. O da Haklar Ve Özgürlükler Hareketi'nin (DPS) nin yükselişi idi. Bilindiği gibi DPS Ahmet Doğan tarafından 1989 yılının Aralık ayında kurulmuştu. Ve kendine amaç olarak ta Türk ve Müslümanların ırksal ve dinsel özgürlüklerinin sağlanmasını seçti. Yola ilk çıktığında aslında sadece bir halklar örgütü olduğu iddiasındaydı ve kesinlikle bir parti olmadıklarını vurguluyorlardı. Ama *de facto* olarak bir parti görünümündeydi. Ancak bu açıkça ifade edilemezdi. Zira Ocak kararları ile DPS

¹⁷² Aynı eser, s. 199-201

¹⁷³ Rod Usher , The Bulgarian Blues , TIME INTERNATIONAL, April 21, 1997

http://pathfinder.com/time/magazine/1997/int/970421/europe.the_bulgarian.html

gibi azınlık örgütlerinin seçimlere girmeleri yasaklanmıştı. Ancak örgüt çığ gibi büyüdü. Buda beraberinde kendisine yönelik saldırı ve protestoları getirdi. Haziran seçimlerinde özel bir yasa ile seçimlere katıldı ve 400 sandalyeli parlamento da 23 sandalye kazandı. Bu da kendisinin gayrı resmi olarak Türklerin partisi

olduğunu göstermekteydi. Ancak DPS sadece Türklerden oy almamaktaydı. Pomaklar, Romanlar ve diğer Müslüman azınlıklarda DPS' ye destek vermekteydi. Hatta hatta özgürlük yanlısı bazı Bulgarlar bile DPS' yi destekliyorlardı. Çabalar boşuna değildi ve 1991 yılının Şubat ayına gelindiğinde Türkçe eğitim ve yayın hakkı da dahil olmak üzere bir çok tabi hak geri alınmıştı.¹⁷⁴

D- İKİLİ VE ÇOK TARAFLI ANLAŞMALAR BAKIMINDAN BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN DURUMU

1- BERLİN ANLAŞMASI (1878)

Bulgaristan 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin anlaşması ile Türkiye' ye tabi ve haraç gûzar bir prenslik şekline sokulmuştur. Güney kısmı da Rumeli Şaki adıyla mümtaz bir vilayet haline getirilmiştir ve anlaşmada bu vilayetin valisi Hıristiyan olacak ve idare esasları da beynelmilel bir komisyon tarafından tanzim ve tedvin edileceği belirtilmiştir.¹⁷⁵ Anlaşmanın üçüncü maddesine kurulan prensliğin prensinin ahali tarafından serbestçe seçileceği ve büyük devletlerin rızası ile tasdik olacağı belirtilmişti. Dördüncü maddede prensin seçiminden önce Tırnova kentinde toplanacak bir meclisin Bulgaristan Anayasasını hazırlayacağı belirtilmişti ve bu maddenin ikinci fıkrasında gerek prensin seçimi gerekse

¹⁷⁴ Poulton , a.g.e. , s.191-210

¹⁷⁵ İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi (İstanbul: Türkiye Yayınevi 1971), Cilt:4, s.315

anayasanın hazırlanması sırasında Bulgaristan da ki Türklerin hak ve çıkarlarının gözetileceği vurgulanıyordu. O dönem itibariyle Türk ve Müslüman aynı anlamda kullanılıyordu böyle olmasına rağmen yine anlaşmanın dördüncü maddesinde sadece Müslüman Türk azınlığı için Türk sözcüğü kullanılmıştı. Anlaşmanın hem Türkçe hem de Fransızca tercümelerinde Türk sözcüğü geçmekteydi. Bulgarlar ile Türklerin karışık olarak yaşadıkları mahallerde Türklerin hukuk ve menfaatlerinin gözetileceği belirtilmekteydi. Anlaşmada Türklerin haklarına ilişkin bu ve benzeri diğer maddelerde yer almaktaydı. Görüleceği gibi Bulgaristan daha bir devlet olarak ortaya çıkarken ülkesinde yaşayan Türk azınlığın hak ve özgürlüklerine saygı gösterme yükümlülüğü altına girmişti. Bu yükümlülüğü Berlin Anlaşmasını imzalayan devletler ile Osmanlı Devletine karşı idi. Bulgar kamu hukuku da bu yükümlülüklerine ters düşecek hükümler içermeyecekti. Bulgar yasa ve uygulamaları da Bulgaristan' da yaşaya Türk azınlığın hak ve özgürlüklerine engel olmayacaktı. Berlin Anlaşması çok taraflı bir anlaşma idi. Bu yüzden sadece Türkiye' ye karşı değil diğer Avrupa ülkelerine karşı da yükümlülük altına girmiş olmaktadır.¹⁷⁶

2- İSTANBUL PROTOKOLÜ VE SÖZLEŞMESİ (1909)

Bulgaristan 1908 yılında bağımsızlığını ilan etti ve bir krallık oldu. Bulgaristan' nın bağımsızlığının onaylanması amacıyla Osmanlı hükümeti ile Bulgaristan arasında 19 Nisan 1909 yılında İstanbul protokolü imzalandı ve buna bir de sözleşme eklendi. Bulgaristan' da yaşayan Türk azınlığın hakları ve mallarıyla ilgili olan bu sözleşme, protokolün bölünmez bir parçasını teşkil ediyordu. Bu protokolün ikinci maddesine göre Bulgar krallığı, ülkesinde ki Türk - Müslüman azınlığa din ve mezhep özgürlüğü, hak eşitliği tanımaktaydı. Türk azınlığı, Bulgar çoğunluğunun sahip olduğu medeni ve siyasal haklardan yararlanacaktı. Bunun dışında dini konularda büyük ölçüde özerklik ve serbestlik getiriliyordu. Bu protokol ve sözleşme ile Bulgaristan Türk - İslam topluluğunun azınlık hakları yeniden vurgulanmış ve güvence altına alınmıştı. Bulgaristan' da

¹⁷⁶ Aynı eser, s.365-368

ki Türkler Bulgar çoğunluk ile yanı siyasal ve medeni haklara sahip olacak, okullarını ,camilerini, mescitlerini, hayır kuruluşlarını ve vakıflarını koruyup yaşatabileceklerdi. Bulgar devleti Türklerin eserlerini koruyacaktı hata korumak ve yaşatmak için bütçeye para koyacaktı. Bütün bu sayılanları Türk devletine karşı yükleniyordu. Bulgaristan' da ki Türk - İslam azınlığı ve Türk - İslam eserleri Bulgaristan' nın bir iç işi değildi, anlaşmanın ve devletler hukukunun güvencesi altında idi.¹⁷⁷

3- 1913 ANLAŞMASI VE MÜFTÜLÜKLERE İLİŞKİN SÖZLEŞME

Balkan savaşları neticesinde 29 Eylül 1913 tarihinde, Türkiye ve Bulgaristan arasında bir barış anlaşması yapıldı. Bu anlaşmanın iki nolu ilavesi olan sözleşme Bulgaristan müftülükleri ile ilgili idi. Ve gerek anlaşmada gerekse sözleşmede Türk azınlığın hakları tekrar vurgulandı. Bu anlaşmanın sekizinci maddesi Türk azınlığın hak ve özgürlükleri ile ilgilidir. Burada Türk kelimesi yerine Müslüman kelimesi kullanılmıştır. Anlaşmada Bulgar devletinin sınırları içinde yaşayan Müslümanların Bulgarlar ile eşit olacakları belirtilmiştir. Bulgaristan da yaşayan Türk azınlığı, Bulgarların yararlandıkları haklardan yararlanacak, Türk azınlığın da Bulgarlar gibi din ve ayin özgürlüğü olacaktır. Ayrıca Müslümanların gelenek ve göreneklerine saygı gösterilecekti. Aynı anlaşmanın sekizinci maddesine göre Bulgaristan' da ki İslam cemaatleri ve bunların malları Bulgar devleti tarafından tanınmakta idi. Onuncu ve on birinci maddelerine göre Türk mallarına saygı gösterilecekti. On ikinci maddede Bulgaristan' da ki Türk-İslam vakıflarına dokunulmayacağı, on dördüncü maddede ise mezarlıklara saygı gösterileceği vurgulanmaktaydı. Görüleceği üzere Türk-Bulgar anlaşması Türk azınlığın bütün hak ve hukukunu güvence altına almaktaydı. Türk azınlığı anlaşmanın güvencesi altında tüm medeni ve siyasal haklardan, din ve ayin özgürlüğünden yararlanacak, topluluğa ait örgütünü ve vakıf mallarını koruyup yaşatabilecekti. Bulgar devleti de topraklarında ikamet eden Türk azınlığın haklarına ve özgürlüklerine hiç bir set çekmeyecekti.

¹⁷⁷ Aynı eser, s. 368-370

Anlaşmanın iki numaralı eki de dini konularda, vakıf ve eğitim alanında büyük özgürlükler getiriyordu. Buna müftülerin serbestçe Müslümanlar tarafından seçimi de dahildi. Böylece Bulgar devleti Türk azınlığın haklarına ve özgürlüklerine saygı göstermeyi bir defa daha yüklenmişti. Türkiye' nin Türk-İslam toplumuyla olan bağı bir kez daha perçinlenmişti.¹⁷⁸

4- NEUİLLY BARIŞ ANLAŞMASI (1919)

27 Kasım 1919 yılında imzalanan Neuilly barış anlaşmasının dördüncü bölümü Bulgaristan' da ki azınlıkların korunmasına ilişkindir. Bulgar devleti bu bölümde yer alan hükümleri anayasa değerinde saymayı kabul etmiştir. Yani azınlıkların korunmasıyla ilgili hükümler, anayasa kuvvetinde sayılıyordu. Dördüncü bölüme göre Bulgar devleti din, ırk, dil ayrımı gözetmeksizin topraklarında yaşamakta olan azınlıklara tam eşitlik tanıyacak ve azınlıklar din ve inançlarının gereğini serbestçe yerine getirebileceklerdir. Medeni ve siyasi haklara sahip olabilecekler, maarif, dini, sosyal ve hayra yönelik kurumlarını kurabileceklerdi. Görüleceği üzere azınlıkların korunması ile ilgili olan hükümler Bulgar devleti açısından uluslararası bir yükümlülüktür ve BM güvencesi altındadır yani Bulgaristan bunları tek yanlı bozamaz. Korunması gereken azınlıkların başında da Türk azınlığı geliyordu. Zira Türkler Bulgarlardan sonra ki en kalabalık grubu oluşturuyordu. Ve Neuilly anlaşmasının azınlıkların korunması ile ilgili hükümleri öncelikle Türk azınlığı içindi diyebiliriz.¹⁷⁹

5- TÜRKİYE - BULGARİSTAN DOSTLUK ANLAŞMASI (1925)

18 Ekim 1925 yılında Türkiye ve Bulgaristan arasında bir dostluk anlaşması imzalandı. Konumuz açısından bizim için önemli olan anlaşmaya ekli protokolün (A) paragrafıdır. Bu paragraf şöyledir. “İki hükümet azınlıklarının korunmasına ilişkin olarak Neuilly Anlaşmasında yazılı hükümlerin tümünden

¹⁷⁸ Aynı eser, s.370-374

¹⁷⁹ Aynı eser, s.374-376

Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlıklarını ve Lozan Anlaşmasında yazılı hükümlerin tümünden Türkiye'de oturan Bulgar azınlıklarını yaralandırmayı, karşılıklı olarak, yükümlenirler.

Neuilly ve Lozan Anlaşmalarından herhangi birini imzalayan devletlerin azınlıklar konusunda sahip oldukları tüm hakları Bulgaristan Türkiye'ye, Türkiye'de Bulgaristan'a karşılıklı olarak tanır.” Demek ki Neuilly anlaşmasının azınlıkların korunmasıyla ilgili hükümleri bu anlaşmanın da bölünmez bir parçasıdır. Ve bu anlaşma süresiz yapılmıştır. O günde beri bozulmamış ve ortadan kaldırılmamıştır ve bugün hala yürürlüktedir. Tabii olarak azınlıkların korunmasına ilişkin hükümlerde yürürlüktedir. Bulgar devleti halen bunları uygulamakla yükümlüdür. Türkiye bunu Bulgaristan'dan isteyebilir.¹⁸⁰

6- TÜRK - BULGAR İKAMET SÖZLEŞMESİ (1925)

Türkiye ile Bulgaristan arasında 18 Ekim 1925 yılında yapılan Dostluk Anlaşması sırasında aynı gün iki ülke arasında bir ikamet sözleşmesi yapıldı. Bu sözleşmenin özellikle ikinci maddesi doğrudan doğruya Bulgaristan Türkleri ile ilgiliydi. Madde şöyledir: “*Akit taraflar, Bulgaristan Türklerinin ve Türkiye Bulgarlarının isteğine bağlı göçlerine hiçbir engel çıkarılmamasını kabul ederler.*

Göçmenler, yanlarında taşınır mallarını ve hayvanlarını serbestçe tasfiye etmek hakkına sahip olacaklardır. Taşınmaz mallarını kesin gidişlerinden önce tasfiye etmemiş olanlar, göç gününden başlamak üzere, iki yıllık bir süre içinde bu tasfiyeyi yapmak zorundadırlar.

Malların tasfiyesinden elde edilen paraları ilgililerin dışarı çıkarma biçimi konusunda iki hükümet arasında anlaşma yapılacaktır.” Bu madde Bulgar devleti açısından son derece önem arz etmektedir. Zira Bulgar makamları Türklerin Türkiye'ye göçlerine engel olmayacaktır. Bu sözleşmede bugün hukuken hala yürürlüktedir ve Bulgar devleti Bulgaristan' da yaşayan Türklerin göçlerine hiç

¹⁸⁰ Aynı eser, s.376-377

bir şekilde engel olmamalıdır. Türk devleti Türklerin göçleri konusunda her zaman birinci dereceden söz hakkına sahiptir.¹⁸¹

7- 1947 TARİHLİ BULGAR BARIŞ ANLAŞMASI

İkinci Dünya Savaşından sonra Bulgaristan ile müttefik devletler arasında 10 Şubat 1947 tarihinde bir barış anlaşması imzalandı. Türkiye' nin taraf olmadığı bu anlaşma bugün hala yürürlükte ve Bulgar devleti bu anlaşma ile ülkesinde yaşamakta olan Türk azınlığın haklarını koruma konusunda uluslararası yükümlülük altına girmiştir. Bizim açımızdan anlaşmanın önemli olan ikinci maddesi şöyledir: *“Bulgaristan ırk, cinsiyet dil ya da din farkı gözetmeksizin yetkisi altında ki herkesin söz, basın ve yayın, ibadet, düşünce, ve toplantı özgürlükleri dahil, tüm insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanmasını sağlayacak bütün tedbirleri alacaktır.”* Görüleceği üzere bu madde Bulgaristan' da yaşayan azınlıklara ve başta Türklere büyük bir özgürlük alanı sağlamaktadır. Eğer bu ilkeler Bulgaristan' da yaşayan Türkler tanınsa ve uygulanırsa Türkler açısından bir sorun kalmaz. Ancak sorunda buradadır. Bulgar devleti bu özgürlüklerin uygulanmasını engellemekte ve ayrımcılığı engelleyecek yasal düzenlemeleri yerine getirmemektedir. Bu anlaşmanın üçüncü maddesinde özellikle vurgulanmasına rağmen yani ayırım gözetici yasaları kaldırmak ve ileride de ayrımcı önlemlere başvurmamak yükünü son zamanlar kadar suiistimal etmekteydi.¹⁸²

8- ARALIK 1975 TÜRKİYE-BULGARİSTAN DEKLARASYONU

Bu deklarasyona göre Bulgaristan ve Türkiye BM prensiplerine uygun hareket etmeyi taahhüt etmişler ve AGİK konferansının Nihai Senet' i hükümlerinden de esinlenmek suretiyle temel insan hak ve hürriyetlerine saygıyı sağlayacaklardır.

¹⁸¹ Aynı eser, s.377-380

¹⁸² Aynı eser, s.380-381

Bu vesika esas itibariyle sade bir metindir ancak iki ülke arasında dostluk ilişkilerinin başlamasını sağlamaya yardımcı olabilecek bir belgedir.¹⁸³

9-İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ BELGELER

Bulgaristan’ da yaşayan Türkler ikili ve çok taraflı anlaşmalar uyarınca hem azınlık statüsünden hem de insan haklarından yararlanmak durumundadırlar. Bulgaristan ve Türkiye devleti Bulgaristan’ da yaşayan Türklerin azınlık statüsü ve azınlık hakları ile ilgili anlaşmalar yaptıkları gibi, insan haklarını güvence altına alan çok taraflı anlaşmalara da imza koymuşlardır. Her iki devlette başta BM anlaşmasına taraftırlar ve BM ye üyedirler. BM anlaşması örgütün amaçlarından birinin insan haklarına saygı göstermek olduğunu belirtmektedir.¹⁸⁴

Anlaşmanın birinci maddesinin 3. fıkrası şöyledir. “*Ekonomik, sosyal, fikri ve insani mahiyetteki, milletlerarası davaları çözerek ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine karşı saygıyı geliştirerek ve teşvik ederek, milletlerarası işbirliğini geliştirmek.*”¹⁸⁵ BM anlaşmasının bundan başka maddelerinde de insan hak ve özgürlüklerine saygı vurgulanmaktadır. Bu maddeleri vurgulayacak olursak; Genel Kurulun amaçları sıralanırken 13. Madde (b) bendi şöyledir: “*Ekonomik sosyal alanlar ile fikri, kültür ve eğitim ve sağlık alanlarında milletlerarası işbirliğini geliştirmek ve ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarından ve ana hürriyetlerinden faydalanmasını kolaylaştırmak için tetkiklere yol açar ve tavsiyelerde bulunur.*”¹⁸⁶ 55. Maddenin c bendinde sıralanan BM’ nin görevleri şunlardır: “*İrk cins, dil, veya din farkı gözetmeksizin insan haklarına ve ana hürriyetlerine saygı gösterilmesini kolaylaştıracaktır.*”¹⁸⁷ Bir BM organı olan

¹⁸³ Prof. Dr. Hamza Eroğlu, Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan’daki Türk Azınlığın Sorunu, Bulgaristan’da Türk Varlığı (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi 1992), s.39-40

¹⁸⁴ Aynı eser, s.381

¹⁸⁵ Genç, a.g.e. , s.231

¹⁸⁶ Aynı eser, s.232

¹⁸⁷ Aynı eser, s.233

Ekonomik ve Sosyal Meclisin görevlerini düzenleyen 62. Madde ise : “*Meclis, herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine bilfiil saygı göstermesini sağlamak üzere tavsiyelerde bulunabilir.*” der.¹⁸⁸ Anlaşmada sıralanan bu hükümler Bulgaristan’da uygulanmış olan baskı ve zulümleri yasaklayıcı niteliktedir. Ayrıca Bulgaristan ve Türkiye 10 Aralık 1948 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ de imza koymuşlardır. Bu bildirin bir çok maddesi Bulgar devletinin Türklere yapmış olduğu zulüm ve baskıları yasaklayıcı niteliktedir.¹⁸⁹ Bu maddelere örnek vermek gerekirse:

Madde 2: “*2/1: Herkes, ırk, renk, cins, dil, siyasi ya da başkaca herhangi bir düşün, ulusal ya da sosyal köken, servet, doğuş, ya da herhangi bir durum gözetilmeksizin, işbu Bildirgede açıklanan haklardan ve tüm özgürlüklerden yararlanabilir.*

2/2: Bundan başka, bir kişinin uyruğu bulunduğu ülke ya da toprakların siyasi, hukuki ya da uluslararası statüsü bakımından, bu ülke ya da topraklar ister bağımsız, ister vesayet altında olsun, ister özerklikten yoksun ya da egemenliği herhangi bir kısıtlamaya uğramış bulunsun, hiç bir ayrılık gözetilmeyecektir”¹⁹⁰

Madde 7: “*Yasa önünde herkes eşittir ve ayırım yapılmaksızın, yasanın eşit korumasından yararlanma hakkına sahiptir. Herkesin işbu Bildirgeye aykırı her türlü ayrımcı işlemlere karşı ve böyle bir ayrımcı işlem için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşitlikle korunma hakkı vardır*”¹⁹¹

Madde 18: “*Herkes düşün, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din ya da inanç değiştirmek özgürlüğünü ya da inancını tek başına ya da topluca, açık olarak ya da özel biçimde, öğretim, uygulama, tapınma ve ayinlerle göstermek özgürlüğünü de kapsamı içine alır.*”¹⁹²

¹⁸⁸ Aynı eser, s.232-237

¹⁸⁹ Şimşir, a.g.e. , s.382

¹⁹⁰ Genç, a.g.e. , s.240

¹⁹¹ Aynı eser, s.240

¹⁹² Aynı eser, s.242

Görüleceği üzere Bulgaristan ülkesinde yaşayan Türklere yapmış olduğu baskı ve zulümler ile İnsan Hakları Evrensel Bildirisi' ni ayaklar altına almıştır. Dünya kamuoyu bu açıdan aydınlatılmalıdır.

Ayaklar altına alınan bir başka belgede 1975 yılında imzalanan ve altında Todor Jivkov' un da imzası bulunan Helsinki Bildirisi' dir. Bu bildiri insan hak ve özgürlükleri konusunda devletlere önemli görevler yüklemektedir. Ancak bu görevler zamanında en başta bu anlaşmaya Bulgaristan adına imza koyan Jivkov tarafından çiğnenmiştir. Buraya kadar gördük ki Bulgar hükümeti 1878 Berlin anlaşmasından 1975 Helsinki Bildirisine kadar bir çok belge ile Türk azınlığı ile ilgili olarak yükümlülük altına girmiştir. Uluslararası hukukta geçerli olan ahde vefa ilkesi uyarınca Bulgaristan Türk azınlıkla ilgili olarak altına imza koyduğu belgelere uymak, sadık kalmak ve verdiği sözleri tutmak zorundadır.¹⁹³

Bugüne kadar Bulgaristan yukarıda sayılan yükümlülüklerini ağır derecede ihlal etmiştir. Ancak Jivkov' un devrilmesinin ardından insan hakları ve azınlıklar konusunda Bulgaristan' da olumlu gelişmeler yaşanmaya başlanmış ve Peter Stoyanov' un Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra iyice düzelmiştir. Stoyanov' un Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşma ve Türklere yapılan baskı ve zulümler dolayısıyla özür dilemesi cesaret verici bir asalet örneğidir.

E- POMAKLAR VE BULGAR - TÜRK İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI

Bulgaristan da yaşamakta olan milli azınlıklar içinde en kötü muamele gören, en güçlü ve sistemli manevi baskılara tabii tutulan azınlık Pomaklardır.¹⁹⁴ Bulgaristan' da Müslüman Türk azınlığın ayrılmaz bir parçasını teşkil eden, çeşitli tarih evreleri içinde Bulgar ve Hıristiyan olmayı kabul etmediği için katliamlara uğrayan ve çeşitli baskı ve ayrımlara maruz kalan Pomakların daha Osmanlılardan önce gerek Bizans, gerek Umur Paşa ve diğer Türk beyleri tarafından bölgeye

¹⁹³ Şimşir, a.g.e. , s.283-284

¹⁹⁴ Zeynep Zafer, Bulgarların Eritme Politikası Ve Bulgaristan' da Yaşayan Pomak Türkleri (Yeni Forum Dergisi), Mart 1991, sayı: 262, s. 39

sokulan Anadolu Türkleri vasıtasıyla İslam dinini tanıyarak kısmen kabul eden, 13. Yüzyıl ortalarında başlayan fetihle birlikte de bir bütün olarak bu yeni dine geçen Şaman dinine mensup Peçenek ve Kumanların torunları¹⁹⁵ olduğuna dair iddialar vardır ve bu iddialar özellikle Türkler tarafından dile getirilmektedir.

Pomaklar genellikle Rodop, Pirin ve Vardar Makedonya'sı bölgelerinde ikamet etmekte olup bunun haricinde Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerinde de küçük guruplar olarak oturmaktadır. Pomakların menşei ile ilgili günümüze değin ciddi ilmi araştırmalar yapılmadığından dolayı bu konu çeşitli istismlara neden olmuştur. Bulgarlar Pomakların "Müslümanlaştırılmış Bulgarlar" , Yunanlılar ise Müslümanlaştırılmış Grekler" olduklarını ileri sürmüşlerdir. Ancak bu iddiaların geçerliliği tartışmalıdır. Zira tarihi belgeler incelendiğinde deminde belirttiğimiz gibi Pomakların XI. Asırda Vardar Makedonya'sı ve Rodoplar'a yerleşmiş bulunan Peçenek ve Kuman Türklerinin torunları oldukları dair iddialarda öne çıkmaktadır.¹⁹⁶

Önce vatan edindikleri topraklarda Bizans'ın, 864'den sonrada Bulgarların baskı ve zulümlerine maruz kaldılar. Baş eğmediler, öldüler, öldürüldüler ancak yok olmadılar. Düşmanın şiddeti ve başsızlık dolayısıyla Türk dini olarak bilinen şaman dinini tam olarak uygulama olanağını yitirdiler. Zorla kabul ettirilmek istenmesinden dolayı da Hıristiyanlığın hiçbir mezhebine rıza göstermediler. İslam'ı Vardariot Türkleri ile başlayan süreçte bölgeye Umur Bey ve diğer Türk Beylerinin soktukları Anadolu Türkleri vasıtasıyla tanıdılar. Daha sonra bu dini önce kısmen sonra da bir bütün olarak kabul ettiler.¹⁹⁷

Hepsi hiç bir zorlama olmadan bu dini seçtiler. Ve kendilerine işkence ve zulüm yapan düşmanlardan öç almak amacıyla, bunu yapabilecek güçte olan Osmanlı ordusuna katıldılar. Halk ise bu şanlı ve kurtarıcı orduya bölgelerinden geçişlerde yardım ediyordu, hatta gönüllü katılımlar oluyordu. Hiç kimse onlara böyle yapmalarını söylememişti ve kimsede onlardan böyle bir şey yapmalarını beklememişti. Telkin kendi içlerinden geliyordu. Bu olgu önce bir kaç noktada

¹⁹⁵ Çavuşoğlu, a.g.c. , s.122

¹⁹⁶ Hüseyin Memişoğlu, Pomak Türkleri (Türk Kültürü Dergisi), Eylül 1993, sayı:365, s.551

¹⁹⁷ Çavuşoğlu, a.g.e. , s.121

başladı, sonra tüm Bulgaristan'ı sardı. Bu yüzden eski düşmanları Bulgarlar tarafından kendilerine Osmanlı'nın Pomak'ı yani uşağı lakabı takıldı. Ancak bu lakap Pomaklar tarafından benimsendi ve gurur duyulan bir statü haline geldi. Bu sıfat özellikle 1876 yılındaki Bulgar ayaklanmasını kanlı biçimde bastırarak eski intikamlarını almalarının ardından iyice yayıldı. Zaten dünyada bu sıfatı 19. Yüzyılın başlarından itibaren duymuştu. 1360'lı yıllarda Balkanları fethetmeye başlayan Osmanlılar, diğer milletlerden olanlar bir yana aslı Türk olanları dahi asimilasyona tabi tutmaya çalışmamıştır. Bunun aksine tek bir arşiv bile mevcut değildir.¹⁹⁸

Bulgar yöneticilerinin yıllar boyu azınlıklara karşı yürüttüğü eritme siyaseti herkesçe bilinen bir gerçektir. Bu siyasette de ilk seçilen hedef en kalabalık grubu oluşturan Türkler oldu. Pomaklar ilk hedef seçildi. Bu seçimler gayet bilinçli olarak yapılıyordu. Zira Türkleri Bulgarlaştırmaya muvaffak olunca diğer azınlıkları Bulgarlaştırmak hiç zor olmayacaktı. Ancak Pomakların sayıca Türklerden az olmasına rağmen hedef seçilmelerinin nedenleri üzerinde biraz durmak gerekiyor. Bu nedenler bir çok açıdan sıralanabilir. Pomaklar Bulgarca konuştukları için işlerinin kolay olacağını düşünüyorlardı. Pomakların eritilmesi sürecinde elde edilecek tecrübe daha sonra en geniş topluluk olan Türklerin Bulgarlaştırılmasında kullanılabilirdi. Bütün plan ayrıntıları ile düşünülmüştü. Özellikle de Pomaklar İslam dininden koparılmaya çalışılıyordu. Zira İslamiyet'e olan bağlılıkları onların Türk milletine ait oldukları inancını canlı tutuyordu. Bu eskiden gelen bir alışkanlık sayılır. Zira Müslüman demek Türk manasına geliyordu. İkinci bir planda ise Türk azınlıkla Pomaklar arasında nifak çıkararak Müslüman topluluğu parçalanmak isteniyordu. Bunun içinde yalnız Türkçe konuşanların Türk olduğu propagandası yapılıyordu. Ancak Bulgarlar amaçlarına istedikleri gibi ulaşamadılar. Ve Pomakların şiddetli direnişi ile karşılaştılar. Bu direniş özellikle isim değiştirme kampanyası sırasında kendini gösterdi.¹⁹⁹ Bulgarların 1984 yılından beri yapmış olduğu girişimler amacına ulaşamamıştır. Bir çok Pomak ölmüş yüzlercesi yaralanmış. Ama pes etmemişlerdir. Zira

¹⁹⁸ Aynı eser, s.122-124

¹⁹⁹ Zeynep Zafer, a.g.e. , s.39-40

Pomaklarda kendilerini Bulgar olarak görmezler.²⁰⁰ Onlar kendilerini Müslüman ve Türk olarak görürler. Zaten önemli olan da insanların kendilerini hangi ırka ve kültüre mensup gördükleridir. Bu sebeple onlarca farklı iddia arasında bu tercihte belirleyici olacaktır. Hiç kimsenin zorla kendini ait hissettiği kültürden ayrılması doğru değildir. Ancak dikkat çekici bir nokta vardır. Bursa ilinde bulunan Görtükle köyü Göçmen Konutlarında iskan ettirilmiş bulunan soydaşlarımızla yaptığımız konuşmalarda Pomaklar hakkında olumsuz görüşlere yer verilmektedir. Konuştuğum kişilerden bazıları Pomaklar için “onlar ne Türk’tür, ne de tam Müslüman’dır” ifadesini kullanmıştır. Bu Bulgaristan’da yaşayan soydaşlar arasında Pomakların Türk olarak kabul görmedikleri izlenimini uyandırmaktadır. Bunun temel sebebinin Bulgaristan’ da buldukları uzun yıllar içinde Bulgar hükümetleri tarafından uygulanan yoğun propaganda faaliyetinin etkisi olduğunu düşünmekteyim. Bu gerçekten tehlikeli bir durum oluşturmaktadır. Zira dayanışma içinde olması beklenen bu iki grubun bir oyuna geldikleri izlenimini uyandırmaktadır. Ancak eğitim düzeyi yüksek ve 1989 yılında ki asimilasyon kampanyalarında direniş gösterip cezalara çarptırılan ve sürgün edilen Türk entelijansiyası durumun farkındadır. Bu ise sevindirici bir durumdur. Ancak başlı başına yeterli değildir ve Türk Devletinin bu konuda olumlu bir takım faaliyetlerini gerektirmektedir. Bu insanların Türkiye’den başka sığınacak bir yerleri yoktur ve deminde belirttiğim gibi kendilerini Türk olarak görmektedirler. Bu sebeple Türk dış politikası açısından bu birimin ihmal edilmemesi gerekmektedir. Bu amaçla da Pomaklara her türlü yardım yapılmalıdır. Böylece Türkiye’ye bağlı bu grup kaybedilmemiş olur. Zaten Pomaklarda tıpkı geçmişte olduğu gibi bu günde benliklerini koruma mücadelesi vermektedirler. Bu mücadele Jivkov yönetiminin sona erdirilmesi ile yeni bir safhaya girmiştir. Artık Pomaklar Türk toplumu ile birlikte bu mücadeleyi beraberce sürdürmektedir.²⁰¹ Ve bu seçimlerde de kendini göstermiştir. Pomak Türkleri Haklar Ve Özgürlükler Hareketi’ne destek vererek Türk milletinin yanında olduğunu göstermiştir.²⁰²

²⁰⁰ Hugh Poulton, a.g.e. , s.140

²⁰¹ Memişoğlu, a.g.e. , s.548

²⁰² Poulton, a.g.e. , s.140

BÖLÜM V
SONUÇ

SONUÇ

Bulgaristan ile Türkiye arasında ilişkiler her düzeyde incelemeyi gerektirmektedir. Türkiye’de yeterince ilgi görmeyen bir konu olmasına Bulgar – Türk ilişkileri gerek Türkiye gerekse Bulgaristan açısından büyük önem arz etmektedir.

Bulgaristan ile olan ilişkilerimiz Balkanlar bizim için önemi doğrultusunda ayrı bir öneme sahip bulunmaktadır. Balkanlar, bilindiği üzere, Türkiye için sadece coğrafi ve siyasi açıdan değil, aynı zamanda tarihi, kültürel ve insanı mirasımız açısından da büyük önem taşımakta ve Türkiye’de Balkan kökenli milyonlarca vatandaşımız, Balkan ülkelerinde ve özellikle de yüz binlerce soydaşımız ve dil, din, kültür ve gönül bağımız olan diğer topluluklar yaşamaktadır. Balkanlar Avrupa ile ülkemiz arasında bir köprü ve geçiş yoludur. Türkiye’nin ve bölgenin güvenliği ve refahı bu yolun açık tutulmasını gerektirir. Diğer yandan, Balkanların istikrarı kendi özgüvenliğimiz için de büyük önem taşımaktadır.

Bütün bu unsurların ışığında, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, Türkiye’nin Balkanlara yönelik siyaseti, bölge ülkeleriyle dostça ve barışçı ilişkiler kurma ve bölgedeki istikrar ve işbirliği ortamının geliştirilmesi yönünde olmuştur ve Bulgaristan ile olan ilişkilerimiz de bu çerçevede değerlendirilmelidir.. Ancak tarih boyunca savaflara sahne olan Balkan Yarımadası, ikinci Dünya Savaşı ve bunun ardından başlayan Soğuk Savaş döneminde bu sefer siyasi ve ideolojik kamplaşmaya tanık olmuş ve Balkan ülkeleri arasındaki ilişkiler iki kutuplu dünya düzeninin etkisinden kendini kurtaramamıştır. Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından bölge ülkeleri arasında yakın ilişkiler ve işbirliğinin geliştirilmesi yönünde yeni umutlar belirlemiştir. Türkiye Soğuk Savaş sonrasında Balkanlarda kalıcı barış ve istikrarın tesisi. bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerde demokrasinin güçlendirilmesi, liberal ekonomiye geçiş, bu ülkelerin Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşmesi, ve bölgede her alanda dostça ilişkiler ve işbirliğinin geliştirilmesi için ikili ve uluslararası düzeylerde destek vermiştir ve bu yöndeki çabalarına devam

etmektedir. Ayrıca Bulgaristan ile olan ilişkilerimizi tek başına değerlendirmek de bizi yanılgılara düşürebilir. Uluslar arası politika bir play değil bir game'dir yani tek kişinin oynadığı bir oyundan çok, çok taraflı bir oyuna benzemektedir. **Bağımlı ve bağımsız değişkenlerin ve oyuncuların iyi analiz edilmesi gerekir.** Özellikle Bulgaristan ile olan ilişkilerimiz söz konusu olunca Rusya önemli bir aktör konumundadır. Daha doğrusu tarihsel geri plan detaylı olarak incelendiği ve gelişmeler analiz edildiğinde Bulgaristan'ın Türkiye olan ilişkilerinde bir oyuncu değil. Daha çok oynanan bir piyon konumunda kaldığı görülebilir. Uzun yıllar boyunca devam eden bu durum Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte şekil değiştirmiş ve Bulgaristan'a yavaş yavaş kendi dış politikasını ve diğer ülkelerle olan ilişkilerini geliştirme şansı vermiştir. Hatta Bulgaristan'da uzun yıllar boyunca yaşanan Rus etkisi yerini bir antipatiğe bırakmıştır diyebiliriz.

Ülkede Rus antipatisinin artması sebebiyle Rusya'ya da yanaşamayan Bulgaristan bir yalnızlığa itilmiş ve bunun sonucunda da çeşitli nedenler dolayısıyla Türkiye'ye yanaşmıştır. Bu fırsat iyi değerlendirilmelidir. Ayrıca güvenlik ağırlıklı dış politikası sebebiyle Avroatlantik yapılara girme çabası içinde olan Bulgaristan'ın bu açıdan da Türkiye'nin yardımını istemektedir. Türk karar vericiler elde verileri iyi değerlendirmişler ve Bulgaristan'a gerekli dostane yaklaşım içerisine girmişlerdir.

Ancak Türkiye'nin Bulgaristan'a karşı izlediği dostane ve aktif politikanın ters etki yapmaması için dikkatli olunmalıdır. Akli ön plana alan bir dış politika her zaman aktif bir siyaset izlenmesinin zararlı olabileceğinin farkındadır. Bu sebeple ne zaman aktif ne zaman pasif olacağını şartlara göre belirler. Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığın çıkarlarını korumak için izlenecek politika belirlenirken bu dikkate alınmalıdır. Orada ki Türklere karşı baskı ve zulüm uygulanırken pasif kalmak onlara nasıl zarar verirse, durumlarının düzelme aşamasına geldiği şu süreçte gereksiz bir aktivite de Bulgaristan'ad ki iç tepki oluşmasına yol açarak zarar verebilir. Ayrıca basit politik çıkarlar uğruna orada ki Türk azınlık bir takım olumsuz fiilleri işlemeye mecbur bırakılmamalıdır. Orada yaşayan Türkler yapılabilecek büyük bir iyilikte basit politik çıkarlar için kullanılmamalarıdır. Ayrıca iç politika da prim yapmak amacıyla söylenecek

kelimelerde ilişkilerimize ve orada yaşayan Türklere zarar verebilir. Bu yüzden düşünerek konuşmak ve bu konuyu iç politika malzemesi yapmaktan kaçınmak gerekir.

Pomaklar konusu da ayrı bir öneme sahiptir. Araştırmamızın önceki bölümlerinde değindiğim gibi Pomakların Türklüğüne şüphe yoktur ve Pomaklar azınlık olan Türklerin ön savunma duvarıdır. Pomaklar Türkiye' den başka sığınabilecekleri bir limanları da yoktur. Eğer bunlar Türkiye tarafında önemsenmez ve göz ardı edilirse bu savunma duvarı yıkılabilir. Buda Tür dış politikasından olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Hukuksal olarak Türkiye haklılığını rahatça ispat edebilir. Ancak bu konuda ki haklılığı zaten Bulgarlar tarafından da bilinmektedir. Gerek Bulgaristan' ın taraf olduğu uluslararası anlaşmalar gerekse Türkiye ile yaptığı anlaşmalar Türk azınlığa büyük özgürlükler ve haklar sağlamaktadır. Ancak sorun bu anlaşmaların uygulanmamasından kaynaklanmaktadır. Bu tip anlaşmalara imza atan devlet adamları zamanı gelince altında kendi imzası olan anlaşmaları en üst derecede çiğneyen kişi durumuna gelmişlerdir. Hukuksal olarak ulusal ve uluslararası kamuoyu gerekli zamanlarda rahatça lehimize döndürülebilir.

Soğuk savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliğini yıkılması ile Bulgaristan'ın Türkiye'ye ve ülkesinde yaşayan Türk ve Müslüman azınlığa bakışı da değişmiştir. Bulgaristan' la geçmişte ilişkilerimiz pek iyi değildi ancak şimdi olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. Bu Bulgaristan' da yaşayan Türk azınlık açısından da önem arz etmektedir. Kanımca Bulgaristan' la olan ilişkilerimiz ne kadar iyi olursa Türk azınlıkta orada o kadar rahat edecektir.

Bulgaristan' da demokrasinin gelişmesi ve kalıcı hale gelmesi de Türk azınlığın yararınadır. Yaşanan gelişmelerde bunu göstermektedir. Bunun kalıcı olması için Türkiye' ye de önemli görev düşmektedir. Zira Bulgar ekonomisi hala bir kriz içindedir ve büyük bir borç yükü altında ezilmektedir. Hükümet değişikliğine rağmen sorunlar düzelmemiştir. Türkiye bu noktada devreye girmelidir. Demokrasi ve ekonomi birbirine bağlı iki kavramdır. Ekonomik sıkıntı içinde bulunan ülkelerde demokrasi de tehdit altındadır. Türkiye demokrasinin

Bulgaristan' da kalıcı olması açısından ekonomik olarak da elinden geleni yapmalıdır. Çıkarlarımızda bunu gerektirmektedir.

BOLÜM VI
EKLER

A- BALKAN ANLAŞMA MİSAKI*

Balkanlarda sulhun kuvvetleştirilmesin yardım etmeği arzu eden ve Briand - Kellogg misakının izharında ve Akvam Cemiyeti Heyeti Umumiyesinin buna müteallik kararlarında hakim olan anlaşma ve uzlaşma fikri ile hareket eden ve mevcut ahdi taahhütlere riayeti ve Balkanlarda halen müesses arazi nizamının muhafazasını temine katiyetle karar vermiş bulunan,

Türkiye Reisicumhuru, Haşmetlü Yugoslavya Kralı, Yunanistan Reisicumhuru ve Haşmetlü Romanya Kralı Hazretleri bir:

Akdine karar vermişler ve bu hususta murahhasları olarak:

Türkiye Reisicumhuru,

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Beyefendi

Haşmetlü Yugoslavya Kralı,

Hariciye Nazırı Mösyö Boğolioub Jevtitch'i

Yunanistan Reisicumhuru,

Hariciye Nazırı Mösyö Deemetre Maximos'u

Haşmetli Romanya Kralı,

Mösyö Nicola Titulescu'yu tayin etmişlerdir.

Murahhaslar usulüne muvafık görülen selahiyetnamelerinin teatisinden sonra, atideki ahkamı kararlaştırmışlardır:

Madde 1 - Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya bütün kendi Balkan hudutlarının emniyetini müteakabilen tekeffül ederler.

Madde 2 - Yüksek Akitler bu ihtilafnamede teyid edilmiş olan menfaatlerini ihlal edebilecek ihtimaller karşısında alınacak tedbirler hakkında birbiri ile görüşmeyi taahhüt ederler. Onlar bu misakı imzalamış olan diğer herhangi bir Balkan memleketine karşı, birbirine evvelden haber vermeksizin siyasi hiçbir harekette bulunmamayı ve diğer herhangi bir Balkan memleketine karşı, birbirine evvelden haber vermeksizin siyasi hiç bir harekette bulunmamağı

* Cumhuriyetin İlk On Yılı Ve Balkan Paktı, (Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü), sayfa:367-368

ve diğ er Akitlerin muvafakati olmaksızın, diğ er her hangi bir Balkan memleketine karşı siyasi hiç bir vecibe altına girmemeğ i taahhüt eylerler.

Madde 3 - Bu itilafname bütün Akit Devletlerce imzalanır imzalanmaz mer'iyete girecek ve mümkün olduğu kadar ç abuk tasdik edilecektir. İtilafname, İltihakı Akitler tarafından müsait bir tetkike mevzu teşkil edecek olan her Balkan memleketine açık bulunacak ve işbu iltihak keyfiyeti, diğ er imza sahibi memleketlerin muvafakatlerini bildirmeleriyle beraber hüküm ifade edecektir.

Tasdik zımında müşarünileyh murahhaslar işbu misakı imzalamışlardır.

Atina'da bin dokuz yüz otuz senesi Şubatının dokuzunda dört nüsha olarak tanzim edilmiş ve her bir Yüksek Akide bundan bir nüsha tevdi kılınmıştır.

Tevfik Rüştü

N. Titulescu D.

Maximos

B. Jevtitch

B- Türkiye İle Bulgaristan Arasında İmza Olunan Muhadenet Muahedenemesi Ve Umumi Protokol İle İkamet Mukavelenamesi*

Antlaşmanın imza yeri ve tarihi : Ankara, 18.10.1925

Onay Kanununun tarih ve sayısı : 30 Mayıs 1926, Sayı 874

Resmi Ceride ile neşir ve ilânı : 20 Haziran 1926, Sayı 403

D Ü S T U R : III Tertip, cilt 7, Sahife 1376

ONAY KANUNU

Madde 1. Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan arasında 18 Teşrinievvel 1925/1341 tarihinde Ankara'da tanzim ve imza olunan Muhadenet Muahedenamesi ve mütemmimi Protokol ile İkamet Mukavelenamesi tasdik olunmuştur.

Madde 2. Tarihi neşrinden muteber olan işbu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

* (<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/ikili/56.htm>)

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE BULGARİSTAN KRALLIĞI ARASINDA
MÜNAKİT 18 TEŞRİNİEVVEL 1925 TARİHİNDE ANKARADA TANZİM VE
İMZA EDİLMİŞ OLAN MUHADENET MUAHEDENAMESİ**

Bir taraftan

Türkiye,

Diğer taraftan

Bulgaristan,

Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Kraliyeti arasındaki samimi muhadenet rabitalarının tesis ve takviye etmek hususunda aynı derecede samimi arzu perverde ettikleri ve iki devlet beyninde münasebat tesis olununca işbu münasebatın kendi milletlerinin refa ve saadetine hâdim olacağı kanaatiyle mütehassis buldukları cihetle bir muhadenet muahedesi akdine karar vermişler ve bu hususta murahhasları olmak üzere,

Türkiye Reisicumhuru:

Hariciye Vekâleti Müsteşarı Tevfik Kâmil Beyi,

Ve Haşmetli Bulgarlar Kralı:

Bulgaristan'ın Vaşington Fevkalâde Murahhas ve Orta Elçisi Mösyö (Simeon Radeff) i tâyin eylemişlerdir.

Müşarünileyhima usulüne muvafık görülen selâhiyetleri badettebli ahkâmı âtiyeyi kararlaştırmışlardır:

Madde 1

Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgar Kraliyeti arasında gayri kabili ihlâl sulh ve samimi ve daimi muhadenet cari olacaktır.

Madde 2

Tarafeyni Aliyeyni Akideyn, iki devlet arasındaki siyasi münasebatı hukuku düvel esaslarına tevfikan tesis hususunda ittifak etmişlerdir.

Tarafeyn her birinin siyasi mümessillerinin, mütekabiliyet şartıyla diğerinin arazisinde hukuku umumiyei düvel esasatına müstenit muameleye mazhar olmalarını kabul etmişlerdir.

Madde 3

Tarafeyni Aliyeyni Akideyn bir ticaret mukavelenamesi ve bir ikamet mukavelesi ve bir hakem muahedesi akdetmek hususunda mutabık kalmışlardır.

Madde 4

İşbu muahedename tasdik olunacak ve tasdiknameler Ankara'da sürati mümkün ile teati edilecektir. İşbu muahedename tasdiknamelerin teatisinden itibaren on beş gün sonra iktisabı meriyet edecektir.

Madde 5

İşbu muahedenameye merbut protokol anın mütemmim bir cüzünü teşkil eder. Tasdikan lilmakal tarafeyn murahhasları işbu muahedenameyi imza ve mühürleri ile tahtim eylemişlerdir.

1925 senesi 18 teşrinievvelinde iki nüsha olarak Ankara'da tanzim olunmuştur.

İmza İmza

Tevfik Kâmil Ş. Radeff

TÜRKİYE İLE BULGARİSTAN ARASINDA MÜNAKİT

MUHADENET MUAHEDENAMESİNE

MERBUT PROTOKOL

A.

Akalliyetlerin himayesine dair (Noyyi) muahedenamesinde münderiç bulunan ahkâmın kâffesinden Bulgaristan'da mütemekkin Müslüman akalliyetlerini ve (Lozan) muahedenamesinde münderiç bulunan ahkâmın kâffesinden de Türkiye'de mütemekkin Bulgar akalliyetlerini istifade ettirmeci iki hükümet birbirine karşı taahhüt eder.

(Noyyi) ve (Lozan) muahedemelerinden her birine vazülimza devletlerin akalliyetlere müteallik olarak haiz oldukları bilcümle hukuku mütekabilen Bulgaristan Türkiye'ye ve Türkiye'de Bulgaristan'a karşı tanır.

Haşiye: Lisanı mâderzadı Bulgarca olan gayri Müslim Türk tebaası Bulgar akalliyetine mensup addolunacaktır.

B.

1912 Türkiye'si arazisinde tevellüt edipte işbu protokolün tarihi imzasına kadar Bulgaristan'a hicret ile kraliyette mer'i kavanini dâhiliye mucibince Bulgar

tabiiyetini iktisap eylemiş bulunan bilcümle Bulgarları, Türk Hükümeti Bulgar tebaası olarak tanır.

Bulgaristan'ın 1912 deki hududu dâhilinde tevellüt edip te işbu protokolün tarihi imzasına kadar Türkiye'ye hicret ile cumhuriyette mer'i kavanini dâhiliye mucibince Türk tabiiyetini iktisap eylemiş bulunan bilcümle Müslümanları Bulgar Hükümeti, Türk tebaası olarak tanır.

Zatüzzevç kadınlar zevçlerinin ve on sekiz yaşından dún olan çocuklar ebeveynlerinin şeraitine tabi olacaklardır.

şurası mukarrerdir ki yukarda mevzubahis olan Türk ve Bulgar tebaası. (C) maddesinde mezkûr aksam müstesna olmak üzere, Bulgaristan ve Türkiye arazilerinde müteakiben malik oldukları emval üzerindeki hakkı mülkiyetlerini muhafaza eder. İstanbul şehri müstesna olmak üzere, Türkiye'nin Avrupa kıtasında kâin arazisinde tevellüt edipte Bulgaristan'a hicret etmiş olan Bulgarlar, mezkûr arazide yeniden temekkün etmek isterler ise Türkiye Hükümeti her hukuki madde hakkında muvafakat edip etmemek hususunda serbestii tammını muhafaza eder. 1913 senesinde Bulgaristan'a ilhak olunan kazalarda tevellüt edipte Türkiye'ye hicret etmiş olan Müslümanlar mezkûr arazide yeniden temekkün etmek istedikleri takdirde Bulgar Hükümeti aynı hakkı muhafaza eder.

Haşiye: İşbu protokol ahkâmı mucibince İstanbul bu namda olan şehremanetinin 1912 kanuniyle tahdit olunan menatıktan ibarettir.

C.

İstanbul şehri müstesna olmak üzere Türkiye Cumhuriyetinin Avrupa kıtasındaki arazisi ahaliî asliyeden olup ta 5-18 teşrinievvel 1912 tarihinden sonra işbu protokolün imzası tarihine kadar Bulgaristan'a hicret etmiş olan Bulgarlara ve Balkan harbini müteakip Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan arazi ahaliî asliyesinden olup ta 5-18 Teşrinievvel 1912 tarihinden işbu Protokolün imzası tarihine kadar Türkiye'ye hicret etmiş olan Müslümanlara ait her nevi emvali gayrimenkule, arazisinde buldukları devletler tarafından müteakiben iktisap edilmiş olacaktır.

D.

Bulgaristan'da kâin ve Türkiye tebaasına ait yahut Türkiye'de kâin ve Bulgaristan tebaasına ait olup ta maddeî sabıkanın sahai tatbiki haricinde kalan her nevi emvali gayrimenkule, halen meşru sahiplerinin tahti tasarruflarında değil ise, bunlara, hukukan makamlarına kaim olanlara yahut vekillerine iade edilecektir. İşbu emval hakkında her ne sebeple olursa olsun, tatbik olunan istisnai tedabir ve ahkâmın kâffesi işbu protokol mevkiî meriyete vazolunur olunmaz refolunacaktır. Haciz olunan emvalin varidatı tamamiyle ahabına tediye edilecektir. Muhacir veya yerliler tarafından işgal olunan emval için, alâkadar sahiplerine adilâne bir bedeli icar takdir ve ita olunacaktır.

Alâkadaran 5-18 teşrinievvel 1912 den evvel memleketi asliyelerini terk eylediklerini müteakiben her iki memleket mahakimi huzurunda kanuni esbabı sübutiye ile ispat etmeye mecburdurlar.

şurası mukarrerdir ki yukarda zikrolunan bilûmum ahkâm, her biri taalluk ettiği hale tatbik olunmak üzere B bendinin iki birinci fıkralarında istihdaf olunan eşhasın emvali hakkında da tatbik edilir.

E.

Yeni Bulgar arazisinin ilhakından evvel iktisap olunan hukuk ve Osmanlı İmparatorluğunun salâhiyettar devairinden sadır olan evrakı adliye ve senedatı resmiye, aksi halin kanunen sübutuna değil, muteber ve ayrı kabili ihlâldir.

F.

Tarafeyni âkıdeyn, İstanbul muahedesıyla lâhikalarının ahkâmını, iki Devlet arasında hududu tesbit ve tâyin eden kısmı müstesna olmak üzere, mevcudiyeti hitama ermiş ve hükmü kalmamış addetmekte müttefiktirler.

G.

Mesai hukuku tasarrufiyesine müteallik kanunun Bulgaristan'da bulunan Türk tebaasına tarzı tatbiki hakkında Bulgar murahhası tarafından Türk murahhasına tevdi olunan mektup işbu protokolün mütemmim bir cüzünü teşkil edecek ve anınla birlikte mevkiî meriyete vazolunacaktır.

H.

İşbu protokolün tatbiki hususunda zuhur edebilecek olan müşkülât, hükümeteyn beyninde siyasi müzakerata mevzu teşkil edecektir.

18 teşrinievvel 1925 tarihinde Ankara'da iki nüsha olarak tanzim kılındı.

İmza İmza

Tevfik Kâmil S. Radeff

ZABITNAME

Zirde vaziulimza Türk ve Bulgar murahhasları iki hükümet beyninde müzakere olunan ukudu, yani bir muhadenet muahedesi ve anın mütemmim cüzünü teşkil eden merbutu protokolü ve bir ikamet mukavelesnamesi imza etmek üzere Ankara'da Hariciye Vekâletinde 18 teşrinievvel 1925 tarihine müsadif günde içtima etmişlerdir. Müşarünileyhima merbut protokolün «D» maddesinin mealini daha iyi tâyin etmek ve Hükümetlerinin mütekabil hüsnü niyetleri hususunda hiç şüpheye mahal bırakmamaktaki faydayı takdir ile bu fıkra ahkâmının istihdaf ettiği emvalin iadesi, ne bir taraftan ve ne diğer taraftan hiç bir itiraz serdedilmeksizin icra olunacağını, Hükümetleri namına beyan eylerler.

İşbu zabıtname iki nüsha olarak tanzim olunmuştur.

İmza İmza

Tevfik Kâmil S. Radeff

Ankara, 18 teşrinievvel 1925

Ankara'da Hariciye Vekâleti Müsteşarı Tevfik Kâmil Beye
Murahhas Efendi,

Müzakeratımız esnasında izhar buyurduğunuz arzuya tebean, Hükümeti matbuanın Bulgaristan'da bulunan Türk tebaasının mesai hukuk tasarrufiye kanunu mecibince istimlâk edilen emvali hakkında bu kanunun tatbıkına müteallik olarak Sırp, Hırvat ve Sloven Kırsallığı ile akdettiği itilâfı tamamıyla tatbik etmeği taahhüt eylediğini zatı âlilerine teyit eylemekle müftehirim. İhtiramatı faikamın lütfen kabul buyrulmasını rica eylerim murahhas efendi.

İmza

S. Radeff

TÜRKİYE İLE BULGARİSTAN BEYNİNDE MÜNAKİT

İKAMET MUKAVELENAMESİ

Bir taraftan

Türkiye,

diğer taraftan

Bulgaristan,

Bulgaristan'da Türk ve Türkiye'de Bulgar tebaasının ikameti şeratinin tespit eylemek arzusunda bulduklarından bu hususta bir mukavele akdine karar vermişler ve murahhasları olmak üzere:

Türkiye Reiscumhuru:

Ankara'da Hariciye Vekâleti Müsteşarı Tevfik Kâmil Beyi,

Ve Haşmetli Bulgar Kralı,

Bulgaristan'ın Vaşington Fevkalâde Murahhası ve Orta Elçi Mösyö (Simon Radeff) i tâyin eylemişlerdir.

Müşarünileyhin usulüne muvafık ve muteber görülen selâhiyetnamelerini badetteati ahkâmı âtiyeyi kararlaştırmışlardır:

Madde 1

Tarafeyni âkideynden her birinin tebaası diğer tarafın arazisinde ikamet ve mekseylemek hakkını haiz olacaklar ve binaenaleyh memlekette mer'i kavanin ve nizamata tevfikan serbestçe gidip gelebilecekler ve seyrüsefer edebileceklerdir.

Madde 2

Tarafeyni âkideyn Bulgaristan Türklerinin ve Türkiye Bulgarlarının ihtiyari hicretlerine bir gûna mania ika edilmemesini kabul eyerler.

Muhacirler beraberlerinde emvali menkulelerini ve hayvanlarını götürmek ve emvali gayri menkulelerini serbestçe tasfiye eylemek hakkını haiz olacaklardır, emvali gayri menkulelerini katî azimetlerinden evvel tasfiye etmek istememiş olanlar tarihi hicretlerinden itibaren iki sene mühlet zarfında bu tasfiyeyi yapmağa mecburdurlar.

Emvalin tasfiyesinden mütehassil mebalîği alâkadarların tarzı ihracı hakkında iki Hükümet beyninde bir itilâf akdolunacaktır.

Madde 3

Tarafeyni âkideynden her birinin tebaası diğerinin arazisinde kavanin ve nizamata mucibince ve Türkiye'de medit bir teamül neticesi olarak (deniz ameleliği, mavnacılık ve saire gibi) tebaayı mahalliyeye hasrolunanlar müstesna olmak

üzere, tebaai mahalliye ile mütesaviyen her türlü sınaat ve ticareti icra ve lâlettâyin kâffei hıref ve mesalike sülûk etmek hakkını haiz olacaklardır.

Tarafeyni âkideynden her birinin tebaası diğerinin arazisinde meksü ikamet için ve kezalik işbu arazide her nevi ticaret, sanat, hırfet icra veya mesleke sülûk için her ne nam ile olursa olsun, tebaai mahalliyeden istifa olunanlardan başka veya daha yüksek bir vergi, resim veya mükellefiyete tabi olmayacaklardır.

Tarafeyni Akideynden her birinin tebaası diğerinin arazisinde şahısları, malları, hukuk ve menafilerince ve emvali mezkûrenin iktisabı, tasarrufu ve intifayı ve kezalik ferağ ve intikal veya tevarüs tarikiyle ahara devri dolayısıyla tebaai mahalliye tahmil olunabilenlerden başka veya daha yüksek hiç bir mükellefiyete, bilâvasıta veya bilvasıta hiç bir resim veya vergiye tabi tutulmayacaklardır.

Madde 4

Tarafeyni Akideynden biri, gerek bir hükmü kanuni üzerine, gerek zabıtai ahlâkiye, zabıtai sıhhiye veya teseül hakkındaki kavanin ve nizamata tevfiikan ve gerek devletin emniyeti dâhiliye veya hariciyesine müteallik esbaptan dolayı ferden tatbik olunacak tedabir ile tarafı Akit diğer tebaasını tardedettiği takdirde işbu diğer taraf anları kabul etmesi taahhüt eyler. Eşhası matrudenin hududa kadar nakilleri masarifi tardededen tarafa ait olacaktır.

Madde 5

Tarafeyni Akideynden her birinin tebaası, diğerinin arazisinde, şehir ve kasabalar haricindeki emvali gayri menkule müstesna olmak üzere, her nevi emvali menkule veya gayri menkleyi memleketin kavanin ve nizamata tevfiikan iktisap, tasarruf ve ferağ etmek hakkına-mütekabiliyet şartıyla- malik olacaklardır. Tebeai mezkûre, beyi, mübadele, hibe, vasiyet veyahut diğer her suretle emvali mezburede tasarruf edebilecekleri gibi bermucibi kanun veraset tarikiyle veya hibe veya vasiyet suretiyle emvali mezkûreye malik olabileceklerdir.

Tebaayi mezkûre, anıfuzzikir ahvalin hiç birinde her ne nam ile olursa olsun, tebeai mahalliye için tarh olunanlardan başka veya daha yüksek mükellefiyat, rüsum veya vergilere tâbi tutulmayacaklardır.

Madde 6

Tarafeyni Akideynden her birinin tebeası, diğèrinin arazisinde gerek kuvayi berriye ve bahriyede ve gerek milli veya milis alaylarında hiç bir hizmeti askeriye veya hizmeti askeriye yerine kaim olan hiç bir mecburiyet veya mükellefiyete tâbi olmayacaklardır.

Tebeai mezkûre her gûna istikrazı mecburiden muaf olacaklardır. Bunlar, makasiti harbiye için matruh olup kanunen tebeai mahalliyeye tahmil edilmeyen diğèr bilcümle mükellefiyatı nakdiyeden dahi muaf tutulacaklardır.

Madde 7

Merkezleri Tarafeyni Akideynden birinin arazisinde bulunan ve işbu tarafın kanunlarına tevfikân teşekkül eden ticari ve sınaî anonim veya diğèr şirketler diğèr tarafın arazisinde usulen teşekkül etmiş gibi tanınacak ve ehliyetleri ve ikamei dâva hakkı menşeleri olan memleketin kanunlarıyla tâyin olunacaktır. Mezkûr şirketler mütekabiliyet şartıyla ve kavanini memlekete tebaiyet etmek üzere diğèr tarafın arazisinde teessüs etmek, her nevi sanat ve ticaret icra eylemek ve her gûna emvali menkuleydi ve ifayı muamele edebilmeleri için lâzım olan emvali gayri menkuleyi iktisap eylemek hakkına malik olacaklardır. Bu halde, emvali gayrimenkule iktisabı keyfiyeti şirketin hedefi mahsusunu teşkil etmiş olmamak mukarrerdir. şurası mukarrerdir ki Bulgaristan, menafii âmmeye müteallik bir mahiyeti haiz olmaları itibariyle, bilcümle memleketler hakkında kabili tatbik bazı tahdidatı mahsusaya tabi olan veya olacak olan bazı nevi sanat ve ticareti icra eden şirketlerin teessüsünü men etmek hakkına malik olacaktır. Bu takdirde Türkiye bâlâda beyan olunan mütekabiliyet şartına binaen aynı nevi sanat ve ticareti icra eden Bulgar şirketlerini memleketine kabul etmemek hakkını haiz olacaktır.

Tarafeyni Akideynden her birinin ticari ve sınaî anonim veya diğèr şirketleri diğèr tarafın arazisinde ticaret ve sanat icrası hususunda her ne nam ile olursa olsun milli şirketlerden talep olunan veya olunacak olanlardan başka veya daha yüksek harçlara, resimlere, vergilere veya mükellefiyetlere hiç bir halde tâbi tutulmayacaklardır.

Madde 8

Menfaati âmmeye müstenit olduğu kanunen mütehakık sebep bulunmadıkça ve evvelce muhik tazminat verilmedikçe tarafeyni âkideynden birinin tebaasının diğer tarafın arazisinde emvali istimlâk edilemeyecek veya velev muvakkaten olsun, bunlar mallarındaki hakkı intifalarından mahrum edilemeyeceklerdir. Evvelce ilân edilmedikçe hiç bir istimlâk muamelesi icra olunamayacaktır.

Madde 9

Tarafeyni âkideynden her birinin tebaası diğer tarafın arazisinde şahıs ve mallarının himaye kanuniye ve adliyesi hususunda tebaai mahalliyenin mazhar olduğu himayenin aynından istifade edeceklerdir. Binaenaleyh mahakime serbestçe ve kolayca müracaat ve tebaai mahalliyenin tabi olduğu şerait dairesinde ikame ve defî dâva edebileceklerdir. Kefalet akçesi ve meccanen müzahareti adliye hakkındaki ahkâm bundan müstesna olup tarafeyn beyinde akdolunacak bir mukavelei mahsus ile tanzim olununcaya kadar işbu mesail kavanini mahalliyeye ile hallolunacaktır.

Madde 10

Tarafeyni âkideyn tebaasının ahkâmı şahsiyesine müteallik mevadda, yani izdivaç, iştiraki emvali zevceyn, talâk, tefriki ebdan, cihaz, übüvvet, bünüvvet, tebenni, ehliyeti şahsiye, rüştü vesayet, kayyımlik, hacir, emvali menkuleye müteallik vasiyet ile veya bilâ vasiyet tevarüs veyahut taksim ve tasfiye ve umumiyetle hukuku aile mesailinde tebaai mezkûrenin mensup oldukları memlekette müteşekkil mahakimi milliye veya diğer devairi milliye hasren salâhiyettar olacaktır.

İşbu hüküm hukuku beyneddüvele veya akdolunabilecek mukavelâtı hususiyeye nazaran konsolosların nüfus vukuatına müteallik mevadda haiz oldukları vazai fi mahsusayı haleldar etmediği gibi tarafeyni âkideyn mahakiminin esnayı muhakemede tarafeyn dâvanın mahakimi milliye veya diğer devairi milliyelerin dairesi salâhiyetlerine dâhil olduğu berveçhi bâlâ takarrür eden mesaile ait delâil ve biyyinatı talep ve istima etmek hususundaki haklarına da hâlel vermez.

Madde 11

İşbu mukavelename, tasdiknamelerin teatisinden bir ay sonra iktisabı meriyet edecek ve müddeti dört sene olacaktır. şayet mukavelename, tarafeyni âkideynden

biri tarafından mezkûr dört sene müddetin inkızasından lâakal altı ay evvel fesholunmazsa, fesholonuncaya kadar mevkii meriyette kalacak ve işbu fesih ancak altı aylık bir mühletin hitamından sonra haizi hüküm ve tesir olacaktır.

Madde 12

İşbu mukavelename tasdik olunacak ve tasdiknameler sürati mümkününe ile Ankara'da teati kılınacaktır.

Tasdikan lilmakal tarafeyn murahhasları işbu mukavelenameyi imza ve mühürleriyle tahtim etmişlerdir.

18 teşrinievvel 1925 tarihinde Ankara'da iki nüsha olarak tanzim olunmuştur.

İmza İmza

Tevfik Kâmil S. Radeff

C- Türkiye Cumhuriyeti İle Bulgaristan Kraliyeti Arasında Münakit Ticaret Ve Seyrisefain Mukavelenamesi*

Antlaşmanın imza yeri ve tarihi : Ankara, 12 şubat 1928

Onay Kanununun tarih ve sayısı : 22 Mayıs 1928, Sayı 1310

Resmi Gazete ile neşir ve ilânı : 7 Haziran 1928, Sayı 907

DÜSTUR : III. Tertip, Cilt 9, sayfa 655

ONAY KANUNU

Madde 1- Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Kraliyeti arasında 1928 senesi şubatının on ikinci günü Ankara'da akit ve imza edilen Ticaret ve Seyrisefain Muahedenamesi kabul ve tasdik edilmiştir.

Madde 2- İşbu Muahedenamenin icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

TÜRKİYE İLE BULGARİSTAN ARASINDA MÜNAKİT TİCARET VE SEYRISEFAIN MUAHEDESİ

Bir taraftan

* (<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/ikili/112.htm>)

TÜRKİYE CUMHURİYETİ REİSİ HAZRETLERİ

Diğer taraftan

HAŞMETLU BULGARİSTAN KRALI HAZRETLERİ

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki münasebatı ticariyenin teşvik ve inkişafı arzusuyla mütehassis olarak bir ticaret ve seyrisefain muahedesi akdine karar vermişler ve bu maksatla murahhasları olmak üzere:

TÜRKİYE REİSİ CUMHURU HAZRETLERİ

Türkiye Büyük Millet Meclisinde Gaziantep Mebusu ve sabık Ticaret Vekili Ali Cenani Beyefendi ile

Tokat Mebusu ve sabık Hariciye Vekâleti Müsteşarı Ali Şevki Beyefendiyi

HAŞMETLU BULGARİSTAN KRALI HAZRETLERİ;

Bulgaristan'ın Türkiye'de fevkalâde murahhas ve orta elçisi Mösyö (Teodor Pavlof) ile Maliye Nezaretinde Gümrükler Şubesi Müdürü Mösyö (Yordan Mitkof) u tayin etmişlerdir.

Müşarüleyhim usulüne muvafık bulunan salâhiyetnamelerini yekdiğere tebliğ ettikten sonra atideki ahkâmı kararlaştırmışlardır:

Madde 1

Memleketeyni Akideyn arasında ticaret ve seyri sefain mütekabilen serbest olacaktır. Memleketeyni âkideynin her hangi birinden neş'et eden ve diğer taraf ülkesine ithal olunan mahsulâtı arziye ve müstahsalâtı sinaiye en ziyade mazharı müsaade millet emtiai mümasesinden istifa edilen veya edilecek olan gümrük resmi, emsali rüsum veyahut sair her türlü tekâliften ne gayrısına ne de daha yükseğine tâbi tutulmayacaktır.

Şurası mukarrerdir ki en ziyade mazharı müsaade millet muamelesi, mevzuatı rüsumiyenin tatbikına, gümrükteki muameleye, ithal edilen emtianın muayene ve tahlili hakkında cari usule, gümrük resmile sair rüsumun tediye şeraitine, gümrük tarifelerindeki tasnife ve keza inhisarların sureti tatbikına dahi şamildir.

Madde 2

Her iki memlekette neş'et eden ve (A) ve (B) lâhikalarında mütekabilen irae edilen mahsulat ve müstahsalât maddei sabıka ahkâmından müstefit olmakla

beraber mezkûr lâhikalarda tesbit edilen ithalât rûsumundan daha yükseğine tâbi tutulmayacaklardır.

Madde 3

Memleketeyni âkideynin her hangi birinden neş'et eden ve diğ̈er taraf memleketine ithal olunan mahsulâtı arziye ve müstahsalâtı sınaïye her ne nam altında cibayet edilirse edilsin rûsumu dahiliyeye mütealîk hususatta üçüncü bir memleket mahsulât ve müstahsalâtı mümasilesinin mazhar olduğu muameleden müstefit olacaktır.

Madde 4

Tarafeyni âkideynden her biri, ithal edilen eşyanın menş̈e memleketini tayin için, bunların mezkûr memleket mahsulâtı arziye ve müstahsalâtı sınaïyesinden olduğunu veyahut iş̈bu memlekette uğradığı tebeddülât itibariye öyle telâkki edilmek icap ettiğini mübeyyin bir menş̈e ş̈ahadetnamesi ibrazını talep edebilecektir. (S) lâhikasındaki numune mucibince tanzim edilmiş olan menş̈e ş̈ahadetnameleri, gerek ticaret ve ziraat nezaretleri, gerek mürselüileyh memleketin kabul edeceği her nevi teşkilât ve heyet tarafından ita olunacaktır. Emtianın sevkedileceği memleket hükümeti menş̈e ş̈ahadetnamelerinin kendi mümessili siyasi veya ş̈ehbenderisi tarafından tasdikini talep etmek hakkını haiz olacaktır.

Posta paketlerinin, gideceği memleket hükümeti mezkûr paketlerin ticarî bir mahiyeti haiz irsalâttan madut olmadığını kabul ettiği takdirde, menş̈e ş̈ahadetnamesine tâbi tutulmayacaktır.

Madde 5

Tarafeyni âkideyn mütekabil münasebatı ticariyelerini ithalât ve ihracat hususlarında bir gûna memnuniyet veya takyidatla sektedar etmemeği taahhüt eylerler. Bu kaidenin istisnaları, bilcümle memleketele veyahut aynı ş̈eraîit altında bulunan memalike dahi lâzimüttatbik olmak ş̈artiyle ancak ahvali atiyede cari olabilecektir:

- 1- Memleketin tagaddisine elzem olan menabiin muhafazası ve milletin iktisadî faaliyetinin vikayesi için,
- 2- Emniyeti devlete ve selâmeti âmmeye müteallik esbaptan dolayı,

3- Zabıta sıhhiyeye mütedair esbap dolayısıyla veyahut faydalı hayvanat ve nebatatın hastalıklara, haşarat ve tufeyliyatı muzırraya karşı beynelmilel kabul edilmiş olan esasata tevfikan himayesini temin zımında,

4- Devlet inhisarlarına tâbi emtia için ve yerli emtianın dahilde istihsal, beyi, nakli veya istihlâki hususunda kavanini dahiliye ile vazedilmiş veya edilecek memnuniyet ve takyidatın aynı cins ecnebi emtiasına teşmili zımında,

5- Meskûk veya gayrimeskûk altının ihracını menetmek için.

Madde 6

Tarafeyni âkideyn, kendi ülkelerinde beynelmilel transite en ziyade elverişli olan yollar üzerinde eşhas, yolcu ağırlığı, emtia ve her türlü mevat, merakibi bahriye, arabalar ve vagonlar veya sair vesaiti nakliye için serbestçe transit hakkını birbirlerine bahş ve bu hususta en ziyade mazharı müsaade millet muamelesini yekdiğerine temin ederler.

Tarafeyni âkideynden birinin gümrük arazisinden geçen her nevi emtia muhafaza, kurşunlama, tahmil, nakliye, istatistik ve mağaza rüsum ve avaidi müstesna olmak üzere bilûmum gümrük resminden ve sair bütün aidattan mütekabilen istisna edilecektir.

İşbu madde ahkâmı, zurufu tebdil edilmiş olsun olmasın, aktarma edilen veya antrepoya vazedilen transit halindeki emtiaya dahi tatbik olunur.

Maahaza şurası mukarrerdir ki: Emtiai mezkûrenin transiti hususu, bunların dahili memlekete kaçak suretiyle duhulünün men'i zımında kavanini rüsumiyeyi müteallikasına tevfikan tahtı temine alınacaktır. Tarafeyni âkideynden hiç biri kendi ülkesine duhulü memnu olan yolcuların transitini temin ile mükellef tutulmayacaktır.

Emtianın transiti:

A- Emniyeti devlet ve selâmeti âmmeye müteallik esbap dolayısıyla,

B- Esbabı sıhhiye hasebiyle veya emrazı hayvaniye ve nebatiyeye karşı tahaffuz maksadile men olunabilecektir.

Tarafeyni âkideyn ülkelerinde devlet inhisarına tâbi olan müstahsâlatın transiti ile istihsal veya fûruhtu memnu bulunan eşyanın transiti halen mer'î veya atide ittihaz

kılınacak olan ahkâmı kanuniye ve idariye ile tesis edilecek bir murakabei mahsusuya tâbi tutulabilecektir.

Bu murakabe serbest transitin seyri tabiisini sektedar etmeyecek tarzda icra edilecektir.

Madde 7

Tarafeyni âkideyn kendi ülkelerindeki demiryollarında aynı hudut üzerinde veya aynı istikamette emtia mümasile hakkındaki nakliyatın ücretleriyle tarzı icrasına ve işbu emtianın şeraiti teslimine ve tâbi bulunduğu rüsum ve tekâlifi umumiyeye müteallik hususatta yekdiğerine karşı en ziyade mazharı müsaade millet muamelesini bahş ve temin ederler.

Bundan başka hükümeteyn mütekabil demiryolu münakalâtı ile, keza demiryolu vasıtasile transit teferruatını, şimendifer idarelerinin doğrudan doğruya itilâf ile tanzim eylemek hakkını muhafaza ederler.

Madde 8

Tarafeyni âkideynden birinin ülkesinden diğerk taraf ülkesine gönderilen her nevi emtia hini ihracında, her hangi bir üçüncü devlete gönderilecek emtia mümasilinin tâbi tutulduğu gümrük resmi, vergi ve sair tekâlif ile muameleden ne gayrına ve ne daha yükseğine tâbi tutulmayacaktır.

Madde 9

Üçüncü bir devlete müsavat üzere muamele görmek esası:

- 1- Tarafeyni âkideynden biri canibinden hemhudut memleketlerle hududun tarafeyninde bulunup umumen hududun her iki tarafından on beş kilometre derinliği tecavüz etmeyen bir saha dahilinde vuku bulacak hudut ticareti hususunda halen bahşedilmiş veya edilebilecek olan imtiyazata,
- 2- Bir gümrük ittihadından mümbais müsaadatı mahsusaya,
- 3- Gümrük tarifesi hususunda ve umumiyetle diğerk hususatı ticariyede, Türkiye ile 1923 senesinde Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış olan memleketler arasında mevcut veya istikbalde ihdas edilebilecek olan müsaadatı mahsusaya kabili tatbik olmayacaktır.

Madde 10

Tarafeyni âkideynden birine mensup olup kendi memleketlerindeki salâhiyettar makamat canibinden mutâ bir (Salâhiyet varakası) ibraz ederek, orada ticaret ve sanatlarını icraya mezun bulduklarını ve kavanin ile muayyen tekâlif ve rûsumu tesviye ettiklerini ispat eyleyecek olan tacirler, fabrikacılar ve sair sanat erbabı, gerek bizzat ve gerek kendi hizmetlerinde bulunan seyyar memurlar vasıtasile, diğer taraf ülkesindeki tacirler veya müstahsiller nezrinde veyahut umumî satış mahallerinde mubayatta bulunmak hakkını haiz olacaklardır. Bunlar, arz ettikleri mevada mütevafık emtiayı kendi ticaret veya sanatlarında kullanan tacirlerden veya sair eşhastan siparişler dahi alabileceklerdir. Kezalik beraberlerinde numuneler veya modeller nakledebilecekler veya bunları kendilerine irsal ettirebileceklerdir. İşbu fıkrada tadat edilen efal için bir gûna rûsum veya aidatı mahsusaya tâbi tutulmayacaklardır.

Muayyen bir metain örneği olan kâffeî mevat, bir cihetten mevaddı mezkûreye tekrar ihraç esnasında alelûsul ayniyetlerinin tesbit kılınmasına salih bulunmak ve diğer cihetten böylece ithal edilmiş olan mevat, heyeti mecmuaları itibarîyle mutat numune mahiyetini zayi etmiş olacak derecede kemiyet veya kıymet irae eylememekten ibaret iki kaydı ihtirazî altında, numune veya model addedilirler.

(Salâhiyet varakası) (D) lâhikasındaki örneğe muvafık surette tanzim edilmiş olacaktır. Tarafeyni âkideyn, bu varakaları itaya memur olan makamatı ve kezalik seyyar ticaret memurlarının ticaretlerini icra ederken tebaiyete mecbur oldukları ahkâmı mütekabilen yekdiğerine bildireceklerdir.

Maahaza şurası mukarrerdir ki: balâda mezkûr siyasî ticaret memurları yedilerindeki varakada muharrer olanlardan başka tüccar veya erbabı sanat hesabına beyse müteallik akitlerde bulunmak hakkını haiz olmayacaklardır.

İthali memnu emtia müstesna olmak üzere bir gümrük resmine veya sair her hangi bir resme tâbi olan ve numune veya model olarak ithal edilen eşya, tekrar ihraç olunmak kaydile tarafeynce şeraiti atiye dairesinde ithal ve ihraç resminden muafiyeti muvakkate ile kabul edilecektir:

A- İşbu seyyar memurlar, gümrük idaresine beyannamelerini verirken, ihraç memleketi memurini rûsumiyesi tarafından musaddak ve beraberlerinde ithal ettikleri numuneleri veya modelleri müfredatı ile mübeyyin bulunan tarifatlı bir

listeyi üç sureti ile birlikte tevdi edeceklerdir. Eğer tarifalı listeyi hâmil bulunmuyorlarsa beyannamelerini verirken, numuneler veya modelleri müfredat ile irae eden yeni bir listeyi üç nüsha olarak ita edeceklerdir.

İthal memleketinin memurini rüsumiyesi listenin lisanı mahallî üzere yapılmış tercümesini talep edebileceklerdir.

B- numuneler veya modellerin tekrar ihraçları esnasında ayniyetlerinin tesbit edilebilmesi için, bunlar ihraç memleketinde nevi ve şekillerine göre damgalanmış, yahut balmumu veya kurşunla mühürlenmiş bulunacaktır. Her iki taraf memurini rüsumiyesi, numuneler üzerine vazedilmiş olan işaretlerin tahkiki sıhhatini temin için bu damga ve mühürlerin modellerini resmen yekdiğerine göndereceklerdir.

İşarat vaz'ı gayri kabil veya mahaziri dahi olduğu takdirde, fotoğrafler, resimler veya tarifalı tamme ve mufassala ile ayniyetin tesbiti caizdir. Bununla beraber, ithal memleketinin memurini rüsumiyesi, bu nümunelerin tekrar ihracı esnasında ayniyetlerini temin için lâbüt görecekları bütün ahvalde masarifi alâkadarlarca tesviye edilmek üzere, bunları işaralı munzamma ile teşhiz edebileceklerdir.

Bundan gayri ahvalde, gümrük muayenesi, nümunelerin sadece ayniyetinin tesbitinden ve icabında talep edilecek tekâlif ve rüsum miktarının tayininden ibaret olacaktır.

numune veya modeller ihraç memleketinde vazedilmiş işaretleri hâmil bulunmazsa ithal memleketinin memurini rüsumiyesi yeni işaretler vazedeceklerdir.

C- İthalâtçı tarafından gümrük idaresine tarifalı listenin veya numunelere ait beyannamenin tevdiinden sonra, gümrük muayenesine mübaşeret edilecek ve numunelere ait olan liste veya beyanname ile bunlara mevzu işaretler usulüne muvafık ise, bu nümunelerin her birinin gümrük resmi ve eğer mahal varsa- istihlâk rüsumu tesbit olunacak ve bu tekâlif ve rüsumun miktarı baliği, ya nakden veyahut ithal memleketinin salâhiyettar makamâtı tarafından kâfi görülen teminat suretinde depozito edilecektir. Teminata mütedair ahkâmı âkit hükümetler bir sureti umumiyede tanzim edeceklerdir.

Vezin ve saire ücretleri kati surette tesviye olunacak ve memurini rüsumiye tarafından alelûsul tasdik edilen tarifatl  liste veya beyanname nüshalarından biri ithal t ya iade edilecektir.

Maahaza ithal t , numunelerden her birinin rüsumunu tarifenin mevaddı m teallikası mucibince hesap ettirip depozito edecek yerde, nümunelerin mecmuu için bu r sumu tarifede en yüksek resme tâbi numune üzerinden tesviye eylemek hakkını haiz olacaktır. Memurini r sumiye bu teklife muvafakat etmekle mükellef bulunacaklardır.

D- Bu suretle ithal edilmiş olan numuneler veya modeller, bir senelik bir mühlet zarfında gerek ithal edildikleri gümrükten, gerek diğer bir gümrükten ya ihracat memleketine iade veya her hangi bir memlekete tekrar ihraç edileceklerdir. Bir senelik mühlet, icabında ithalât memleketinin r sumat idaresi tarafından temdit olunabilir.

E- Tarifatl  liste veya beyanname ile tekrar ihraç edilecek numuneler veya modeller, derhal alâkadar tarafından gümrük idaresine ibraz olunacak ve idarei mezkûre, badelmuayene, hini ithalde mevdu rüsumun makbuz mukabilinde tamamen iadesi veya bu rüsumun tesviyesini m emmen kefaletin feshi muamelesini ifa edecektir. Bu iade veya feshi kefalet muamelesi ancak tekrar ihraç edilen numuneler veya modeller için ifa kılınacaktır. (D) Fıkrasında mezk r mühletin hitamından sonra tekrar ihraç edilmemiş veya mahallinde satılmış olan numuneler veya modellerin emaneten tutulan gümrük r sumu, r sumat idaresine irat kaydolunacak veya bu rüsum kefillerden istifa kılınacaktır.

F- Hini ithalde mevdu rüsumun ret ve iadesi veya kefaletin feshi, hudutlardaki bil mum gümrük idareleri veya dahili memlekette kâin olup bu hususta salâhiyeti muktaziyeyi haiz bulunan gümrük idarelerince ifa edilebilecektir.

Tarafeyni  kideyn salâhiyeti mezk reyi haiz olan idarelerin listelerini yekdiğerine tebliğ edeceklerdir.

Bu maddenin ahkâmı hakkında her hangi bir   nc  devletle müsavat üzere muamele görmek esası, zaten mütekabil surette mahfuz kalmaktadır.

Bu maddenin ahkâmı ayak satıcılığına kabili tatbik olmayacaktır.

Madde 11

Tarafeyni âkideynden birinin, ticaretlerini icra zımında panayırlara veya pazarlara giden tebaası diğlerinin ülkesinde tâbiyyetinde buldukları memleket makamâtı resmîyesi tarafından (H) lâhikasındaki numuneye muvafık olarak ita edilmiş bir hüviyet varakasını ibraz edebildikleri takdirde, tebaai mahalliyeden daha az müsait bir surette muamele görmeyeceklerdir.

Birinci fıkranın ahkâmı ne seyyar erbabı ticaret ve sanata, ne ayak satıcılığına, ne de sanat veya ticaret icra etmeyen eşhas nezrinde sipariş almağa kabili tatbik olmadığından, tarafeyni âkideynden her biri bu hususta kendi mevzuatı kanuniyesi noktasından serbestii tam muhafaza eder.

Madde 12

Tarafeyni âkideynden birinin sancağını hâmil olup hamulesiz veya hamuleli olarak diğere tarafa ait sulara ve limanlara girecek, orada meksedecek veya buralardan çıkacak olan merakibi bahriye hareket ettikleri veya gidecekleri yer neresi olursa olsun, her gûna hususatta aynile sefaini milliyeye tatbik edilen muameleden müstefit olacaklar ve her ne unvan altında bulunursa bulunsun, devlet, vilâyetler, nahiyeler veya tarafı hükümetten salâhiyeti haiz her hangi bir taazzuv nam ve menfaatine istifa olunup merakibi milliyeye tahmil edilmiş veya edilebilecek olanlardan gayrı bir gûna tekalif veya rüsuma tâbi tutulmayacaklardır.

Hamuleler, mevrit veya mahreçleri neresi olursa olsun, millî sancak altında ithal veya ihraç edildikleri takdirde tâbi tutulacakları rüsum ve tekâliften ne gayrına ve ne daha ağırına tâbi olmayacaklar ve ne de farklı bir muamele görmeyeceklerdir.

Bunlar yolcuları ve yolcu ağırlıkları millî sancak altında seyahat ediyorlarmış gibi muamele göreceklerdir.

Madde 13

Tarafeyni âkideynden her biri, kendi kara sularında saydi mahiyi, bahrî kabotajı yani kendi ülkesinin bir iskelesinden irkâp edilen emtia ve yolcuların aynı ülkenin diğere bir iskelesine bahren nakli hususunu, liman hidematını yani römorkör işletmeği, kılavuzluk etmeği ve her hangi mahiyette olursa olsun bilûmum hidematı dahiliyeyi ve dahilî sulara seyrisefaini kendi sancağına tahsis eder.

Sefainin ve hamulelerinin millî sancağa temsili hususu sefaini ticariyei milliyeye bahşedilmiş veya edilebilecek olan tahsisat ve ikramiyelere şamil değildir.

Madde 14

Merakibi bahriyenin sıfatı tâbiyeti, her iki tarafça, devleti aidesinin salâhiyettar makamı canibinden her memleketin kavanin ve nizamına tevfiikan, bu hususta verilen vesaik ve şahadetnamelere göre muteber tutulacaktır.

Tarafeyni âkideynden biri canibinden verilen hacmi istiabi şahadetnameleriyle hacmi istiabiye mütedair sair vesikalar, iki taraf âkit arasında bir itilâfı mahsus akdine intizaren, diğer tarafça tanınacaktır.

Madde 15

Tarafeyni âkideynden birinin sancağını hâmil olup diğer tarafa ait bir limana, mahza hamulelerini itmam veya bunlardan bir kısmını ihraç veyahut aktarma etmek maksadile hadil olan merakibi bahriye o tarafın kavanin ve nizamına tevfikı hareket ederek zaten yalnız millî seyrisefain hakkında tesbit edilmiş olan en aşağı miktarda istifa olunabilecek muhafaza harçlarından gayrı bir gûna harç veya ücret tesviyesine mecbur tutulmaksızın hamulelerinin diğer bir liman veya memlekete gidecek olan kısmını gemi dahilinde hıfız ve bunları tekrar ihraç eyleyebileceklerdir.

Madde 16

Tarafeyni âkideynden birine mensup bir sefinenin diğer taraf sularında gark olması, karaya oturması hasarı bahri veya tevakkufu mecburiye uğraması gibi hadisatta, sefine ve hamulesi, işbu memleket kavanin ve nizamının mümasil ahvalde sefaini milliyeye bahşettiği müsaadat ve muafiyatın ayninden istifade edecektir. Geminin kaptanına, mürettebatına ve yolcularına, gerek bizzat kendileri için ve gerek sefine ve hamulesi için, aynile tebaai mahalliyeye tatbik edilen derecede muavenet ve muzaheret edilecektir.

Tahlisiye resmine gelince:

Tahlisin vuku bulunduğu memleketin mevzuatı kanuniyesi tatbik olunacaktır.

Karaya oturmuş veya gark olmuş bir geminin kurtarılan emtiası, dahilî istihlâk için memlekete ithal edilmedikçe hiç bir gümrük resmine tâbi tutulmayacaktır.

Madde 17

İşbu muahede tasdik ve tasdiknameler sürati mümkün ile Sofya'da teati edilecektir.

Muahede, tasdiknamelerin teatisinden bir ay sonra mevkiî mer'iyete girecek ve bir sene müddeti haiz olacaktır. Bu tarihten itibaren tarafeyni âkideynden biri canibinden feshedilmediği müddetçe mer'i kalacaktır.

Ve bu fesih ancak altı aylık bir müddetin hitamından sonra hükmünü icra edebilecektir.

Tasdiklanılmakal, murahhaslar bu muahedeyi imza ve tahtim etmişlerdir.

Bu muahedename iki nüsha olarak 12 şubat 1928 tarihinde Ankara'da tanzim edilmiştir.

Signé

Ali CENANI TH. PAVLOFF

Ali ŞEVKİ JOR. MITKOFF

(A) LISTESİ

Bulgar tarife ESAMII EŞYA 100 kilogram

için ithal

numarası rüsumu «Leva»

30 Her nevi balık, canlı, taze

yahut tebrit edilmiş 14

31 Her nevi tuzlu balık:

(B) palamut:

1- Kesilmiş (Lâkerda) 70

2- Bütün 45

(C) sairleri 19

43 Her cins nohut 10

44 Kavrulmuş nohut (Leblebi) 30

53 den Portakal, Mandalina 19

54 İncirler:

(A) Torba ve sandık içinde 10 kilo gram ve daha ziyade siklette:

1- Döküm halinde (sandık veya torbalar içerisinde) 32

2- Dizi halinde 38

(B) Kutu veya beyaz bezden mamul torbalar içinde 10 kilograma kadar siklette (derhal ihraz olunabilecekler de dahildir.) 63

(C) Kap veya sair ambalaj derununda 63

56 Zeytin:

(A) Taze veya tuzlu 12

62 Üzüm:

(C) Kuru:

1- Siyah 50

2- Beyaz 63

65 Fındık:

(A) Kabuklu 32

(B) Kabuksuz 63

67 Gayri mezkûr meyve:

(A) Limon 12

şam fıstık 50

79 Hububatı zeytine:

Susam:

Çiğ 3

114 Kabili ekil zeytinyağı:

(A) 10 kilogram ve daha ziyade hacimde kap içerisinde 50

124 şam'i nebati ve hayvani

(A) Bal ve gömeç mumu 140

175 Debagatte müstamel mevat:

(A) Her nevi nebatat aksamı

(ham palamut, mazi) Muaf

(B) LISTESI

Tarife ithal

numarası ESAMII EŞYA resmi tezyit Emsali

7 den Manda re's 195 3,50

8 Öküz » 150 3,50

9 İnek ve dişi manda » 180 3,50

12 den Koç ve koyun (kıvırcık) dişi

koyun ve teke 25 4

13 Kuzu, oğlak re's 12 3,50

14 Canavar » 69 3,50

32 A. Peynirler:

Adi, kaşkaval, salamura, kaşar

tulum ve emsali (yüz kilosu) 210 5

46 Buğday, kızılca buğday ve melez

ve kara buğday (yüz kilosu) 30 12

47 Çavdar, kokoroz, darı

(yüz kilosu) 19 12

52 den Kuru fasulye (yüz kilosu) 60 12

53 Dakik:

A- Buğday veya kızılca buğdaydan

(yüz kilosu) 95 12

65 Her nevi patates (yüz kilosu) 30 9

82 Taze sebze:

A- Soğan 100 kilosu 75 12

B- Sarımsak ve sair sebzevat

(yüz kilosu) 250 12

115 şeker:

B- Tasfiye olunmuş kelle ve kelle

kırığı, dört köşe veya yassı, kırıntı
veya toz, nebat şekeri 100 kilosu 76 5

203 Odun: 2 8

323 İşbu tarifenin başka yerinde
zıkr olunmayan mensucat ve kumaş,
dibeklenmiş veya dibeklenmemiş erkek
veya kadın elbisesi veya saireye
mahsus yünden mamul veya ipekten
gayri lifi mevat ile mahlût olanlar:

A- Safi yün:

2- Bir metro murabbaında

sıkleti iki yüz kilogramdan

600 grama kadar olanlar

100 kilosu 1400 5

3- Bir metro murabbaında sıkleti

600 gramdan yukarı olanlar 1300 5

B- Arişi pamuk:

3- Bir metro murabbaında sıkleti

600 gramdan fazla olanlar

100 kilosu 600 5

4- Aba ve kaba şayak ve âdi

keçi kılından mensuç şayaklar

(Safi ve pamuklu mahlûk)

100 kilosu 1000 5

332 den Gaytan 100 kilosu 2500 3

368 Odun kömürü 100 kilosu 10 4

513 İşbu tarifenin başka yerinde

zikredilmeyen müteferrik

makine ve alât parçaları 100 5

(C) MELFUFU

Menşe şahadetnamesi numunesi

Mürsilin Mürselüleyhin

İsmi İsmi

ikametgâhı ikametgahı

sokağı sokağı

Ambalâjın,

-zurufun- Safi ve gayri Sevk edildiği tarik

Parça şekil ve Marka ve safi sikleti kilo (şimendifer,Posta

adedi sureti numarası ve kıymeti vapur ilâahiri) Muhteviyatı

Balâda evsafı zikredilen eşyanın menşeininolduğu tasdik kılınır.

.....fi.....192....

şahadetnameyi ita edan salâhiyettar dairenin ismi ve imza

(Mühür)

D MERBUTU

Devletin ismi ve varakayı ita eden makam

Seyyar ticaret memurlarına mahsus salâhiyet varakası

ita tarihinden itibaren on iki ay müddetle muteberdir

Hangi memleketler için muteber olduğu:

Varaka numarası:ehrinde

mütevellit ve.....ehrinin..... Sokağında.....

numara ve hanede mukim.....

Efendinin şehrinde Unvanı ticarisi altında işliyen(1)--

Fabrika- veya ticarethane-sinin-lerinin-sahibi «veya-namına ifayi muameleye

salâhiyettar Seyyar ticaret memuru» olduğu ve mumaileyhin salifüzzikir fabrika-

ticarethane-ler- için balâda muharrer memleketlerde siparişler almak veyahut

mübayaat icra eylemek salâhiyetini haiz bulunduğu ve mezkûr ticarethane-fabrika

nin-lerin memleketinde icrayı ticaret-sanat etmeye mezun olup bu

baptaki tekâlifi kanuniyeyi tesviye etmekte olduğu-oldukları-tasdik

kılındı.....ehrin ismi Fi-.....192.....

Ticarethanelerin- sahibinin imzası

.....

Varaka hamilinin Varaka hâmilinin

imzası eškâli

yaş

boy

saç

Alâmeti farikai sabite

İmza mazbatası

İşbu muahedenamenin esnayı imzasında zirde vaziülümza murahhaslar berveçhi ati tasrihatın derci hususunda mutabık kalmışlardır.

İkinci maddeye müteferrian

Tarafeyni âkideyn (B) listesinde mezkûr emsali tezyidi Türkiye ile diğer devletler arasında 24 temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imza edilmiş olan ticaret mukavelenamesinin ikinci maddesinde musarrah şerait dairesinde kambiyo temevvücatına nazaran tanzim ve telif etmek hususunda mutabık kalmışlardır.

Üçüncü maddeye müteferrian

şurası mukarrerdir ki, Türkiye kendi tebaasile Bulgar tebaası arasında aynı şeraiti müsavat dahilinde işbu mazbataya merbut cetvelde tadat edilen mahsulât üzerinden mezkûr cetvelde irae olunan istihsalât rüsümünü ayrıca istifaya devam edebilecektir.

Beş ve on yedinci maddelere müteferrian

Tarafeyni âkideyn beşinci maddenin ikinci fıkrasının 1 numarasına istinaden ihdas edilmiş olan memnuiyat ve takyidatın, ihracat ve ithalât memnuniyetinin hini isdarında sipariş veya irsal edilmiş bulunan emtiaya tatbik edilmeyeceği hususunda mutabıktırlar.

Bundan başka, işbu muahedenameye merbut listede münderiç bazı eşya hakkında berveçhi balâ muharrer memnuiyat ve takyidat dolayısıyla menfaatının haleldar olduğunu gören tarafın üç ay evvel ihbar etmek şartıyla muahedenameyi 17-nci maddenin ikinci fıkrasında mezkûr bir sene müddetin hitamından evvel bile feshetmek hakkını haiz olacağına tarafeyni âkideyn mutabık kalmışlardır.

Beş Madde üçüncü fıkra üçüncü

numaraya müteferrian

Mevaşi ile ham mevaddı hayvaniye ve bilcümle emrazı sariyeyi nâkil eşya hakkında tarafeyni âkideyn hükümetleri hususî bir baytarı itilâfname akdi hususunu muhafaza ederler.

On birinci maddeye müteferrian

Tarafeyni âkideyn on birinci madde ahkâmının zabıta veya pasaport usulüne müteallik kavanin ve nizamat mahfuz kalacağını tazammun etmekte bulunduğunu kabulde mutabıktırlar.

İşbu mazbata muahedei hazıranın aynı kuvvet, kıymet ve müddetini haiz olacak, ve bunun cüz'ü mütemmimini teşkil edecektir.

Ankara'da 12 şubat 1928 tarihinde iki nüsha olarak tanzim edilmiştir.

Ali Cenani TH. PAVLOFF

Ali şevki -----JOR. MITKOFF

IMZA PROTOKOLUNUN MELFUFU

İstihlâk rüsumu

Çay 40 kuruş kilosu

Kahve 20 » »

Petrol 6 » »

Pirinç 10 » »

Margarin ve oleo margarin ve diğer

şuhumu hayvaniye 80 » »

Stearin mumları 30 » »

Adi sabun 5 » »

Yeni ve müstamel torba ve çuval 5 » »

Baharat 30 » »

Kibrit 1/2 kuruş 60 kibritlik

her kutusu

Mum kibrit 1 » » »

Sigara kâğıdı 1 » 50 yaprağı

Çakmak 25 » tanesi

şeker 15 » kilosu

Bisküvi Muhtevi oldukları yüzde

Çikolata miktarında şekerle
nazaran
Süt hulâsası istihlâk resmine
tabidirler.
şekerleme ve glikoz
Meşrubatı gayri külliye,
gazoz ve limonatalar
Diğer bütün şekerli müstahzarat
Tömbeki 40 kuruş kilosu

**D- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Krallığı Hükümeti
Arasında Aktolunan İadei Mücrimin Mukavelenamesi***

Andlaşmanın İmza yeri ve Tarihi: Ankara, 23.1.1929

Onay Kanununun tarih ve sayısı: 26 Mayıs 1930, sayı: 1649

Resmi Gazete ile neşir ve ilânı : 9 Haziran 1930 sayı, 1515

D Ü S T U R : III. Tertip, Cilt 11, Sahife 428

ONAY KANUNU

Madde 1. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile Bulgar Kirallığı Hükümeti arasında Ankara'da 23 Kânunuevvel 1929 tarihinde imza edilmiş olan İadei Mücrimin Mukavelenamesi tasdik edilmiştir.

Madde 2. Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3. Bu kanunun ahkamini icraya Hariciye Vekili memurdur.

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ İLE BULGAR KIRALLIĞI
HÜKÜMETİ ARASINDA AKTOLUNAN İADEİ MÜCRİMİN
MUKAVELENAMESİ**

Bir taraftan:

TÜRKİYE REİSİCUMHURU HAZRETLERİ,

Diğer taraftan:

* (<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/ikili/151.htm>)

HAŞMETLU BULGARLAR KRALI HAZRETLERİ,

Suçluların iadesini tanzim için bir Mukavelename akdi arzusunda bulduklarından:

TÜRKİYE REİSİCUMHURU HAZRETLERİ,

Sabik Hariciye Müsteşari ve Tokat Mebusu ALİ ŞEVKİ Beyefendiyi,

HAŞMETLU BULGARLAR KRALI HAZRETLERİ,

Bulgaristan'ın Ankara Orta Elçisi Mösyö THÉODORE PAVLOFF,

Mütekabilen murahhas tayin buyurmuşlar ve müşarünileyh murahhaslar bu baptaki mezuniyeti kâmile vesikalarını yekdiğerine tebliğ ettikten sonra usul ve kaidesine muvafık bulmalarıyla atideki ahkâmı kararlaştırmışlardır:

MADDE 1

Akitler işbu Mukavelename ahkâmı mucibince ve kendi tebaaları müstesna olmak üzere, yekdiğeri devairi adliyesince takip olunan veya mahkûm edilen ve diğerin arazisi üzerinde bulunan eşhası mütekabilen yekdiğerine teslim etmeği taahhüt ederler.

İadei mücrimin, ancak, iade kendisinden talep olunan Devletin arazisi haricinde irtikâp olunmuş bir suçtan dolayı takibat icrası veya mahkûmiyet hallerinde vaki olur.

MADDE 2

Aleyhinde takibat icra olunan bir şahıs talep olunduğu takdirde iade ancak cürüm olarak atfolunan fiil her iki memleketin kanunlarına göre en aşağı bir sene hapis veya daha ağır bir cezayı istilzam ettiği ahvalde vaki olur.

Katileşen bir hükmün icrası için iade talebinde bulunulursa iade ancak suçlu her iki memleketin kanunlarına göre en az bir sene hapis veya daha ağır bir cezayı istilzam edebilen bir fiil için altı aydan ziyade hapis cezasına kat'iyen mahkûm olmuş ise vaki olur.

MADDE 3

İadei mücrimin kezalik her ne şekil ve mahiyette olursa olsun teşebbüs veya iştirak hallerinde de bu teşebbüs veya iştirak talip olan devletle iade kendisinden talep olunan devletin kanunlarına göre, ikinci madde ahkâmına tevfikân, cezalandırıldığı takdirde vaki olur.

MADDE 4

Aşağıdaki hallerde iadei mücrimin talebi kabul olunmaz:

- a) Siyasî suçlar ve onlara mürtabit fiiller için, Devlet reisinin şahsına, ailesi azasına,
veya Hükûmet Reisine karşı vaki olan suikast, katil veya buna teşebbüsü yahut iştiraki mutazammin olduğu takdirde siyasî suç veya böyle bir suça mürtabit fiil addedilemez,
- b) Askerî suçlar ve ona mürtabit fiiller için,
- c) Matbuat suçları için,
- d) Münhasıran mutazarrir olan tarafın şikâyeti üzerine takip edilen ve takibat işbu tarafın feragat etmesile tevkif edilebilecek olan suçlar için,
- e) Talep edilen şahıs iadeyi isteyen devletçe, kendi kanunlarile, iade kendisinden talep olunan devletin veya suç toprağı üzerinde irtikâp edilmiş bulunan devletin kanunlarına nazaran müruru zamana uğramış yahut sakit olmuş bir suçtan dolayı takip edilmekte ise,
- f) Talep edilen şahıs iade kendisinden istenilen memlekette aynı fiilden dolayı takip edilmekte ise, keza orada sureti kat'iyede dava harici görülmüş, mahkûm edilmiş, affe mazhar olmuş veya beraet kazanmış ise,
- g) İade kendisinden talep olunan devletin daireleri, işbu devletin kanunları mucibince suç hakkında hüküm vermeğe salâhiyettar bulunuyorlar ise,
- h) Fiile üçüncü bir devletin arazisinde irtikâp edilmiş olupta iade kendisinden istenilen tarafın kanunları ecnebi memlekette irtikâp edilmiş böyle bir fiilin takibini kabul etmez ise.

MADDE 5

İadei mücrimin talebi daima diplomasi tarikile yapılmak lâzımdır.

MADDE 6

İşbu Mukavele esasına tevfikân iade talebini redde mahal olup olmadığı hususunda karar ittihazi hakkı münhasıran iade kendisinden talep olunan devlete aittir.

İade talebinin tetkikinde takip olunacak usul her ne olursa olsun, siyasî bir suçtan dolayı iade talebinin reddine, ancak iade kendisinden istenilen devletçe tayin

edilmiş salâhiyettar mahkeme tarafından hükmolunacağı hususunda âkitler mutabik kalmışlardır.

MADDE 7

1- İade tabile birlikte ya bir mahkeme hükmü ya bir yakalama kararı, ittiham kararı, kati bir istintak kararnamesi, gayri muvakkat tevkif müzekkeresi veya aynı kuvveti haiz diğer bir adli varaka ibraz olunacak ve bunlarda cürüm olarak atfolunan fiilin mahiyeti, ağırlığı, vasfı ve talip olan memlekette mer'î ve mevzuu bahis suç için kabili tatbik bulunan kanunun metni ve işbu suçun istilzam ettiği ceza işaret edilecektir.

2- Mülkiyet aleyhine suç mevzuu bahis olduğu takdirde hakikaten vaki olan veya ikaina tesaddi edilen zararın, daima, takribi balığı bildirilecektir.

3- İade talepnamesine talep edilen şahsın mümkün mertebe eşkâli veya hüviyetini tayine medar olabilecek diğer malûmat ilâve edilecektir.

4- Gönderilecek evrak talip olan devletin kanunlariyle tayin olunan şekilde tanzim edilecek ve bunların asli veya işbu devletin mahkemesi yahut sair herhangi salâhiyattar bir dairesi tarafından tasdik olunmuş sureti gönderilecektir. İşbu evraka, iade kendisinden talep olunan devletin lisanında muharrer ve talip devletin diplomasi memuru veya iade talep olunan devletin yeminli bir tercümanı tarafından tasdik edilmiş bir tercüme raptolunacaktır.

5- Şurasi mukarrerdir ki, mücrimin iadesi kendisinden talep olunan devlet yukarıda taahhüt edilen evraki alır almaz, iade talebi vehleten gayri kabili kabul görülmüyorsa işbu talep hakkındaki karar mahfuz kalmak şartıyla, makamati aidesi, firar ihtimalinin önünü almak üzere maznunun tevfikine tevessül edeceklerdir.

6- Takibatin mevzuunu teşkil eden suçun işbu Mukavelenamede derpiş olunan ahval meyanına dahil olup olmadığı mes'elesinde şüphe husulü takdirinde talip hükümetten izahat istenilecek ve verilen izahat bu şüpheleri izale edecek mahiyette bulunmadıkça iadeye muvafakat edilmeyecektir. İstizah talebi iade talebinde bulunan devletin siyasî mümessiline irsal edildiği günden itibaren iki ay zarfında iade kendisinden istenilen devlete izahat verilmemiş ise tevkif olunan şahıs tahliye edilebilir.

MADDE 8

Muvakkat tevkif yalnız yedinci maddede zikrolunan vesaikten birinin ibrazi ile değil, iade talep olunan memleketin hariciye dairesine diplomasi tarikile verilmiş olmak şartıyla müstacel ahvalde, gayri muvakkat bir tevkif müzekkeresinin vücudunu müş'ir olarak posta veya telgrafla irsal olunacak her nevi ihbar üzerine de vaki olacaktır. Bununla beraber iade kendisinden talep olunan hükûmet yevmi tevkifinden itibaren bir ay zarfında yedinci maddede zikrolunan vesikalardan birini diplomasi vasitasile almadığı takdirde madde-i hazira mucibince tevkif olunan şahıs serbest bırakılacaktır.

MADDE 9

Maznunun, suçun ikai neticesinde yedi tasarrufuna geçirdiği yahut onun üzerinde bulunup alınan eşya, suçun ikainde kullanılan alât ve edevat ile husulü kanaata medar olacak her şey, üçüncü şahısların hakları mahfuz kalmak şartıyla ve salâhiyettar makamın takdirine göre, maznun ile aynı zamanda, iadeyi isteyen Hükûmete verilecek ve iadeye muvafakat edilmiş iken suçlunun ölümü veya firari sebebiyle iade vuku bulmamış olsa bile bu eşya mezkûr Hükûmete yine tevdi olunacaktır. Bu tevdi, iadeye muvafakat eden memlekette maznun tarafından ihfâ veya depo edilip te bilâhare keşfolunan aynı mahiyetteki bilcümle eşyaya da şamil olacaktır.

MADDE 10

Talep olunan şahıs kendisinden iade istenilen Devlet arasizi dahilinde iade talebini mucip olan fiilin gayri bir suç sebebiyle takibata uğramış veya mahkûm olmuş ise, iadesi, müddeti cezaiyesinin hitamina veya cezanın af ve refine kadar tehir olunabilecektir.

Kezalik talep edilen şahıs, kendisinden iade istenilen tarafın makamı huzurunda, ceza kanunlarına muhalefetten gayri bir sebepten dolayı takip edildiği ve bu da onun cebren ihzarını veya tevfikini müeddi bulunduğu takdirde, iade, takibatın veya mevkufiyetin hitamına kadar tehir olunabilecektir.

Bununla beraber iadeyi talep eden memleketin kanunlarına nazaran bu tehirde, maznunun takibinde mururu zaman veya sair mühim müşkülât hasıl olabilir ise, bazı mülâhazatı mahsusâ mâni bulunmadığı takdirde ve talep eden memlekette

takibat biter bitmez talep olunan şâhıs tekrar iade olunmak taahhüdü altında maznunun muvakkaten teslimine muvafakat edilecektir.

Talep olunan kimse efrada karşı edindiği taahhüdatı, iade sebebiyle, ifa edemeyecek olduğu takdirde işbu efradın salâhiyettar makam huzurunda haklarını ihkak ettirmeleri ciheti mahfuz kalmak üzere, iade yine vaki olacaktır.

MADDE 11

İadeye muvafakat edildiği takdirde talep olunan şâhıs iade kendisinden istenilen Devletin ya hudut mevkiinde yahut irkâp limanında talip Devletin emrine verilecektir.

İade kararının tebliğinden itibaren bir ay zarfında talip Devlet tesellüm etmemiş bulunursa mezkûr şâhıs serbest bırakılabilecektir.

MADDE 12

İade olunan şâhıs, kendisine iade edilen Devlet arazisinde mahiyeti ne olursa olsun iadeden evvel irtikâp etmiş olduğu bir suçtan dolayı ne takibata tâbi tutulur ne tecziye ne de üçüncü bir Devlete iade olunur; eğer ki bu hallerden birinde veya diğerinde, hakkındaki hükümden ve mahkûmiyet halinde, cezasını çektikten veya umumî yahut hususî affa nail solduktan sonra bir ay zarfında talep eden memleketi tekrar terk etmek serbestisine malik olmuş olan veya o memlekete kendi rızasile avdet etmiş buluna.

İade edilen şâhıs iade talebine sebep olan fiilin gayri bir suçtan dolayı, onu iade eden ve muvafık gördüğü takdirde, bu diğer suça dair işbu Mukavelenamenin yedinci maddesinde zikrolunan evraktan birinin ibrazını talep edebilecek olan Devletin muvafakati mahsusasi olmadıkça kendisine iadeye muvafakat edilmiş olunan Devlet tarafından keza ne takip ne de tecziye edilebilir. Keza bu Hükümetin muvafakati, maznunun üçüncü bir Devlete iadesine müsaade edilmek için de istihsal olunmak lâzımdır.

Mamafih, maznun muhakeme olunmağa ve cezasını çekmeyi kendiliğinden talep etmiş yahut yukarıda tayin edilen müddet zarfında teslim olunduğu memleket arazisini terk etmemiş veya oraya bilâhare avdet etmiş bulunursa bu muvafakatin istihsaline lüzum yoktur.

MADDE 13

Akitlerden birinin iadesini talep ettiği şahıs, diğer suçlar sebebiyle, bir veya müteaddit Devlet tarafından dahi talep edilmekte ise en ağır suç kendi toprağı üzerinde irtikâp olunan Devlete ve suçlar aynı dereceyi vahamette buldukları takdirde, tebaasından olduğu Devlete teslim olunur.

Aleyhinde takibat icra olunan şahıs talip devletlerden hiç birinin tebaasından değil ise, suçlar ağırlıkça müsavi oldukları takdirde, talepten önce iade kendisinden istenilen Devlete en evvel vasil olan Devlete teslim olunur. Şurası mukarrerdir ki suçun ağırlığı, iade kendisinden talep edilen devletin kanunlarıyla tayin olunur.

MADDE 14

Bir suçlunun iadesi keyfiyeti âkitlerden biri ile üçüncü bir Devlet arasında vaki olursa, iadeyi mucip suç dördüncü maddede derpiş edilen efalden olmamak şartıyla, suçlu olan bu şahsin ve dokuzuncu maddede münderiç eşyanın kendi toprağından transit olarak müruruna diğer Akit Devlet muvafakat edecektir. Meğerki mevzu bahis şahıs kendi tebaasından ola.

Transit talebi, yedinci maddede zikrolunan evraki usuliyeden birinin asli veya usulü dairesinde musaddak sureti tevdi edilerek, siyasî tarikle icra olunmak lâzımdır.

MADDE 15

Akitler kendi arazileri dahilinde suçlunun tevkifi, iaşesi ve nakli ve onuncu maddede zikrolunan muvakkat teslim dolaysile vukua gelen masrafların tediyesine müteallik bilûmum mutalebelerden karşılıklı olarak feragat ederler.

Talip Hükûmete iadesine veya muvakkaten teslimine üçüncü bir Devletçe muvafakat edilmiş olan bir şahsin transit masarifi, talip Hükûmete ait olacaktır.

MADDE 16

İşbu Mukavelename tasdik edilecek ve tasdiknameler mümkün olduğu kadar kısa bir zaman zarfında Sofya'da teati olunacaktır.

Mukavelename tasdiknamelerin teatisinden bir ay sonra iktisabi mer'iyet edecek ve âkilerden biri tarafından feshi tarihinden itibaren altı ay hitamına kadar mer'î olacaktır.

Sözlerini tasdikan iki taraf murahhasları bu Mukavelenameyi imza etmişler ve mühürlemişlerdir.

Ankara, yirmi üç kânunuevvel bin dokuz yüz yirmi dokuz.

ALİ ŞEVKİ PAVLOFF

**E- Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Hükümeti Arasında Münakit Ticaret
Muahedenamesi***

Andlaşmanın imza yeri ve tarihi : Ankara, 27 Mayıs 1930

Onay Kanununun tarih ve sayısı : 7 Haziran 1930, Sayı 1691

Resmi Gazete ile neşir ve ilany : 18 Haziran 1930 Sayı: 1523

D Ü S T U R : III. Ter. Cilt 11 sahife: 595

ONAY KANUNU Madde 1- Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Hükümeti arasında 1930 senesi Mayysynyn yirmi yedinci günü Ankara'da imza edilen Ticaret ve Seyrisefain Muahedenamesi kabul ve tasdik edilmiştir.

Madde 2- Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3-Bu kanunun ahkamyny icraya Ycra Vekilleri Heyeti memurdur.

TÜRKİYE İLE BULGARİSTAN

ARASINDA

TİCARET VE SEYRİSEFAİN MUAHEDESİ Bir taraftan

TÜRKİYE CUMHURİYETİ REİSİ HAZRETLERİ

Diğer taraftan

HAŞMETLÜ BULGAR KRALI HAZRETLERİ

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ticari münasebatını teşvik ve inkişafı arzusu ile mütehassis olarak bir Ticaret ve Seyrisefain Muahedesi akdine karar vermişler ve bu maksatla murahhas olmak üzere:

TÜRKİYE REİSİCUMHURU HAZRETLERİ:

Esbak Vekil ve Büyük Elçi Diyarbekir Mebusu ZEKÂİ Beyefendi ile Burdur Mebusu MUSTAFA ŞEREF ve Hariciye Vekâleti Müsteşarı MENEMENLİ NUMAN Beyefendileri;

* (<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/ikili/196.htm>)

HAŞMETLÜ BULGAR KRALI HAZRETLERİ:

Bulgaristan'ın Türkiye'de fevkalade Murahhas ve Orta Elçisi Mösyö THÉODORE PAVLOFF ile Maliye Nezaretinde Gümrükler şubesi Müdürü Mösyö YORDAN MİTKOFFU ve Ticaret, Sanayi ve Mesai Nezaretinde Kalem Müdürü Mösyö İVAN GABENSKİYİ tayin eylemişlerdir.

Müşarünileyhim usulüne muvafık bulunan salahiyetnamelerini yekdiğere tebliğ ettikten sonra atideki ahkâmı kararlaştırmışlardır.

MADDE 1 Menşei Yüksek Âkit Taraflardan biri olup diğerinin ülkesine ithal olunan tabii veya mamul müstahsallar, en ziyade müsaadeye mazhar millet memleketinin mümasil müstahsallaryndan alınan veya alınacak olandan başka yahut daha yüksek resimlere, emsale, harçlara veya herhangi başka aidata tabi tutulmayacaklardır.

En ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesi esası, Yüksek Âkit Taraflardan birinin ülkesinden diğerinin ülkesine ihraç olunan tabii ve mamul müstahsallara müteallik ihracat resimlerine ve sair aidata şamildir.

şurası mukarrerdir ki en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesinin, mehuzatı rüsumiyenin keyfiyeti tatbikına, gümrük muamelesine, ithal olunan eşyanın muayene ve tahlil tarzına, gümrük resimleriyle harçların tediye şartlarına da şamildir.

MADDE 2 Menşei Yüksek Âkit Taraflardan biri olup diğerinin ülkesine ithal olunan tabii veya mamul müstahsallar her ne nam altında olursa olsun, dahili resimler hususunda, üçüncü bir memleketin aynı müstahsallaryna bahşedilmiş olan muameleden müstefit olacaklardır.

MADDE 3 Yüksek Âkit Taraflardan her biri ithal olunan eşyanın menşei olan memleketi tayin için, bahsolunan eşyanın mezkür memleketin tabii veya mamul müstahsallarından bulunduğu veya orada gördüğü tahavvül münasebetiyle o suretle telakkisi icap eylediğine dair bir menşe şahadetnamesi isteyebilecektir.

Merbut numuneye (A melfufu) göre tanzim edilmiş olan menşe şahadetnamesi gerek ticaret ve ziraat daireleri gerek mürsilin mensup olduğu ticaret odası gerekse mürselüileyh memleketin kabul edeceği herhangi teşekküller ve heyetler tarafından verilecektir. mürselüileyh memleketin, menşe şahadetnamelerinin

kendi siyasi yahut konsolosluk mümessili tarafından tasdik edilmesini istemeye hakkı olacaktır.

Posta paketleri, gideceği memleket Hükümeti bunların ticari bir mahiyeti haiz irsalattan madut olmadığını kabul ettiği takdirde, menşe şahadetnamesinden istisna edilecektir.

MADDE 4 Âkit Taraflardan birinin ülkesine - son geldiği yer neresi olursa olsun- diğer taraf ülkesinde müstahsil veya mamul bir maddenin ithali hakkında hiç bir memnuniyet veya takyit, herhangi diğer ecnebi bir memlekette müstahsal veya mamul mümasil maddelerin ithaline de teşmil edilmedikçe idame veya ihdas edilmeyecektir.

Âkit Taraflardan birinin ülkesinden diğerinin ülkesine her hangi bir maddenin ihracy üzerinde hiç bir memnuniyet veya takyit, mümasil maddelerin herhangi diğer ecnebi memlekete ihracyna da teşmil edilmedikçe idame veya ihdas edilmeyecektir.

Yukarıki fykralarda vazedilmiş olan umumi kaideye mevzuubahis memnuniyet veya takyitlerin aynı şerait altında bulunan herhangi diğer ecnebi memlekete aynı zamanda ve aynı tarzda teşmil edilmesi şartile, ancak aşağıdaki hususlarda istisna kabul edilebilir:

- 1- Umumi emniyet icaplarına binaen vazolunan memnuniyet veya tayitler;
- 2- Ammenin syhhaty düşüncesile mevzu memnuniyet veya takyitler;
- 3- Hayvanlary veya nebatlary hastalyklardan ve tufeylilerden muhafaza ve nebatlary tereddiden ve cinsin tükenmesinden vikaye için vazolunan memnuniyet veya takyitler.

MADDE 5 Yüksek Âkit Taraflar, beynelmilel transite en ziyade elverişli olan yollar üzerinde şahıslara, yolcu aşırlyklarına, eşyaya ve her türlü maddelere, gemilere ve vapurlara, arabalara, vagonlara ve diğer nakil vasytalarına mütekabilen transit bahşetmeşi, bu bapta yekdişere en ziyade müsaadeye nail millet muamelesi temin ederek, teahhüt eylerler.

Yüksek Âkit Taraflardan birinin arazii rüsumiyesinden geçen her nevi eşya, muhafaza, kurşunlama, tahmiliye, tahliye, istatistik ve maşaza resim ve ücretleri

müstesna olmak üzere her türlü gümrük resminden ve başka tekliflerden müteakabilen muaf tutulacaktır.

Bu maddenin hükümleri, aktarılan yahut ambalajı değiştirilmiş veya değiştirilmemiş olmak üzere antrepoya konulan transit eşyasına da tatbik olunur.

Bununla beraber şurası mukarrerdir ki bu eşyanın transiti, memlekete gizlice dühulün men'i zymnynda müteallik olduğu gümrük kanunlarına tevfikân, temin olunacaktır.

Yüksek Âkit Taraflardan hiç biri kendi ülkesine girmesi memnu olan yolcuların transit suretiyle geçmelerini temin ile mükellef olmayacaktır. Yüksek Âkit Taraflar, eşyanın ve hususile dördüncü madde mucibince ithali memnu olanların gizlice memlekete ithal olunmayıp fakat hakikaten transit edilmiş olmalarını temin için her türlü tedabir ittihazı hakkını muhafaza ederler.

eşyanın transiti:

- 1- Devletin emniyetine ve ammenin selametine müteallik sebepler dolayısıyla;
- 2- Sıhhat sebepleriyle yahut hayvanat ve nebatat hastalıklarına karşı ihtiyat tedbiri olarak men edilebilecektir.

Yüksek Âkit Taraflar, ülkelerinde Devlet inhisarına mevzu teşkil eden yahut istihsal ve fûruhtu memnu olan müstahsalların transitini, halen mer'i bulunan yahut atiyen ittihaz edilecek olan kanuni ve idari ahkâm ile tesis edilecek hususi murakabeye tâbi tutabileceklerdir.

MADDE 6 Yüksek Âkit Taraflar, kendi ülkelerindeki demiryollarından aynı hatlarda ve aynı şartlar dahilinde ve kezalik aynı istikamette olmak üzere mümasil eşya hakkındaki ücrete ve nakil tarzlarına ve teslim şartlarına ve umumi resim ve mükellefiyetlere müteallik hususlara, müteakabilen yekdiğerine en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesini temin eylerler.

Bundan maada iki Hükümet, demiryollarında karşılıklı müraselat teferruatını ve transiti, şimendifer idarelerince doğruca itilaf edilerek, tanzim etmek hakkını muhafaza ederler.

MADDE 7

Üçüncü bir Devletle müsavat üzere muamele görmek esası 1- Yüksek Âkit Taraflardan biri canibinden hemhudut memleketlerle hududun iki tarafında on

beşer kilometreyi geçmeyen bir muntika dahilinde vukubulacak hudut ticareti hususunda bahşedilmiş veya sonradan edilecek olan müsaadelere,

2- Gümrük ittihadından münbais hususi müsaadelere,

3- Gümrük tarifesi hususunda Türkiye ile 1923 senesinde Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış olan memleketler arasında mevcut veya ileride ihdas edilebilecek hususi menfaat ve müsaadelere tatbik olunmayacaktır.

MADDE 8 Yüksek Âkit Taraflardan birine mensup olup kendi memleketlerindeki salahiyet sahibi makamlar tarafından verilmiş bir salahiyet varakası ibraz ederek orada ticaret ve sanatlarını icraya mezun bulduklarını ve kanunlarda musarrah harçları ve resimleri tesviye ettiklerini ispat edecek olan tacirler, fabrikacılar, ve sair sanat erbabı gerek kendileri ve gerek hizmetlerinde bulunan seyyar memurlar vasıtası ile diğer taraf ülkesindeki tacirler veya müstahsiller nezrinde yahut umumi satış yerlerinde mubayatta bulunmak hakkını haiz olacaklardır.

Bunlar, arz ettikleri mevada tevafuk eden metaları kendi ticaret ve sanatlarında kullanan tacirlerden ve sair kimselerden siparişler dahi alabileceklerdir. Onlar ancak, numune ve modelleri beraberlerinde götürebilecekler yahut kendilerine göndereceklerdir. Onlar, bu fıkra da tadat olunan faaliyetlerden dolayı hususi hiç bir resim ve aidatla mükellef tutulmayacaklardır.

Muayyen bir metanın örneği olan bilcümle mevat bir taraftan tekrar ihracında ayniyetlerinin tesbit kılınmasına salih bulunmak, diğer taraftan böylece ithal edilmiş olan mevat mecmu heyetiyle numuneliklerin mutata mahiyetini zayi etmiş olacak derecede kemiyet veya kıymet irae etmemek muzaaf kaydı ile, numunelik yahut model addolunur.

Salahiyet varakasy (B) merbutundaki numuneye muvafık surette tanzim edilmiş olacaktır.

Âkit Taraflar bu varakaları itaya memur olan makamaty ve kezalik seyyar ticaret memurlarının ticaretlerini icra hususunda tebaiyete mecbur oldukları ahkâmı mütekabilen yekdişerine iş'ar edeceklerdir.

Maahaza, şurası mukarrerdir ki yukarıda zikredilen seyyar ticaret memurları, varakalarda yazılı olanlardan başka tacirler veya sanat erbabı için satış muameleleri akdinde bulunmak hakkını haiz olmayacaklardır.

Ythali memnu emtia müstesna olmak üzere, bir gümrük resmine veya herhangi dişer resme tâbi olan ve nümunelik veya model suretiyle ithal edilen mevat, tekrar ihraç olunmaları kaydıla, iki tarafça, aşşydaki şerait dairesinde, ithal ve ihraç resminden muvakkat muafiyetle kabul edilecektir:

a) Bu seyyar memurlar, gümrük idaresine beyannamelerini verirlerken, ihraç memleketi gümrük memurları tarafyndan musaddak ve beraberlerinde ithal ettikleri numuneleri veya modelleri alelmüfredat müş'ir bulunan tarifatty bir listeyi üç suretiyle birlikte ibraz edeceklerdir. Eşer tarifatty listeyi hamil bulunmuyorsa, beyannamelerini verirlerken, numuneler veya modelleri alelmüfredat irae eden yeni bir listeyi üç nüsha olarak ita edeceklerdir.

Ythalat memleketinin gümrük memurları listenin mahalli lisana tercümesini talep edebileceklerdir.

b) numuneler veya modellerin tekrar ihraçlary esnasynda ayniyetlerinin tesbit edilebilmesi için, bunlar ihracat memleketinde nevi ve şekillerine göre, damgalanmış yahut balmumu veya kurşunla mühürlenmiş olacaklardır. Her bir tarafyn gümrük makamaty, numuneler üzerine vazedilmiş olan işaretlerin aslyna mutabakatynyn tahkikini temin için, bu damgalaryn örneklerini ve mühürlerin basylmış şekillerini müteakiben ve resmen yekdişerine göndereceklerdir.

Yşaretler vaz'y gayri kabil veya mahzurlary dahi olduşu takdirde, fotoşraflar, resimler veya tam ve mufassal tarifat ile ayniyetin tesbiti caizdir. Bununla beraber, ithalat memleketinin gümrük memurları bu numuneleri tekrar ihraçlary esnasynda ayniyetlerinin temini için elzem addedecekleri bilcümle ahvalde masarifi alakadarlarca tesviye edilmek üzere istisnai olarak munzam işaretlerle teçhiz edebileceklerdir.

Bu son keyfiyetten maada, gümrük muayenesi nümunelerin sadece ayniyetinin tesbitinden ve icaby takdirinde talep edilecek tekâlyf ve rüsum miktarynyn tayininden ibaret olacaktır.

numune veya modeller ihraç memleketinde vazedilmiş işaretleri hâmil bulunmazsa ithal memleketinin gümrük memurları yeni işaretler vazedeceklerdir.

c) Ythalatçy tarafyndan gümrük idaresine tarifatty listenin veya numunelere ait beyannamenin itasyndan sonra gümrük muaye nesine mübaşeret edilecek ve

numunelere ait olan liste veya beyanname ile bunlara mevzu işaretler usulüne muvafık ise bu nümunelerin her birinin tesbit olunacak ve bu tekalif ve rüsumun baliş olduğu miktar gerek nakden, gerek ithalat memleketinin selahiyettar makamaty tarafyndan kâfi görülen teminat suretinde depozito edilecektir. Teminata mütedair ahkam Hükümetler tarafyndan kendi kanunlaryna göre tanzim edilecektir. Tartma ve saire ücretleri kati surette tesviye olunacak ve gümrük memurları tarafyndan alelusul tasdik edilen tarifaty liste veya beyanname nüshalaryndan biri ithalatçyya iade edilecektir.

Maahaza, ithalatçy, numunelerden her birinin rüsumunu tarifenin mevaddy müteallikasy mucibince hesap ettirip depozito edecek yerde nümunelerin mecmuu için bu rüsumu tarifede en yüksek resme tâbi numune üzerinden tesviye eylemek hakkyny haiz olacaktır. Gümrük memurları bu teklifi is'af etmekle mükellef bulunacaklardyr.

d) Bu suretle ithal edilmiş olan numuneler veya modeller altı aylık bir mühlet zarfynda gerek ithal edildikleri gümrükten gerek diğer birinden ya ihracat memleketine iade veya herhangi bir memlekete tekrar ihraç edileceklerdir. Altı aylık mühlet, icap ettiği takdirde, ithalat memleketinin gümrük idaresi tarafyndan temdit olunabilir.

e) Tarifatlı liste veya beyanname ile tekrar ihraç edilecek numuneler veya modeller alakadar tarafyndan gümrük idaresine ibraz olunacak ve bu idare, muayene ettikten sonra, bila tehir ithal esnasynda mevdu rüsumun tamamen iadesi veya bu rüsumun tesviyesini müemmin kefaletin feshi muamelesini ilmühaber mukabilinde ifa edecektir. Bu iade veya kefalet feshi keyfiyeti ancak tekrar ihraç edilmiş olan numuneler veya modeller için ifa kylynacaktır. (D) fikrasynda zikredilen mühletin hitamyndan sonra, tekrar ihraç edilmemiş veya o mahalde satylmış olan numuneler veya modellerin emaneten tutulan gümrük rüsumu gümrük idaresine irat kaydolunacak veya - kefalet kabul edilmişse - kefillerden istifa edilecektir.

f) Ythal esnasynda mevdu rüsumun iadesi veya kefaletin feshi hudutlardaki bilumum gümrük idareleriyle memleket dahilinde kâin olup bu bapta muktazi

salahiyeti haiz bulunan gümrük idarelerince ifa edilebilecektir. Âkit Taraflar mezkûr salahiyetin verildiği idarelerin listelerini yekdişerine tebliş edeceklerdir.

Bu maddenin ahkâmı kakkynda herhangi bir üçüncü Devletle müsavat üzere muamele görmek esasy zaten mütekabil surette mahfuz bulunmaktadır.

Bu maddenin ahkâmı seyyar satıcılığa, seyyar sanayiye keza ne ticaret ne de sanat icra etmeyenler nezrinde sipariş taharrisine kabili tatbik olmayacaktır.

MADDE 9 Yüksek Âkit Taraflardan birinin, ticaretlerini icra zymnynda yerlilere tahsis edilmemiş olan panayyr ve pazarlara giden tebaasy, diğerrinin ülkesinde, tabiiyetinde bulduklary memleket devairi tarafından (C) merbutundaki numune veçhile verilmiş bir hüviyyet varakası ibraz eyledikleri takdirde mahalli tebaadan daha az müsait bir surette muamele görmeyeceklerdir.

Birinci fykranyın ahkâmı seyyar ticaret ve sanat erbabyna keza ayak satycylyşile sanat ve ticaret yapmayan şahyslar nezrinde sipariş almaşa şamil bulunmadığından Yüksek Âkit Taraflardan her biri bu bapta kendi kanunlarını serbestisini muhafaza eder.

MADDE 10 Âkit Taraflardan birinin sancaşyny taşıyıp hamulesiz veya hamuleli olarak dişer tarafyn sularyna ve limanlaryna girecek veya oralardan çykacak olan gemi ve vapurlar oralarda-hareket ve azimet mahalleri nereleri olursa olsun- milli sefinelere yapyılan muamelenin aynnyndan her hususta müstefit olacaklar ve milli sefinelere tahmil edilen veya edilebilecek olanlardan başka, Devlet, bir vilayet, bir nahiye veya Hükümetin müsaade ettişi herhanşi bir teşekkül nam ve menfaatine istifa olunan - ne unvan altında olursa olsun - hiç bir resim ve mükellefiyete tâbi tutulmayacaklardyr.

Hamuleler - mevrit veya mahreçleri neresi olursa olsun - milli sancak altında ithal veya ihraç edilmiş olduklary takdirde tâbi olacaklary resim ve mükellefiyetlerden başkasyna ve daha aşyryna tâbi tutulmayacaklar ve ayni takdirde göreceklery muameleden başkasyna hedef olmayacaklardır. Aynile, yolcular ve bunların aşyryklary milli sancak altında seyyahat ediyorlarmyş gibi muamele göreceklerydir.

MADDE 11 Âkit Taraflardan her birinin gemileri dişer tarafyn bir veya müteaddit limanyna, gerek oralara mevritleri ecnebi memleket olan hamule, emtia ve

yolcularynyn hepsini veya bir kysmyny indirmek, gerek oralarda, ecnebi memlekete götürmek üzere hamule, emtia ve yolcularynyn hepsini veya bir kysmyny irkâp etmek için gidebileceklerdir. Bu gemiler, mütekebil memleketlerin kanun ve nizamlaryna uyarak hamulelerinin dişer bir limana veya dişer bir memlekete mahsus olan kysmyny bu kysym için, milli sefineler lehine tesbit edilmiş en aşşy miktar üzerinden ancak istifa edilebilecek olan nezaret resimlerinden başka hiç bir resim ve masarif tediyebile mükellef olmaksyzyn gemi dahilinde hyfyz ve tekrar ihraç edebileceklerdir.

MADDE 12 Bahri merakibin tâbiyeti, her iki tarafça, Devleti aidesinin selahiyettar makamaty canibinden her memleketin kanun ve nizamlaryna tevfikan bu hususta verilen vesikalar ve şahadetnamelere göre muteber tutulacaktır.

Yüksek Âkit Taraflardan biri canibinden verilen hacmi istiabi şahadetnameleriyle hacmi istiabiye mütedair sair vesikalar, iki Tarafy Âkit arasynda bir itilafy mahsus akdine intizaren, dişer tarafça tanynacaktır.

MADDE 13 Yşbu Muahedenin, seyrisefain hususunda mütekebilen milli muamelenin bahşyna dair olan hükümleri atideki mevada şamil olmaz:

- 1- Yüksek Âkit Taraflardan her birinin ülkesinde halen mer'i olan veya mer'i olacak kanunlar ile idaresine devam edilen kabotaj ile dahili sularda seyrisefaine;
- 2- Milli ticareti bahriyeye prim şeklinde yapılan veya yapılacak olan teşvikata;
- 3- Milli sayyt hasylatynyn mevzu teşkil ettişi veya edeceşi hususi menfaatlara;
- 4- Yüksek Âkit Taraflaryn kara sularynda sayyt ile, limanlarda açıyta demirleme mahallerinde ve syş sanillerdeki bahri hizmetlerin icrasyna.

Bahri hizmetler, kara sulary hududu dahilinde ve Marmara denizinde cereyan ettikçe cer ve kyavuzluk, bahri muzaheret ve tahlisiye işini ihtiva eder.

Yukaryda tatad edilen mevat haricinde kalan müstesniyat, en ziyade müsaadeye mazhar millet kaidesine tabi tutulacaktır.

MADDE 14 Yüksek Âkit Taraflardan birine mensup bir geminin dişer taraf sularynda garkolmasy, karaya oturmasy, hasary bahriye veya mecburi tevakkufa uşramasy gibi hadisatta, sefine ve hamulesi, işbu memleket kanun ve nizamlarynyn mümasil ahvalde milli sefaine bahşettişi müsaadelerin ve muafiyetlerin aynyndan istifade edecektir. Geminin kaptanyna, mürettebatyna ve

yolcularına gerek bizzat kendileri için ve gerek sefine ve hamulesi için aynile tebaai mahalliyeyey tatbik olunduğu derecede muavenet ve muzaheret edilecektir.

Tahlisiye resmine gelince, tahlisin vuku bulduğu memleketin kanunla mevzuaty tatbik olunacaktır. Karaya oturmuş veya garkolmuş bir geminin kurtarılan emtiasy, dahili istihlak için memlekete ithal edilmedikçe hiç bir gümrük resmine tâbi tutulmayacaktır.

MADDE 15 İşbu Muahede tasdik olunacak ve tasdiknameler mümkün mertebe süratle Sofya'da teati edilecektir.

Muahedename, tasdiknamelerin teatisinden on beş gün sonra mer'iyete girecek ve müddeti iki sene olacaktır. Bu müddetin hitamından sonra Yüksek Âkit Taraflardan biri canibinden fesholonuncaya kadar mer'iyet mevkiinde kalacak, fesih iş'arı tarihinden ancak altı ay sonra tesirini gösterecektir.

Yukarıki ahkâmı tasdik etmek üzere Yüksek Âkit Tarafların murahhasları bu Muahedeyi imza etmişler ve mühürlemişlerdir.

Ankara'da 27 Mayıs 1930 tarihinde iki nüsha olarak tanzim edilmiştir.

ZEKAY TH. PAVLOFF

MUSTAFA ŞEREF JOR. MYTKOFF

M. NUMAN W. GABENSKY

(A) MERBUTU

Menşe şahadetname numunesi Balâda evsafy zikredilen eşyanın menşinin.....

olduğu tasdik kylynyr.

.....,.....193.....

(mühür)

(şahadetnameyi ita eden salâhiyettar

dairenin ismi ve imza)

B MERBUTU

numune

Devletin ismi

(Varakayı ita eden makam)

Seyyar ticaret memurlarına mahsus

Salahiyet Varakasy

Yta tarihinden itibaren on iki ay müddetle muteberdir

Hangi memleketler için muteber olduğu varakanyn numarası.....şehrinde mütevellit ve.....şehrinin.....sokaşynda ticarisi altında işleyen(1)

-Fabrika- veya Ticarethane-sinin-lerinin- sahibi veya namyna ifayy muameleye salahiyettar seyyar ticaret memuru olduğu ve mumaileyhin salifüzzikir fabrika-ticarethane- ler- için balada muharrer memleketlerde siparişler almak veyahut mubayaat icra eylemek salahiyetini haiz bulunduğu ve mezkür ticarethane - fabrikany-n-laryn.....

Memleketinde icrayy ticret-sanat- temese mezun olup bu baptaki tekâlifi kanuniyeyi tesviye etmekte olduğu-olduklary- tasdik kilyndy.

şehrin isimi.....19

Ticarethanelerin - sahibinin

imzasy

Varaka hamilinin eşkâli:

Yaş.....

Boy.....

Saç.....

Alameti fabrikai sabite :

Varaka hamilinin imzasy

(1) Yşbu noktalara ticarethane veya fabrikalaryn neler sattyşy veya neler imal ettişi yazylacaktyr.

(C) MERBUTU

Panayir ve pazarlary ziyaret edenlere mahsus

Salahiyet Varakasy Yşbu varakanyn hamili olup deki (Türk tebaasy için: Bulgaristandaki, Bulgar tebaasy için: Türkiyedeki) panayyr ve parzarlary ziyaret etmek arzusunda bulunan Efendinin şehrinde ikamet eyledişi ve ticaret veya san'atynyn icrasy için tekâlif ve rüsumu kanuniyeyi tesviye ile mükellef olduğu tasdik kilyndy.

Yşbu varaka aylık bir müddet için muteberdir.

(Varakanyn ita kylyndyşy mahal
ve tarih ile ita eden makamyn
imzasy ve mühürü)

YMZA PROTOKOLU Yşbu Muahedenamenin imzasy esnasynda iki Hkmet
murahasalary zirdeki noktalaryn tesbiti hususnda mutabyk kalmyşlardyr:

şurasy mukarrerdir ki, Türkiye'ye ithallerinde Bulgaristan mstahsalaty olan odun
kömürü (Türk gümrük tarifesinin 283 numarasyny) % 30, keza Bulgaristan
mstahsalaty olan kaşkavallar (Türk gümrük tarife numarasyny 24/A dan) da % 25
nisbetinde bir gümrük resmi tenzilinden muahede müddetince müstefit olacaktyr.

Ayni veçhile mukarrerdir ki, Türkiye mstahsalatyndan olan taze ve tuzlu
balyklar (Bulgar tarifesinin 30,31 b/1, 31 b/2, 31 /c numaralary) keza balmumu
(bulgar tarifesinin 124/a numarasyny) dahi muahede devam ettişini müddetçe
Bulgaristana ithallerinde zirdeki gümrük rsumana tâbi olacaktlardyr:

Bulgar eşyanın tavsifi Leva olarak
tarife No Kentale tatbik
olunacak resim

30 Balıklar, her nevi canlı,
taze yahut soşukta muhafaza
edilmiş..... 14

31/b Palamut:

1- kesilmiş (lakerda)..... 70

2- Temam 45

31/c Sairleri..... 19

124/a Balmumu ve balmumu peteşini.. 140

Bununla beraber, tenzilat yüzdesinin teallk ettişini odun kömürü ile kaşkavala
tatbik olunan tarifeler tezyit edilecek olursa bu tezyidin mer'iyete girmesinden
itibaren dokuz aylık bir mühlet hytamyna kadar mezkr maddeler için muahedede
derpiş edilmiş olan menafi hasebiyle, işbu Muahedenin imzasy tarihinde tatbiki
terettüp eden resimler bilatebeddl mafuz kalacaktyr.

Bundan maada şurası da mukarrerdir ki, menşei Türkiye olan (Sultaniye) kuru üzümü, Bulgaristan'da her hangi bir memleketin aynı mahsulatının ve hususile Yunanistan mahsulü bulunan Korent kuru üzümünün tâbi olduğundan veya olacağından daha yüksek, her ne nam altında olursa olsun, hiç bir gümrük resmine, hiç bir harca veya mükellefiyete tâbi tutulmayacaktır.

BİRİNCİ VE DÖRDÜNCÜ MADDEYE MÜTEFERRİYAN:

şurası mukarrerdir ki bu maddelerin ahkâmı 1499 numara ve 8 haziran 1929 tarihli kanunun üçüncü maddesini ihlal etmez.

ÜÇÜNCÜ MADDEYE MÜTEFERRİYAN

Eşer Yüksek Âkit Taraflardan biri bilâhare üçüncü bir Devlete menşe şahadetnameleri hususunda muafiyet yahut herhangi teshilat bahşedecek olursa bu fevaitten istifade keyfiyeti, mütekabiliyet şartıyla, derhal diğer taraf ithalatına şamil olacaktır.

SEKİZİNCİ MADDEYE MÜTEFERRİYAN

Şurası mukarrerdir ki, sekizinci maddenin ahkâmı rüsum ve aidatı hususiye bahsinde, yerlilere nazaran hatta faaliyetleri hasebiyle tediyesi lâzım gelen rüsum ve aidat dolayısıyla ecnebi tacirler, fabrikacılar ve diğer sanat erbabı ile hizmetlerindeki ecnebi seyyar ticaret memurları için mümtaz bir vaziyet ihdas edemeyecektir.

Yşbu Protokol bu Muahedenin cüzü mütemmimini teşkil edecek ve Muahede ile aynı zamanda mer'iyete girecektir.

Ankara, 27 Mayıs 1930

ZEKAY TH. PAVLOFF

MUSTAFA ŞEREF YOR. MİTKOFF

M. NUMAN İVAN GABENSKY

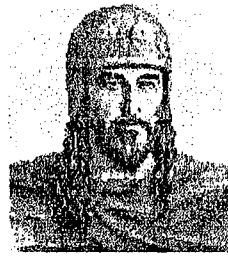
BULGAR HANLARI

KUBRAT

ASPARUH

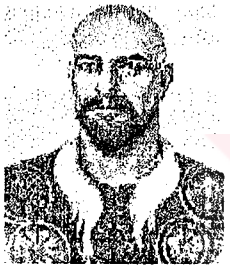
TERVEL

KARDAM

KRUM

OMURTAG

PERSIAN

BORIS -1

SIMON

PETER

KALOYAN

ASEN

IVAİLO

STVETOSLAV

ŞİŞMAN

KAYNAK: <http://www.bulgaria.com>

BÖLÜM VII
KAYNAKÇA

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

A. Gül Tokay

Makedonya Sorununa Tarihsel Bir Bakış, Yeni Balkanlar Eski Sorunlar, İstanbul
Bağlam Yayıncılık 1997

Ahmet Halaçoğlu

Rumeli'den Türk Göçleri, Ankara Tarih Kurumu Basımevi 1994

Auguste Bailly

Bizans Tarihi, Çeviren: Haluk Şaman, Tercüman 1001 Temel Eser No:46

Bilal N. Şimşir

Bulgaristan Türkleri, İstanbul Bilgi Yayınevi 1986

Castellan Georges,

Balkanların Tarihi, Çeviren:Dr. Ayşegül Yaraman, İstanbul Milliyet Yayınları
1995

Coşkun Üçok

Siyasal Tarih, Ankara Ajans Türk 1961

Dışişleri Bakanlığı

Cumhuriyetin İlk On Yılı Ve Balkan Paktı, Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve
Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü

Dimitri Kitsikis

Yunan Propagandası, İstanbul Meydan Neşriyat 1963

Fahir Armaoğlu

20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Ankara Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
1994

Yeni Dünya Düzeni İçinde Avrupa ve Eski Doğu Bloğunun Durumu, Değişen
Dünyada Türkiye ve Türk Dünyası Sempozyumu, Ankara Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü 1992

Faruk Sönmezoğlu

II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Dış Politikası, Türk Dış Politikasının Analizi,
İstanbul Der Yayınları 1994

Friedrich-Karl Kienitz

Büyük Sancağın Gölgesinde, Çeviren: Seyfettin Halit Kakıncı, Tercüman 1001
Temel Eser No:45

Gencer Özcan

Türk Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim: Balkanlar Örneği, Eski Balkanlar
Yeni Sorunlar, İstanbul Bağlam Yayınları 1997

Geza Feher

Bulgar Türkleri Tarihi, Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi 1984

Gustave Le Bon

I. Dünya Savaşı'ndan Alınan Psikolojik Dersler, Türkçeleştiren: Mehmet
Demirezer, İstanbul Ufuk Yayınları 1999

H. Halil Ergene

Neden Hedef Türkiye, Ankara Kiyap Yayın Dağıtım 1993

Halim Çavuşoğlu

Balkanlarda Pomak Türkleri, Ankara KÖKSAV 1993

Hammer

Büyük Osmanlı Tarihi, İstanbul Emir Yayınları 1996

Hamza Eroğlu

Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan'daki Türk Azınlığın Sorunu,
Bulgaristan'da Türk Varlığı, Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi 1992

Hasan Eren

Bulgarlar Ve Türk Dili, Bulgaristan'da Türk Varlığı, Ankara Türk Tarih Kurumu
Basımevi 1992

Hasan Ünal, Balkan Diplomasisinden Bir Kesit:Bulgaristan'ın Bağımsızlık İlanı
Ve Osmanlı Dış Politikası, 1908-1909, Yeni Balkanlar Eski Sorunlar, İstanbul
Bağlam Yayıncılık 1997

Hugh Poulton

Balkanlar, Çeviren: Yavuz Alagon, İstanbul Sarmal Yayınevi 1993

Hüseyin Pazarıcı

Uluslararası Hukuk Demleri - II. Kitap Ankara Turhan Kitapevi 1990

İbrahim Kafesoğlu

Türk Bozkır Kültürü, Ankara Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü 1987

İbrahim S. Canbolat

Değişen Dünya Ve Alman Dış Politikası, Bursa Ezgi Kitapevi Yayınları 1995

Laszlo Rasonyi

Tuna Köprüleri, Çeviren: Hicran Akın, Ankara Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü 1984

Dr. M. Hüdaî Şentürk

Osmanlı Devletinde Bulgar Meselesi, Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi 1992

Mahir Aydın

Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına, İstanbul Kitapevi 1996

Mehmed Arif Bey

93 Moskof Harbi Ve Başımıza Gelenler, İstanbul İrfan Yayınevi 1973

Prof. Dr. Mehmet Eröz

Hıristiyanlaşan Türkler, Ankara Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü 1983

Mehmet Genç, İnsan Hakları Ve Temel Özgürlükleri, Bursa Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı 1997

Mehmet Gönübol

Olaylarla Türk Dış Politikası, Ankara Siyasal Kitapevi 1996

Nazım Bektaş

Osmanlı, İstanbul Burak Yayınları 1999

Nevzat Köseoğlu

Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti üzerine Düşünceler, İstanbul Ötüken Yayınları 1997

Nurcan Özgür

Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi, İstanbul Der Yayınları 1999

Prof. Dr. Oral Sander

Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e, Ankara İmge Yayınevi 1997

Siyasi Tarih Cilt:2 1918-1994, Ankara İmge Yayınevi 1994

**Balkan Gelişmeleri Ve Türkiye, Ankara Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler
Fakültesi Yayınları 1969**

Türkiye'nin Dış Politikası, Ankara İmge Kitapevi 1998

Prof. Dr. Osman Turan

**Selçuklular Tarihi Ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul Turan Neşriyat Yurdu
1969**

Pars Tuğlacı

Bulgaristan Ve Bulgar Türk İlişkileri, İstanbul Cem Yayınevi 1984

Refik Korkud

Komünist Bulgaristan'ın Dosyası, Ankara Türkiye Fikir Ajansı 1986

Robin Denniston

Churchill'in Gizli Savaşı Türkçesi: Sinan Gürtuna, İstanbul Sabah Yayınları 1998

Standford J. Shaw-Ezel Kural Shaw

Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye İstanbul 1983

Süleyman Kocabaş

Balkanlarda Panislâmizm, Kayseri Vatan Yayınları 1989

Taylan Sorgun

İmparatorluktan Cumhuriyete, İstanbul Kamer Yayınları 1998

Toktamış Ateş

Siyasal Tarih, İstanbul Der Yayınları 1997

Vasil Lilov Kazaski

Ölüm Kampı Belene, Çeviren: Osman Ertürk İstanbul SİSAV Yayınları 1984

Wolfgang Höpken

Savaş arası Dönemde Balkan Devletlerinde Siyasi Kültür, Çeviren: Bernar Kutluğ, Yeni Balkanlar Eski Sorunlar, İstanbul Bağlam Yayınları 1997

Yaşar Nabi Nayır

Balkanlar ve Türklük, Cumhuriyet Gazetesi Armağanı Ağustos 1999

Yavuz Ercan

Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar Ve Voynuklar, Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi 1989

MAKALELER VE KÖŞE YAZILARI

Bruce W. Nelan

Bulgaria's Bouncers, TIME INTERNATIONAL January 27, 1997 vol: 149 No:4

Ferai Tinç

Eski Komünist Ülkede Demokrasi Mitinginden Şaşırtıcı Notlar, Hürriyet Gazetesi, 7 Nisan 1996, s.16

Hüseyin Bağcı

Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye, Bülten, Sayı: 14

Hüseyin Memişoğlu

Pomak Türkleri, Türk Kültürü Dergisi, Eylül 1993, sayı:365

Hüseyin Savaş

Türk Siyasal Tarihinde Makedonya Sorunu, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Kasım 1992 Cilt:XII, Sayı: 1

M. Türker Arı

Uluslararası Hukuk Açısından Azınlıklar Üzerine Bir Değerlendirme, Demokrasi Kuşağı, Mart 1993 yıl:1 sayı:3

Mehmet Ali Birand

Milliyet, 24/10/1989

Dr. Necati Ulunay Ucuzsatar

Türkiye Üçlü Kısaçta (Tarih Ve Medeniyet Dergisi, Nisan 1994

Olgan Bekar

Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış, Demokrasi Kuşağı sayı:5

Rod Usher

The Bulgarian Blues , TIME INTERNATIONAL, April 21, 1997

Salih Baklacı

Bulgaristan' dan 1989 Yılında Yapılan Zorunlu Göçün Politik Nedenleri Ve Sonuçları, Yeni Forum Dergisi Temmuz 1991, sayı: 266

Zeynep Zafer, Bulgarların Eritme Politikası Ve Bulgaristan'da Yaşayan Pomak Türkleri (Yeni Forum Dergisi), Mart 1991, sayı: 262

TEZLER

61- Mehmet Erdem

Doğu Avrupa Gelişmeleri Türkiye'ye Etkiler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi 1993

62- O. Suat Özçelebi, Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Açısından Türk-Bulgar İlişkileri Ve Göç Sorunu, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 1991

İNTERNET

<http://www.bulgaria.com>

<http://www.doruk.net.tr/aturk/balkan.htm>

<http://www.kho.edu.tr/ata/tr/hayat.shtml>

<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupc/ca/1999/05/Default.htm>

<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupc/ca/1999/10/Default.htm>

<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/ikili/56.htm>

<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/ikili/112.htm>

<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/ikili/151.htm>

<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/ikili/196.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/1997/08/01/yazar/kohen.html>

<http://www.milliyet.com.tr/1997/12/16/entel/ent.html>

<http://www.milliyet.com.tr/1998/11/12/dunya/dun08.html>

<http://www.milliyet.com.tr/2000/02/11/dunya/dun07.html>

<http://www.milliyet.com.tr/2000/02/11/yazar/kohen.html>

http://pathfinder.com/time/magazine/1997970421/europe.the_bulgarian.html

http://www.superonline.com/nethaber/19980425/articles/dunya_04.html

http://www.superonline.com/nethaber/19981117/articles/dunya_02.html

http://www.superonline.com/nethaber/19990511/articles/dunya_08.html

<http://www.yenisafak.com/arsiv/1999/mart/29/yazarlar/harslan/>

ANSİKLOPEDİLER

Ana Britannica

Ana Yayıncılık 1986

İsmail Hami Danişmend

İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi İstanbul: Türkiye Yayınevi 1971

Grolier Multimedia CD Encyclopedia

CD – 1

Meydan – Larousse
Meydan Yayınevi 1969

RÖPORTAJLAR

Jelü Jevle ile 18 Kasım 2000 Ürgüp’te gerçekleştirilen özel röportaj

